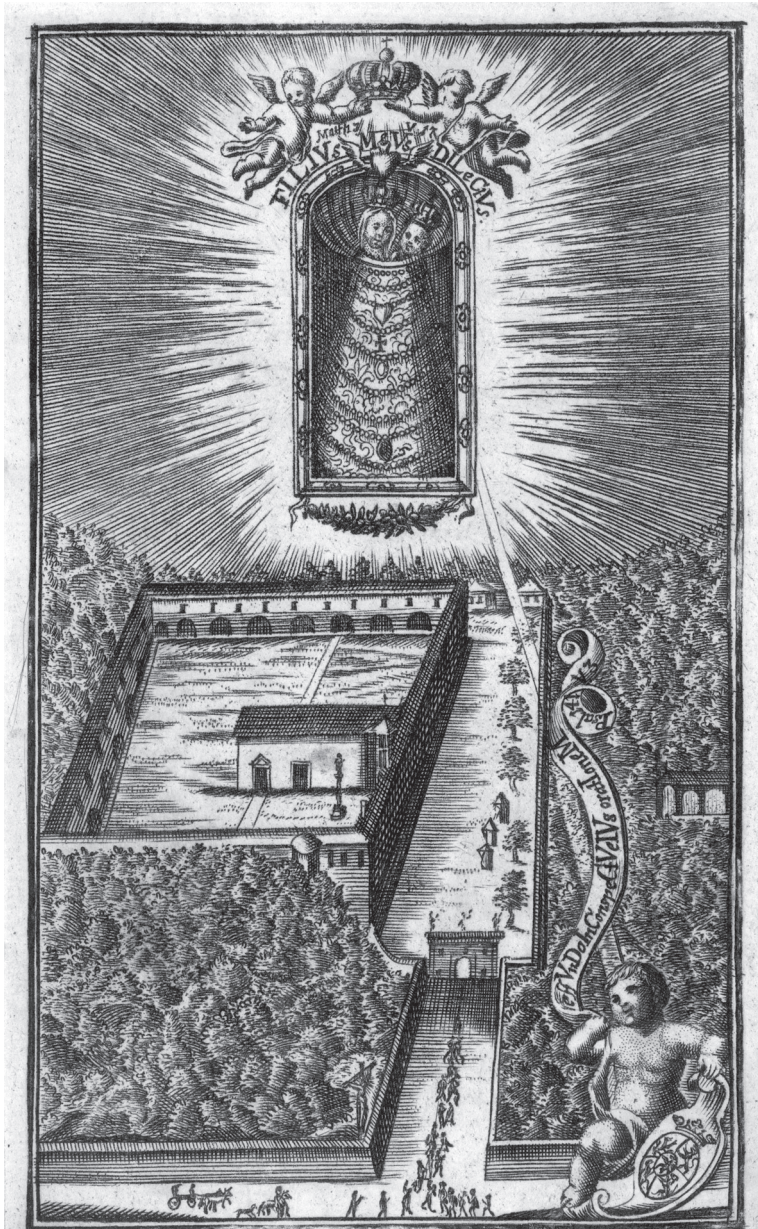

Františkánský klášter v Hájků

v literatuře 17. a počátku 18. století

*Dormus Lauretana in Silva Sacra Regni Bohemice fidei
fratrum Minorum Ref: comissa prima in partibus Germanice anno
1623 aedificata aeri incisa anno ut supra.*

Unhošť A. D. 2000

Františkáni v Čechách a na Moravě

*Františkánství, aby neztratilo svou autentičnost, se musí stále vracet ke sv. FRANTIŠKOVÍ z ASSISI (*1182 †1226). Aktuálnost tohoto světce zdůrazňují i papežové moderní doby, ať už vzpomeneme na Lva XIII., Pia XI. nebo na Jana XXIII. Ten, když v roce 1959 se slavilo 750. výročí řeholních slibů sv. Františka a jeho prvních druhů, řekl ve svém proslovu ke čtyřem nejvyšším představeným františkánských rodin, že je třeba, aby se sv. František znovu vrátil na zemi v díle svých duchovních synů.*

Františkánská chudoba, která vyrůstá z evangelijního ideálu, nemá nic společného se smířlivostí vzhledem k bídě a hladu ve světě. Právě naopak: člověk prožívající hluboce a opravdově křesťanský ideál v duchu Františkově se cítí být bratrem všech lidí, a to na prvním místě těch potřebných, utlačovaných, vysunutých na okraj lidské společnosti. Všeobecné bratrství a hluboký smysl pro solidaritu je podstatným prvkem františkánské spirituality. Toto solidarizování se s potřebnými bude mít ovšem různou podobu podle podmínek a prostředí. Je třeba chápat, že kořenem všeho zla ve světě, tedy i sociální nespravedlnosti, je hřích; prvořadé osvobození člověka je tedy od hříchu a odtud vyplývá vše ostatní.

V našich poměrech by se mělo františkánské bratrství projevovat asi především skutky milosrdenství duchovního; vedle starých opuštěných lidí, vedle nevléčitelně nemocných je i mnoho nevědomých, nepoučených, bloudících, zavedených, a to často mezi mládeží, která leckdy postrádá smysl života a hledí se uspokojit konzumním způsobem života.

Františkánská chudoba není tedy záležitostí sociální, ale asketickou: umírněností v užívání časných dober vytváří v lidské duši prostor vnitřní svobody a pohotovosti plně se angažovat pro Boží království. A tím podstatně souvisí s láskou.

František byl člověk dokonale svobodný: jeho uctivý odstup od věcí nebyl popřením jejich hodnoty, ani únikem ze světa, ale naopak mu umožňoval, že vše se mu poddávalo a vše mu sloužilo. Zde je hluboký smysl a pravdivé jádro roztomilých legend o zkrocení vlka, kázání ptáčkům apod. O těch, kteří mají Františkova ducha, můžeme oprávněně užít slov apoštola Pavla: „Jako nic nemající, ale všemi věcmi vládnoucí“.

Františkánská spiritualita, františkánský výstup duše k Bohu, který je posledním, konečným cílem člověka, směřuje vzhůru jakoby po stupních tvorstva. František jásá a plesá nad díly Stvořitelových rukou, ale žádný tvor není sám o sobě účelem, cílem. Bez zacílení v Bohu bychom mohli z Františka snadno udělat kýč pro romantiky. Toto okouzlení Bohem, tato zamilovanost do Boha, je podstatou františkánské modlitby i mystiky. A protože vrcholem tvorstva, vrcholem, který má zároveň božskou hodnotu, je vtělený Boží Syn, Ježíš Kristus, zaměřuje se zbožnost

Sv. František z Assisi. Kolorovaná rytina F. Bartha, Wien. Ze sbírek Vlastivědného muzea ve Slaném.

Františkova právě na něj: skrze něho a s ním a v něm je vzdávána Otci všechna čest a chvála. František prožívá celé dílo vykoupení: porciunkulská kaplička Panny Marie s Anděly mu připomíná vtělení, v Grecciu slaví vánoce s prvními jeslemi, byzantský krucifix u sv. Damiána u Assisi zanechává stopu v jeho srdci, když z kříže k němu promlouvá Spasitel, a konečně jeho vnitřní zkušenost s Bohem vrcholí na hoře La Verna v Apeninách, kde po mnoha dnech postu a rozjímání prožívá nejsilnější duchovní zážitek – vtisknutí ran Kristova utrpení do svého těla, stigmatizaci. Známý obdivovatel františkánství dánský konvertita Jörgensen napsal, že Assisi je františkánství v květu, avšak La Verna to jsou propasti, ze kterých volá k Bohu, odtud vyrůstají jeho kořeny.

Přemíra lásky, která naplnila Františkovo srdce při setkání s Ukřižovaným, se pak přelévala na všechny; a právě v tom je klíč k pochopení jeho osobnosti. Františkánství je proto blízké životu všedního dne, protože v sobě spojuje radost a bolest, ale poslední slovo má radost, právě proto, že je stigmatizovaná, protrpěná.

Františkánství vstoupilo ve 13. století do kulturních, náboženských a duchovních dějin českého národa. Byla to prvá etapa tak říkajíc františkánské či minoritické kolonizace českých zemí, které asi od poloviny 13. století tvořily se sousedním Polskem samostatný správní řádový celek, českopolskou provincii. Tehdy se františkánské a dominikánské konventy stávaly nedílným atributem nově založených měst, kde byly stavěny při městských hradbách. V době vrcholného rozkvětu měla českopolská provincie až 49 klášterů. Spolu s Menšími bratry přišly i klarisky, řeholnice druhého řádu sv. Františka odvozeného od sv. KLÁRY Z ASSISI (*1193 †1253), věrné Františkovy následovnice. Kláštery klarisek se jako z ohniska šířily po českých zemích i do Polska k kláštera sv. Anežky v Praze na Františku. Jistě v té době nechyběli ani terciáři, příslušníci třetího řádu sv. Františka pro lidi žijící ve světských zaměstnáních, postaveních i rodinách; nemáme ale vcelku o nich zpráv. Zato v řádové rodině sv. Dominika, která se vyznačovala podobnou strukturou tří řádů, vyniká již ve 13. století blahoslavená Zdislava z Lemberka, terciářka, kanonizovaná v r. 1995.

Veliký rozmach řeholního života vůbec, tedy i rodiny Františkovy, přervaly násilným způsobem husitské války a kulturní devastace země po patnáctiletých bojích nesla s sebou nutně i úpadek řeholního života, který podstatně oslaben živořil na mnoha místech na troskách.

Impuls k obnově přichází zvenku, a to kolem poloviny 15. století. Přichází s nástupem tzv. observance, jejímž protagonistou byl sv. JAN KAPISTRÁN (*1386 †1456). Tento rodák z Abruzz v Neapolsku, v jehož žilách se spojila francouzská a italská krev, vystudoval práva a nejprve sloužil jako vysoký státní úředník králi Ladislavu Neapolskému. Pro řád jej získal sv. BERNARDIN SIENSKÝ (*1380 †1444), stejně jako humanisticky vzdělaného sv. JAKUBA Z MARKY (*1391 †1476). Tento

trojlístek propagoval řádovou reformu v duchu původní přísnosti. Ale sv. Jan Kapistrán, který nakonec převzal prapor tohoto hnutí – observance, nemiloval v žádném případě výstřelky a nade vše oceňoval jednotu v řádě. Jeho úsilí nesměřovalo k rozdělení tzv. „přísných“ a „mírných“, ale ke sjednocení. Avšak tato snaha úspěšná nebyla. Proto píše Jan Kapistrán v klášteře na La Verně nové stanovy pro reformní křídlo (observanty) a vyžádá si od Apoštolského stolce bullu *Ut sacra ordinis minorum* (1446), v níž byl vysloven souhlas s nezávislostí observantů na dosavadním řádovém vedení. K definitivnímu rozdělení dochází však až za papeže Lva X. roku 1517; od toho roku rozlišujeme františkány (observanty) a minority (konventuály) jako dva zcela samostatné řády.

Roku 1451 přichází k nám sv. Jan Kapistrán jako apoštolský misionář, který má získat druhou husitskou generaci pro jednotu s církví. Přichází v doprovodu dvanácti bratří – observantů. Na Moravě dosáhl pozoruhodných úspěchů řadou konverzí, proto v Čechách se musel omezit jen na působení v okrajových územích a nikdy mu nebyl povolen vstup do nitra země, zvláště do Prahy, kde byl zemským správcem Jiří z Poděbrad a ideovým vůdcem kališník Jan Rokycana. Asi 12 000 kališníků, které Jan Kapistrán přivedl zpět k plné církevní jednotě, nemělo vliv na celkové sjednocení kališníků s Římem. Proto hlavní Kapistránův význam je jinde. Spolu s ním přišli k nám první františkáni (observanti) a po jeho kázáních se hlásilo do řádu mnoho mladých žadatelů. Také třetí řád se probouzí a žádá duchovní vedení. Všude, kudy Kapistrán prochází, objevují se dříve nebo později kláštery observantů: 1451 v Brně, 1453 v Olomouci, dále v Opavě, 1455 v Jemnici, 1457 v Jindřichově Hradci, 1460 v Plzni, kde observanti přebírají klášter po konventuálech; podobně se stalo v Chebu a r. 1468 ve Znojmě.

I když působení sv. Jana Kapistrána u nás bylo poměrně krátké a lokálně limitováno a i když on sám se nejvíce proslaví r. 1456, daleko od nás, jako duchovní původce vítězství nad Turky u Bělehradu a záhy na to umírá, símě observance jím zaseté se v českých zemích ujalo. Observanti přicházejí i do Prahy do opuštěného kláštera sv. Ambrože na Poříčí, do Tachova, do Kadaně.

A tak již r. 1451 vzniká v rámci staré původní českopolské provincie Menších bratří nová provincie observantů - provincie rakousko-česko-polská. Brzy po Kapistránově odchodu má přes 20 klášterů a v nich přes 800 bratří. Z tohoto většího celku se později oddělí samostatná provincie česká, zahrnující i slezská území patřící k české koruně. K tomuto osamostatnění dochází v r. 1469. To je počátek české františkánské svatováclavské provincie. Roku 1493 měla 690 bratří, z toho 349 kněží.

Působení františkánů a konventuálů směřovalo v této době k rekatolizaci země. Zejména ohnivý Kapistrán dovedl podchytit především studenty a vzdělané mladé lidi. Ohniskem obrodného působení se stal především pražský klášter observantů u sv. Ambrože. Bratři horlivě kázali a pracovali pro jednotu církevního života u nás. Na kázání přicházeli katolíci i kališníci a docházelo ke konverzím. Jako kvardián se připomíná PAVEL Z MORAVY a kromě něho kazatel JAKUB Z KRUPKY. Setkáváme

se tedy opět s českými jmény. Také o brněnských minoritech - konventuálech je známo z této doby, že měli mezi sebou vzdělané bratry a měli vlastní řádové učiliště. Kališníci si stěžovali na činnost jak observantů, tak konventuálů. V září 1483, kdy král Vladislav Jagellonský kvůli morové nákaze byl mimo Prahu, došlo k násilnému převratu. Konšelé byli totiž podezříváni z úkladů proti kališníkům. Vzbouřenci zaútočili i na klášter sv. Ambrože. Heslo: „Vzhůru na kuklíky!“ bylo pro pražskou ulici vždycky dosti přitažlivé. Klášter sv. Ambrože byl zpusťoven, kostel znesvěcen, vetřelci uřezali bratřím nosy a uši a vyhnali je. Jeden starý kněz byl zabit. Nakonec byl klášter a kostel zapálen. Minoritskému kostelu a klášteru se vedlo o něco lépe, snad proto, že zde byli vždy pohotově připraveni staroměstští řezníci se svými sekerami, ale i tak byli bratři také vyhnáni. Později při smírném narovnání pražských měst s králem se konventuálové ke sv. Jakubu vrátili.

V jižních Čechách působil v té době jako misionář observant JAN VODŇANSKÝ (†1530) v Bechyni. Byl to Čech, pocházel z kališnické rodiny. Z chudého studenta se stal bakalářem bohosloví. Nakonec vstoupil k observantům a vytvořil typ lidového františkána. Procházel bechyňským krajem od vesnice k vesnici, navštěvoval

Klášter v Hájků před násilnou likvidací v roce 1950.

jinověrce, diskutoval s nimi a přesvědčoval je o pravdách víry. Také psal obranná věroučná pojednání. Východiskem jeho cest byl po dlouhou dobu klášter observantů v Jindřichově Hradci, kde byl od r. 1480 kvardiánem.

S Jindřichovým Hradcem se pojí i jméno kvardiána, který zde působil o deset let dříve než Jan Vodňanský. Byl to KLIMENT, kterému se podle jeho řádové příslušnosti říkalo Bosák. (Teprve Innocenc XI. r. 1679 dovolil observantům místo dřeváků nosit kožené sandály. Chodilo se často na boso.) Dříve byl mistrem svobodných umění na lipské universitě, vynikal také theologickým vzděláním a proslul jako kazatel, básník a hudební skladatel. Připisuje se mu známá píseň před kázáním: „Otče náš, milý Pane!“ . Je také původcem krásných chorálních melodií, které se pak užívaly v české františkánské provincii. Řádoví dějepisci jej nazývají „magister artium, vir profundissimae scientiae“.

U kolébky observantského kláštera v Uherském Hradišti stojí vynikající osobnost, prostějovský rodák JAN FILIPEC, varadínský biskup a administrátor biskupství v Olomouci, kancléř uherského království. František Palacký o něm napsal: „Byl on muž ducha skutečně neobyčejného, nejschopnější a nejšťastnější jednatel věcí státních, a přitom duše jemná, tak říkajíc sentimentálně citlivá, katolík přesvědčený a pevný a nicméně k jinověrcům nad jiné snášenlivý, okázalý bohatstvím i nádherou, a přece skromný v požadavcích a požívání“. Byl velmi štedrý k přátelům, kostelům i klášterům. Zanechal po sobě stavební památky na různých místech. V r. 1492 vstoupil tento významný muž do františkánského kláštera. Pro svou rozumnou toleranci měl důvěru i kališníků. Bývalé postavení a schopnosti zasahovat do veřejných věcí byly příčinou, že Jana Filipce volali mocní tohoto světa stále znovu z klášterního ústraní do ruchu politického dění. Tak tomu bylo až do jeho smrti r. 1509. Byl představitelem česky cítící části svatováclavské provincie a jedním z nejvýznamnějších představitelů českých observantů 15. století.

16. století bylo nepříznivé pro církev i řád. Přibývá náboženské rozpolcenosti a neklidu. V Německu se vzrůstá protestantismus, jehož příboj zasahuje i k nám, kláštery se vylidňují vlivem náboženských nepokojů, odpady, požáry a v neposlední řadě i morovými ranami. V r. 1570 zbylo v celé provincii pouze 17 bratří ve 4 klášterech: v Plzni, Bechyni, Jindřichově Hradci a Znojmě. Na přelomu 80. a 90. let žil v klášteře v Jindřichově Hradci kromě kvardiána pouze jeden tělesně postižený kněz a jeden řeholní bratr: Plzeňský klášter, který nezaklátil ani v této těžké době, byl právě v 16. století významným střediskem české provincie. Počátkem 2. poloviny století žil zde a působil výborný kazatel P. JAN CHÝŠSKÝ, který zvláště živým slovem se postavil do cesty dravým proudům náboženských novot. Napsal také apologetickou práci o svátostech a jiných církevních obřadech pod názvem „Enchiridion“. Kniha vynikala čistou řečí a mírností.

Na sklonku neblahého století vynoří se před naším duchovním zrakem z prachu annálů kapistránovská postava plzeňského kvardiána JIŘÍHO DRESSLERA, který r. 1594 táhl s plzeňským jízdním i pěším vojskem po boku arciděkana Bartoloměje

Flaxia jako německý polní kazatel do Uher proti Turkům. Spojené vojsko české a říšské v bitvě u Jagru r. 1596 proniklo až ke stanu samotného sultána, ale nakonec bylo přece jen poraženo. Otec kvardián se však vrátil domů živ a zdrav a přinesl s sebou válečnou trofej: hvězdu a půlměsíc z jedné turecké mešity. Tato trofej pak byla na památku umístěna na věži františkánského kostela.

Z prostředí plzeňského kláštera se zachovala i krásná kulturní památka: iluminovaný kodex, psaný na pergamentu, vytvořený knězem JILJÍM z RATIBORA VE SLEZSKU, který byl v letech 1505-1521 kazatelem plzeňského kláštera. Mezi vyobrazeními kodexu je i stigmatizace sv. Františka. 16. století navzdory tolika úpadkovým jevům nám dalo rukopisné dějepisné dílo: Chronica Fratrum Minorum de observantia Provinciae Bohemiae, a to jeho první dvě části. Třetí část je pozdější. Jinak 16. století, zvláště jeho 2. polovinu, můžeme právem nazvat soumrakem české františkánské historie. Ukázali jsme si, že provincie byla doslova na vyměření. Tehdy také, patrně z nedostatku národního povědomí, kdy zůstala jen hrstka bratří, kteří mohli být i cizinci, byl opuštěn starý titul provincie a zavedena pečeť s obrazem sv. Bernardina. Původní titul a stará pečeť byly obnoveny až v 17. století. Toto století přináší totiž znovuzkřížení provincie – to je třetí etapa rozkvětu františkánských rodin v naší vlasti. Především se objevují zcela noví dělníci na původní Františkově vinici. Představují nejmladší výhonek františkánského kmene – novou reformu, počatou v lůně observance. Jsou to kapucíni. U jejich zrodu v Itálii je trojlístek bratří: MATOUŠ BASSI (*1495 †1552), LUDVÍK z FOSSOMBRONE a jeho rodný bratr RAFAEL. Již r. 1526 dostávají povolení z Říma (Ex parte vestra), že mohou žít jako poustevníci podle Františkovy řehole. Odlišují se dlouhou špičatou kapucí a voussem a snahou o přísné zachování řehole. Prostá řeč při kázání a charitativní činnost jim brzy otvírá srdce lidu. Protože observance se už nemá dále štěpit novými reformami, uchylují se kapucíni pod pravomoc konventuálů, až r. 1619 se osamostatní jako nový řád. K nám přicházejí těsně před r. 1600 a pod vedením sv. VAVŘINCE z BRINDISI (*1559 †1619), vynikajícího kazatele, lingvisty a znalce bohovědy, zvláště Písma svatého v původním znění, budují svůj první klášter a kostel v Praze na Hradčanech. Kapucíni v této době úzce spolupracovali s dlouholetým pražským arcipastýřem kardinálem Arnoštem Vojtěchem Harrachem a sdíleli jeho názor, že rekatolizace země se má provádět mírnými prostředky. Uvedme i jinou významnou postavu kapucínského řádu, polyhistora VALERIANA MAGNIHO (*1586 †1661), který dosti dlouho působil v Praze.

Když ke konci r. 1603 navštívil Prahu na své visitační cestě po střední Evropě řádový generální představený františkánů FRANCESCO A SOSA, všiml si opuštěného kláštera karmelitánů na Novém Městě pražském, který byl v rozvalinách. Také kostel Panny Marie Sněžné, pamatující ještě Karla IV. a dobu husitskou, byl ve špatném stavu, jedině snad přilehlá kaple P. Marie mohla jakž takž sloužit svému účelu. Řádový představený požádal císaře Rudolfa II., aby kostel i klášter daroval františkánům, což se stalo na přímělu horlivého katolíka nejvyššího kancléře Zdeňka Popela z Lobkovic. Nebude od věci zdůraznit, že darovací listina uvádí, že je to

darování „na věčné časy“. Už následujícího roku přicházejí bratři do Prahy, jsou to převážně cizinci, vlastně misionáři. Začínají s obnovou kláštera i kostela. V provincii pomalu začíná nový život: zbylé živořící kláštery znovu ožívají, nové vznikají. Postupně se začne i s výchovou domácího dorostu.

Zvláště pražští františkáni se uplatňovali jako kazatelé, zpovědníci významných osobností, vedli rozhovory s nekatolíky, aby je získávali, a také vyučovali řádové kleriky bohovědu. V kostele se mimo latinsky (což bylo tehdy obvyklé) kázalo

Chodba ambitu před likvidací hájeckého kláštera v roce 1950.

v několika jazycích; v Praze bylo totiž při dvoře Rudolfa II. mnoho cizinců. Někteří z pražských františkánů znali i česky. Jako český kazatel se uvádí od r. 1607 vikář kláštera BEDŘICH BACHSTEIN, narozený snad v Pěnné u Jindřichova Hradce. Pražští františkáni žili přísně podle observance a měli důvěru věřících katolíků i arcidiecézních kněží. Zato nekatolické obyvatelstvo jim působilo příkoří a časem přibývalo výhrůžek, ano – i fyzických napadení.

Kritické chvíle nastaly v únoru 1611, kdy ku Praze přitřhlo pasovské vojsko a řeholníci byli nařčeni ze spojení s nepřáteli a z ukrývání zbraní i podezřelých osob. Na masopustní úterý 15. února se poštvaný lid vrhl na pražské kláštery. Nejhůře se vedlo františkánskému klášteru u Panny Marie Sněžné. Na různých místech areálu bylo surovým způsobem povražděno 14 řeholníků; jeden z nich, P. JAN MARTINEZ, byl napaden ve chvíli, kdy se snažil zachránit do bezpečí ciborium se svatými hostiemi. Postupně mu byly utáty obě ruce, ve kterých střídavě pevně svíral nádobu, a když tato pak spadla na zem a svaté hostie se rozsyपालy, zalehl je svým tělem a byl takřka rozsápán. Zneuctěná těla zabitých řeholníků zůstala pohozena a nepohřbena až do příští soboty, kdy se toho úkonu ujaly dvě katolické šlechtičny. Zabití řeholníci byli pochováni do společného hrobu v křížové chodbě blízko klášterní brány. Vybití pražského kláštera bylo těžkou ranou pro českou provincii františkánů, která teprve nedávno předtím byla vzkříšena ze žalostných trosek. Ale přesto již v říjnu je znovu klášter obsazen, i když menším počtem bratří. Na příkaz arcibiskupa byla později těla pohřbena v kapli P. Marie (nynější kaple sv. Michala). V 80. letech 17. století byl pak nad hrobem postaven oltář sv. Petra z Alkantary, nedávno předtím kanonizovaného. V neděli po 15. únoru konávala se každoročně vzpomínková slavnost se zvláštními bohoslužbami, které měly i smírný eucharistický ráz, s kázáním. V té době byly také podniknuty kroky k blahořečení zavražděných řeholníků, ale pro překážky formálního rázu bylo šetření přerušeno. Doufejme, že tento veliký dluh, který nám minulost zanechala, bude nám možno splatit. Je třeba šířit znalost o tomto svědectví zabitých řeholníků, šířit úctu k nim a soukromě je vzývat o přímělu, případná vyslyšení pak ohlásit. Dnes je možné vidět jejich budoucí možný kult pod novým zorným úhlem: jako příslušníci několika evropských národů, kteří působili a zemřeli v srdci Evropy, v Praze, mohli by být v budoucnu vzýváni jako blahoslavení (případně svatí) ochráncové sjednocující se Evropy, ve které by už nemělo být místa pro násilí a teror, ale kde by každý svobodně mohl vyznávat své přesvědčení a s druhým diskutovat.

Mučednická krev svolala požehnání na svatováclavskou provincii františkánů. Po hrůzách třicetileté války, v nichž byli r. 1631 zabití na Benešovsku i dva irští františkáni a pochováni ve votickém klášterním kostele, nastává neobyčejný rozkvět. Pražský klášter Panny Marie Sněžné měl až 50 členů a byl výborným střediskem schopných misionářů. Řádoví kněží obstarávali duchovní správu i na farách v pražském okolí. Vznikají nové kláštery v Turnově, ve Slaném, v Hájku u Prahy, v Hostinném, v Moravské Třebové, v Zásmukách, v Hejnici, v Dačicích a hospic v Hořovicích.

Řádová rodina v Praze byla už r. 1629 posílena ještě příchodem františkánských uprchlíků z Irska, kterým se začalo říkat lidově „Hyberňáci“ od Hybernia (t. j. Irsko). Chtěli pro sebe opravit opuštěný klášter sv. Ambrože na Poříčí, odkud byli r. 1483 „bosáci“ vybiti. Ale válečné události tomu bránily. Teprve 1636 mohli Hyberni za pomoci mnoha dobrodinců začít stavět nový velký klášter a kostel ke cti Neposkvrněného Početí Panny Marie. Nepatřili do naší provincie, ale měli svého provinciála v Římě. V klášteře byla kolej pro výchovu řádových misionářů, určených pro Irsko.

K důležitým úkolům řádové provincie patří i výuka kandidátů kněžství – kleriků. Řádové studium mělo u nás velmi dobrou tradici již z předhusitské doby. Stálé filozofické a theologické studium vzniklo v Praze na sklonku třicetileté války (od r. 1664 bylo prohlášeno generálem řádu za generální studium – řádovou fakultu), studium theologie bylo od r. 1654 i v Olomouci. I jinde se přednášelo: v Jindřichově Hradci morálka a theologie, morálka v Plzni a Brně, filosofie ve Velkém Hlohově atd. Minorité – konventuálové měli už od r. 1622 při pražském klášteře sv. Jakuba bohosloveckou kolej sv. Bonaventury, která měla právo udělovat i akademické hodnosti a obstála i v konkurenci s jezuiti. Mezi pražskými františkány české provincie vynikal P. BERNARD SANNIG (*1637 †1704), výborný znalec scholastické filosofie scotistického směru, který však napsal i dogmatiku, mravouku, učebnici církevního práva a knihu kontroverzí. Podle jeho spisů se přednášelo i jinde, dokonce na několika universitách v Německu, Itálii a Španělsku. Ale byl i historikem, na něhož navázal později jiný slavný františkán SEVERIN VRBČANSKÝ.

Když r. 1636 kardinál Harrach otevřel podle nařízení tridentského koncilu první seminář pro výchovu a výuku světského kněžstva v areálu bývalého Králova dvora u Prašné brány (na místě Obecního domu), přednášeli tam zpočátku téměř výhradně řeholníci, mezi nimi i františkáni, a to jak od P. Marie Sněžné, tak od Hybernů.

Kláštéry utrpěly v těch dobách opět morovými epidemiemi. Avšak právě z řad františkánů se hlásilo ke službě nemocným v terénu dosti ochotných kněží, a to jak při epidemii v r. 1680, tak r. 1713. Mnozí při této službě podlehlí. Jen r. 1680, během dvanácti měsíců zaopatřili v Praze a okolí na dvacet tisíc věřících. Morová léta jsou v historii českých františkánů poznamenána nesmazatelně hrdinstvím a obětavostí. V 18. století působí v zámořských misiích františkáni JAKUB JOSEF ŘÍMAŘ a mladší REMEDIUS VÁCLAV PRUTKÝ. Působili v Egyptě a Habeši a zanechali oba latinsky psané cestopisy.

Česká františkánská provincie zahrnovala země Koruny české včetně rozsáhlého Slezska. Měla v době svého největšího rozkvětu na sklonku 20. let 18. století třicet klášterů a v nich asi 1.000 řeholníků. Proto měla čestný titul „Alma et Magna Bohemiae Provincia“. České provincii zasadil první ránu pruský král Bedřich II., který ve válkách s císařovnou Marií Terezií odtrhl od české koruny značnou část Slezska – polské Slezsko. České provincii zůstalo jen 20 klášterů (r. 1754), ale ty na rozdíl od slezských byly výrazněji české po stránce jazykové.

Další pohroma přišla za Josefa II., který jako představitel tzv. osvícenského absolutismu zrušil v českých a alpských zemích 413 klášterů – tedy polovinu. Z františkánských zrušil v Čechách a na Moravě: klášter v Olomouci, Znojmě, Kroměříži, Brně a v Praze u Hybernů. Některé kláštéry unikly zrušení jen o vlas. Františkány u Panny Marie Sněžné zachránilo to, že vypomáhali podle potřeby v duchovní správě. Proto císař znovu potvrdil i všechnu klášterní držebnost. 1787 byla k P. Marii Sněžné přeložena fara od zrušeného kostela P. Marie na Louži. Kostel byl odňat františkánům a odevzdán pražské obci jako patronu. Františkánům zůstal klášter, zahrada a 3 poboční kaple. Byla zrušena řádová studia, řádová klerici posláni na bohosloveckou fakultu a přikázáno jim odložit hábit. Bylo zakázáno přijímat novice. Počet františkánů u P. Marie Sněžné byl stanoven na pouhých 18. Dvě stě františkánů bylo posláno na fary. Za peníze, utržené prodejem církevních budov farnosti P. Marie na Louži, byla vystavena u P. Marie Sněžné farní budova na místě průčelního ambitu, kde dosud byla kaple sv. Brikcí a sv. Hedviky. Josefinská nařízení změnila i ústavu provincie. Minoritům zrušil Josef II. 8 klášterů. Nejméně byly z františkánských rodin postiženi kapucíni. Zlikvidovány byly i české klarisky, a tak zanikl klášter Na Františku, který byl pomníkem sv. Anežky České. Po řadě administrativních ústrků byl nakonec zrušen i 3. řád a všechna bratrstva.

Po smrti Josefa II. bylo záhy patrné, že císařské reformy zavínaly všeobecný úpadek řeholí, který nebyl ani společností ku prospěchu. Byl odvolán zákaz přijímat novice a r. 1812 zřízeny františkánské noviciáty v Praze, Plzni a Moravské Třebové a v Kadani. Jakmile polevil proticírkevní tlak, ožívají při klášteřích terciářské obce. Je to zcela zákonité, protože františkánské charisma se nemůže uplatňovat a rozvíjet v plně šíři a hloubce, není-li terciářů. Františkán P. PAVEL PELIKOVSKÝ, ředitel 3. řádu v Praze, vydal pro terciáře regulní knížku „Duchovní život ve světě“. R. 1887 začíná minorita P. ŠTĚPÁN VODIČKA vydávat v Krnově první terciářský časopis Zahradku sv. Františka a konečně r. 1901 nahrazují tento časopis Serafínské květy, vydávané v Třebíči za spolupráce františkánů, minoritů a kapucínů. To již čeští a moravští terciáři měli za sebou pouť do Říma, vykonanou u příležitosti milostivého léta, při které navštívili i Assisi a Padovu.

Pod záštitou františkánského řádu začaly u nás svou činnost i řeholní sestry, které se řídí řeholí 3. řádu. Od r. 1857 začaly v Praze svou činnost obsluhou nemocných Šedé sestry, které mají i větev brněnskou, a o něco později Školské sestry, věnující se výchově a výuce mládeže.

Pozůstatky josefinismu deformující řádový život byly definitivně odstraněny, když byl r. 1884 zvolen františkánským provinciálem P. KAZIMÍR ADÁMEK. Byl pověřen z Říma, aby ve všech klášteřích provedl potřebnou reformu. Františkáni byli zapojeni i v národním hnutí. Do r. 1928 se zvýšil počet františkánů české provincie na 144 včetně noviců a kleriků.

Veliký přítel františkánství a ctitel sv. Františka, terciář na papežském trůně, Lev XIII., chtěl, aby Františkova rodina, která se hlásila po více než čtyři staletí k ideálům

observance, šla vstříc bouřím a převratným změnám 20. století sjednocená. Proto vydává 15. května 1897 bulu Felicitate quadam, kterou nařizuje splynutí observantů, reformátů, rekolektů i alkantarských bratří tak, aby byli spojeni nejen jednou řeholí a jedním generálním ministrem jako dosud, ale také jednotnými konstitucemi, jednotným zřízením provincií i konventů a společnými místními superiory. Přestávají rozdíly v oděvu – barva hábitu je pro všechny hnědá, řád má společný název pro všechny: *ORDO FRATRUM MINORUM*.

Účinnost této papežské buly zaniklo i zařazení naší české provincie mezi provincie reformátské. Na přelomu 19. a 20. století měla provincie 17 konventů, a to: v Praze, Chebu, Tachově, Kadani, Jindřichově Hradci, Plzni, Bechyni, Uherském Hradišti, Voticích, Turnově, Slaném, Dačicích, Hájků, Hostinném, Zásmukách, Moravské Třebové a Hejnicích. K nim se družily dva hospice: Hořovice a na Skalce u Mníšku. Druhého z nich se vzdala provincie po 1. světové válce (1925). Uvedený početní stav klášterů je dědictvím z josefínských dob.

Roku 1893 bylo všech řeholníků v provincii 121, z toho 57 kněží, 12 studujících kleriků, 2 klerici novicové, 49 bratří laiků a 1 novic laik. U Panny Marie Sněžné, kde byl provincialát, bylo 7 kněží, v jiných konventech 2 nebo 3 maximálně 4. V Hájků byl pouze jeden kněz a 2 bratři laici. Byl to stav nízký, zvláště pokud jde o řádový dorost, i když od r. 1884, chceme-li porovnat čísla, zaznamenáváme malé zvýšení.

Do roku 1928 se zvýšil počet františkánů na 144 a přibyl klášter v Kroměříži (1927) u sv. Jana Křtitele, kde byla dříve piaristická kolej. V uvedených letech klesl počet kněží na pouhých 46, zato ale počet bratří laiků se zvýšil na 59. 11 kleriků studovalo v Prazeologii a v Kadani bylo 12 kleriků noviců a 16 kleriků, kteří si doplňovali středoškolská studia, celkem tedy 39 kleriků.

A tak i čeští františkáni oslavili s nadějí do budoucna jubilejní rok sv. Františka r. 1926, kdy uplynulo 700 let od jeho smrti, a rovněž svatováclavské milénium po třech letech. Dědic české země je zároveň patronem jejich provincie a miléniové oslavy byly vhodnou příležitostí i k pohledu zpět, k rekapitulaci působení řádu v českých zemích, na svatováclavské líše, v průběhu 700 let.

Hodnotit české církevní dějiny bez zřetele k řeholím není možné. Vždyť řády vykonaly na poli českého duchovního života mnoho, vyoraly hluboké brázdy. Od r. 1230 až do moderní doby měli i františkáni v českém náboženském a kulturním dění své místo a s nimi i bratři minorité a později kapucíni. A nezapomeňme na klarisky, které svou kontemplací svolávaly požehnání na činnost bratří, a na terciáře, kteří se snažili žít podle evangelia uprostřed všedního dne a shonu. Řehole třetího řádu duchovně oslovila také sestry, které našly svoje místo u lůžek nemocných a za školní katedrou. A právě na přelomu svatováclavského milénia inspiruje k novým apoštolským podnikům na dosud málo obdělávaném poli, kde už zatím bujelo plno plevele, totiž na městské periferii. Bylo tam mnoho duchovní i hmotné bídy. Péčí P. Jana Evangelisty Urbana vzniká apoštolát Třetího řádu sv. Františka – řeholní společenství sester podléhající biskupům.

Zánik 1. Československé republiky po mnichovském diktátu, kdy tzv. Sudetská území byla připojena k Hitlerově říši, zasáhl nepříznivě i českou františkánskou provincii. Vlivem politického tlaku bylo v říjnu 1938 odděleno od provincie 6 konventů, které vytvořily nezávislý Sudetský komisariát. Tvořily jej kláštery v Chebu, Tachově, Kadani, Hostinném, Moravské Třebové a Hejnicích. V okleštěné Druhé republice zůstalo provincii v Čechách a na Moravě dvanáct konventů. Tato ztráta byla zčásti vyvážena zřízením Serafického kolegia v Kroměříži, jež bylo vlastně „malým seminářem“ pro výchovu a vzdělávání chlapců, kteří projevovali zájem o řád. 30. července 1939 byla dekretem Svatého stolce zřízena řádová rezidence při kostele Svatých patronů českých a bl. Anežky v Praze – Spořilově a téhož roku byl se schválením Říma a péčí diecézního biskupa Mons. Šimona Bárty vybudován nový řeholní dům ve Čtyřech Dvorech u Českých Budějovic při kostele sv. Vojtěcha. Noviciát byl kanonicky ustaven v Hájků u Prahy. V té době studovali v Římě na řádové univerzitě Antonianu dva mladí kněží, totiž Ambrož Tobota na fakultě dogmatické teologie a Cyril Kadlec na fakultě kanonického práva.

Po skončení 2. světové války v r. 1945 a obnovení československého státu byli němečtí bratři odsunuti a před provincií vyvstal náročný úkol obsadit českými řeholníky bývalé sudetské kláštery. Už před válkou bylo zvykem posílat alespoň některé kleriky na studia do ciziny, např. do Rakouska. Nyní bylo 12 studujících bratří posláno do Belgie. 9 z nich bylo tam v letech 1948 a 1949 i vysvěceno a vrátili se domů, kde zatím nastávaly neutěšené politické poměry po únoru 1948. Všichni byli pod různými záminkami odsouzeni ve vykonstruovaných procesech v následujících letech k nespravedlivým, tvrdým trestům.

Provinčním představeným byl v osudném roce 1950 PHDR. A THDR. JAN KAPISTRÁN VYSKOČIL OFM (*1886 †1956), shodou okolností i poslední děkan bohoslovecké fakulty Karlovy university před zásahem režimu do teologického studia, významný církevní historik.

Již těsně před velikonocemi toho roku byl v Praze inscenován proces se členy řeholí. Mezi odsouzenými byl i františkán PHDR. JAN EVANGELISTA URBAN OFM (*1901 †1991), exprovinciál, který se mimo jiné zasloužil o ustavení tzv. Studia catholica v pražském areálu Panny Marie Sněžné. Přednášky zde konané oslovovaly inteligenci, připravovaly ji ke konverzi; po uzavření vysokých škol za nacistické okupace zde nacházeli útočiště i studenti teologie. P. Jan Ev. Urban byl odsouzen na 14 let vězení, z něhož vyšel teprve v září 1963.

V noci ze 13. na 14. dubna 1950 – v oktávě velikonoc – byly mezi mnoha jinými přepadeny bezpečnostními složkami i františkánské kláštery v Čechách a na Moravě. Představení byli odvezeni do premonstrátského kláštera v Želivě, ostatní do Hejnic a zde internováni v podmínkách zcela shodných s vězeňskými. Mnozí z internovaných byli později odsouzeni, novicové propuštěni domů a všichni věkově mladší řeholníci o něco později odvedeni k pověstným vojenským Pomocným technickým praporům. Jen málokterí kněží byli uvolněni pro diecézní duchovní správu.

Provincie zahnaná do katakomb podstupovala boj o přežití. Zpočátku spíše živelně, později po krátkém oddechu Pražského jara systematictější a organizovaněji. Šlo o získávání dorostu, studium a kněžská svěcení. Kontakty s cizinou včetně řádového ústředí v Římě byly zpočátku velmi obtížné, později snazší, vždy spojené s určitým rizikem, nikdy však zcela nemožné při troše vynalézavosti a odvahy. Někdy se musilo platit postihy a represáliemi.

Po listopadu 1989 začala provincie znovu žít svobodně. V současnosti žijí bratři v 5 konventech: v Praze, Liberci, Brně, Uherském Hradišti a Moravské Třebové. V Plzni obnovili činnost ne v bývalém klášteře, ale uprostřed sídliště. Také sestry klarisky obnovily svou činnost v Brně a klarisky – kapucínky v moravském Šternberku. V roce 1993 byl obnoven proces blahověčení 14 pražských bratří umučených r. 1611. Akta arcidiecézního procesu byla po důkladném šetření předána již v r. 1947 do Říma, ale zde zůstala skryta pod archivním prachem až do doby, kdy změna politických poměrů u nás umožnila v procesu pokračovat na úrovni Posvátné kongregace pro svatořečení.

Rovněž 3. řád vnitřně i strukturálně obnovený v pokoncilním období jako Sekulární františkánský řád se podílí veřejně na životě místní církve a získává nové členy. Pozdrav - Pokoj a dobro -, který si tak oblíbil sv. František a zanechal jako odkaz svému řádu, je zároveň i přáním jeho synů a dcer současnému světu, který obojího bolestně postrádá.

P. PETR ALKANTARA FRANTIŠEK HOUŠKA, OFM

Z minulosti františkánského kláštera v Hájků

Karel Beránek

V 16. století držel Červený Újezd a Tachlovice rod Žďárských ze Žďáru. Oldřich Žďárský získal dědictvím po Zdeňkovi z Kladna (†1543) i kladenské panství. Tato větev Žďárských byla označována jako katolická. Přesto někteří z toho rodu byli po bitvě na Bílé hoře konfiskační komisí pokutováni. Patřili k nim i kladenští páni Florián, Hynek a Jan Jiří Žďárští, obvinění, že dne 1. října 1619 složili přísahu na stavovskou konfederaci. Pomohl jim však příbuzenský svazek. Na přímluvu Jaroslava z Martinic, tchána syna Jana Jiřího Floriána Jetřicha, jim udělil císař Ferdinand II. ve dnech 29. a 31. října 1622 pardon bez výjimky. Florián Jetřich (*1598) se totiž oženil roku 1620 v Pasově s Eliškou Korunkou, dcerou zmíněného již kancléře Jaroslava Bořity z Martinic. Příbuzenství s mocným politikem mu dopomohlo k titulu říšského barona (4. 8. 1622) a posléze i říšského hraběte (10. 6. 1628) a dne 2. července 1631 byl jmenován palatinem s právem udělovat doktorské, notářské a šlechtické tituly.

Florián Jetřich Žďárský, pán na Kladně, Tachlovicích, Jenči, Újezdě, Hostivicích a Žďáru, neměl mužského dědice. Proto slíbil roku 1621 Pánu Bohu a P. Marii postavit na svém panství Loretu, narodí-li se jeho choti syn. Šlo o jednu z prvních kopií Svatého domu (Casa Sancta) v italském městě Loreto, o kterém se věřilo, že v něm žila v Nazaretě Panna Maria a že jej přenesli z Galileje do Itálie andělé po vítězství islámu ve Svaté zemi. Modlitby o dědice byly vyslyšeny a Eliška Korunka prý porodila téhož roku syna Františka Adama Eusebia. Následujícího roku 1622 vykonali šťastní rodiče pouť do Loreta, jednak aby poděkovali za narození syna, jednak s cílem získat rozměry Svatého domu pro chystanou stavbu. Z Loreta si také přivezli sochu Madony, která byla posvěcena dotykem s původní sochou loretánskou. Základní kámen pro Loretu položil hrabě Florián dne 12. června 1623 v lesíku u Červeného Újezda, nazvaném Hájek, který byl prý vysázen roku 1589. Původně tu byla pole a dva stromy - starý dub a třešeň, které poskytovaly stín žencům. Když zde byl vysazen les, stal se útočištěm ptactva z širokého okolí, a to ničilo úrodu na poddanských polích. Ptactvo pobila a zaplašila až letní bouře na prosby pana Žďárského k Bohu o pomoc. Stavba loretánské kaple v Hájků byla dokončena do dvou let a dne 2. června 1625 kapli posvětil ke cti blahoslavené Panny Marie Loretánské pražský arcibiskup kardinál Harrach. Při této příležitosti udělil kapli odpustky jeden rok na den posvěcení a 40 dní ve výroční den. Pravděpodobnější je však verze, že manželé Žďárští vykonali pouť do italského města Loreto k Svatému domu P. Marie roku 1621 nebo 1622. Vytoužený syn František Adam Eusebius se narodil až roku 1623 a po jeho narození položil jeho otec dne 12. června

1623 základní kámen hájecké Lorety. Pro velký počet poutníků byla kaple rozšířena. Kardinál ji po třech letech opět navštívil a rozšířenou nově vysvětil 8. září 1630.

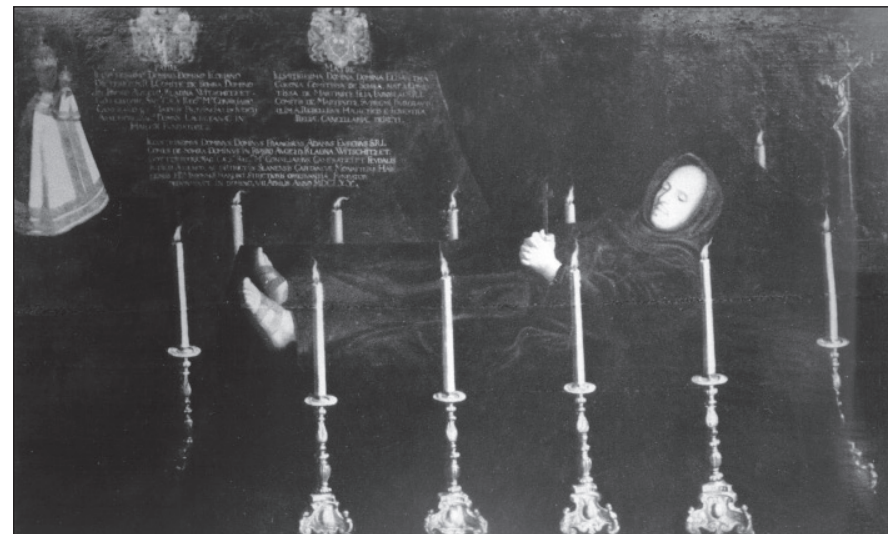
Hrabě Florián Jetřich, císařský komorník a nejvyšší dvorní maršálek, zemřel dne 7. května 1653. Jeho choť, která mu dala vedle syna a dědice ještě šest dcer, ho předešla na onen svět již roku 1649. O hájeckou Loretu pečoval po 35 let poustevník, žijící v domku u kaple. Syn Floriánův František Adam Eusebius, pán na Kladně, Tachlovicích, Újezdě a Letovicích, hejtman kraje Slánského, se postaral o duchovní správu Loretánské kaple v Hájku velkoryse. Založil zde roku 1659 klášter pro 12 františkánů. Na dobu, než by byl klášter dostavěn, vyžádal si hrabě dopisem z 6. září 1659 pro svůj statek Červený Újezd od provinčního ministra Pavla de Tauris dva františkány P. Donula a P. Ivona. Provinční kapitula, která 8. září 1659 jednala v Jindřichově Hradci, jmenovala vskutku prvním představeným v Hájku P. Donula Paleu, který se o Hájek společně s kladenským farářem Jiřím Vojtěchem Aslerem zasloužil. Stavba kláštera postupovala pomalu. Roku 1668 byla postavena věž s hodinami. Hrabě prý dovedl stavbu kláštera až pod střechem. Východní čtvrtina byla podsklepena. Byl postaven refektář, kuchyně, dispensatorium. V konventní budově si zakladatel kláštera vyhradil pokoje, kde by pobýval a věnoval se rozjímání. I stavitelé kláštera byli znamenití - Carlo Lurago a Giovanni Domenico Orsi.

Dne 7. dubna 1670 zemřel hrabě František Adam Eusebius neženat a jím vymřela tato pošlost hrabat Žďárských po meči. Tělo hraběte v rouchu františkánském bylo pochováno v katedrále sv. Víta, jeho srdce bylo pohřbeno pod prvním stupněm oltáře v Loretánské kapli a na tom místě (kde četl kněz při mši svaté podle starého mešního řádu introit) byl umístěn roku 1716 mramorový kámen s latinským nápisem a chronogramem.

Františkánský řád je přísný. Jeho znakem je chudoba. Je to ordo mendicans - řád žebravý, který nikdy nevlastnil panství. Členové františkánského konventu se živili převážně zeleninou, vypěstovanou v klášterní zahradě, a ostatní potřeby hradili z almužen. Každý klášter měl stanoven obvod, v kterém si vyprošovali jeho členové almužnu. Ještě začátkem tohoto století jezdili fráteri po farách s trakařem, dostávali mouku, vajíčka, máslo a pod. Františkánský řád nesměl ani přímo své finance spravovat. To obstarával pro každý františkánský klášter apoštolský syndikus (světská osoba; v případě Hájku to býval nějaký hospodářský úředník z okolních panství). František Adam Eusebius byl toho pamětliv a zajistil řádu almužnu z kladenského a červenoujezdského panství ve výši 1200 zlatých rýnských ročně na výživu a oděv a na světla v kapli 600 rýnských. O dostavění kláštera z důchodů zmíněných panství se měl starat jako plnomocný inspektor a patron hrabě Maximilián Valentin z Martinic. Dědicem Františka Adama Eusebia se měl stát některý z potomků Šebestiána Žďárského ze Žďáru, který emigroval po Bílé hoře do Saska († 25.10.1628), pokud by přestoupil ke katolictví a byl uznán Martinici, kteří se stali poručníky dědictví.

Ve správě dědictví po Františku Adamu Eusebiovi Žďárském se postupně vystřídali tři z tohoto rodu: Maximilián (uvedený v závěti), od r. 1678 Jaroslav (†13. 8. 1685), a Jiří Adam z Martinic. Nakonec byl saský dědic odškodněn po dohodě mezi císařem a saským kurfiřtem sumou 53.000 zl. a statky přešly na sestry zemřelého, Terezii Eleonoru hraběnkou z Ugarte (r. 1688) a Johanku Barboru, hraběnkou Caretto-Millesimo (r. 1690). Ta prodala Červený Újezd (na jehož půdě Hájek ležel) roku 1697 hraběti Karlu Joachimovi Bredovi; na toho také přešel patronát nad klášteřem. Breda připojil Červený Újezd k Tachlovicím. Od jeho potomků koupila panství r. 1732 arcivévodkyně Marie Anna Františka Toskánská. Tato patronka zřídila v Hájku nový oltář Panny Marie Pasovské (starý postavil r. 1675 Maximilián z Martinic) a dala v něm uložit ostatky sv. Justina mučedníka, který sem připutoval ve vsí slávě na nosítkách, oděn brokátem. Jeho krev byla uložena v ampuli a prsty v relikviáři.

Nápisy přibité na dveřích provincialátu, hospice, knihovny a špitálu, které označovaly právo zakladatele na byt v klášteře, byly již na naléhání poručníka dědictví Martinice 15. července 1685 odstraněny. Jejich obsah však zůstával nadále v platnosti. Když totiž roku 1687 při návštěvě Hájku chtěly obývat tyto pokoje sestry zakladatele kláštera hraběnky Šternberková a Millesimová, odmítl to tehdejší kvardián Beno Antonín Richter odkazem na řádová statuta. Po dohodě připadly pak pokoje trvale řádu. Oběma dámám (jakožto fundátorkám kláštera) však bylo povoleno obědvat v klášterním refektáři.

Pohřební portrét Františka Adama Eusebia Žďárského ze Žďáru († 7. 4. 1670), zničený po likvidaci kláštera v Hájku v 50. letech. Foto ze sbírek Okresního muzea Kladno.

Roku 1671 byla postavena z loretánské fundace sakristie a kůr. Základní kámen k této stavbě položil dne 7. července 1671 poručník hrabě Maximilián Valentin z Martinic. Představení i kazatelé bydlili v někdejší poustevně do roku 1673, dokud nebylo připraveno nutné obydlí v novém klášteře na východní straně se 17 celami. Roku 1675 byla v severním ambitu blízko oltáře Panny Marie Pasovské zbudována františkánská krypta. Roku 1677 došlo k méně významným vylepšením. Na jiném místě ovšem kronika tvrdí, že se v letech 1670 - 1681 nestavělo a teprve roku 1681 prý přiměl kvardián Theodor Machalin hraběte Bernarda z Martinic k dostavbě tří částí klášteřa. Byla obnovena střecha, pražští kováři zamřizovali okna a dolní ambit byl oddělen zdí od refektáře a kuchyně. Okna refektáře se pak opatřila zelenými závěsy. Celá stavba konventu byla rozšířena, obklopena lesem a oplocena. Byly také položeny základy hostince, roku 1673 pak vyměřena zahrada přiléhající od severu k Hájku, obklopena živým plotem a v jejím středu byl zřízen „lusthaus“ (ten se roku 1722 upravil na kapli sv. Kříže). Klášter byl dobře zásoben vodou ze dvou pramenů. Jeden z nich - léčivý - vytryskl severně od kaple dne 8. září (na svátek Narození Panny Marie) roku 1662. Druhý byl v lesíku. Dne 21. srpna 1684 byly prameny zasvěceny - první ke cti Panny Marie Loretánské, druhý sv. Antonínovi Paduánskému. Klášter měl i svoji kanalizaci. Roku 1684 byl zřízen podzemní cihelný kanál k odvodu dešťové vody. Roku 1686 bylo dokončeno 34 obrazů Panny Marie v ambitu podle Mariánského atlasu P. Viléma Gumpenberga, 8. dubna 1689 pak zavěšen ve věži zvon, který posvětil 2. srpna opat benediktinského klášteřa u sv. Jana pod Skalou, roku 1707 byly v kůru umístěny nové varhany... Vedle oltáře Panny Marie Pasovské (o němž byla již zmínka) byl roku 1676 zřízen v ambitech proti kapli Maximiliánem Valentinem z Martinic oltář sv. Antonína Paduánského (oltářní obraz namaloval Jan Jiří Heinsch), roku 1685 vlevo od Lorety oltář sv. Gabriela, roku 1695 oltářiček Nalezení Ježíše v chrámu po třech dnech, darovaný rychtářem Jiřím Libutkou, oltářík sv. Barbory a sv. Kateřiny, darovaný Jiřím Dvořákem a jeho manželkou, litovickou hospodyní, oltářík sv. Víta a Václava s počátečními písmeny jména apoštolského syndika Václava Leopolda Claudiana (†1695), roku 1691 portatil sv. Anny a oltář sv. Františka, posvěcený Danielem Josefem Mayerem roku 1720.

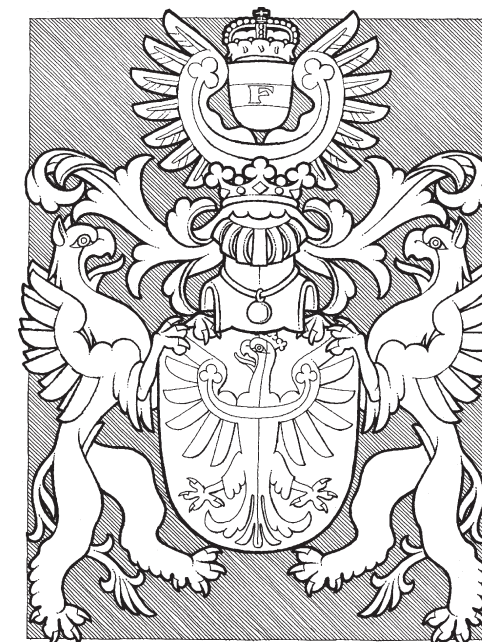
Hájecká Loreta se záhy stala oblíbeným poutním místem. Pamětní kniha se zmiňuje o první pouti konané z Týnského chrámu na Staroměstském rynku v sobotu před nedělí v oktávu Narození Panny Marie. Poutí byla i ona návštěva kardinála Harracha roku 1628, kdy věnoval kapli stříbrný kříž. Podle svědectví arcibiskupské kanceláře ze 7. prosince 1722 navštěvovalo Hájek ročně průměrně 60.000 poutníků. Podporou k vykonání pouti nebyly jen plnomocné odpustky, kterými byla loretánská kaple v Hájku nadána (bylo to především breve papeže Urbana VIII. z 14. února 1625, které kardinál Harrach dne 2. července 1625 při vysvěcení kaple vyhlásil a které uložil také rozhlásit okolnímu duchovenstvu), ale především zázraky ke kapli se pojící. Psal o nich Václav Burian

Jesenický, rektor svárovske farní školy, v knížce vydané pražským tiskařem Pavlem Sessiem roku 1626, provinciál a historik františkánského řádu P. Bernard Sanning roku 1684 i P. Labe roku 1689. Pamětní kniha uvádí další zázraky: o velkém suchu roku 1718, kdy si lidé z Hostovic, Tachlovic a Hořelic vyprosili na Panně Marii dešť, o strastiplné cestě P. Bonaventury Andreae v lednu za sněhové bouře do Hájku, aby tam sloužil primiční mši, o novoměstském měšťanu Ondřeji Josefu Presslovi, který koupil opuštěný dům zvaný Babylon a opět jej postavil s pomocí Panny Marie roku 1724. Na poděkování Bohorodičce věnoval obraz Babylonské věže a své rodiny. Za uzdravení vděčil hájecké Panně Marii chirurgický tovaryš Kristián Sommer, který se stal katolíkem. Uzdraven byl i pražský měšťan Jan Čepík a roku 1735 Kateřina Veronika Doležalová z Prahy, která se zdála být po porodu dvojčat mrtvá. Její manžel se modlil k hájecké Panně Marii, žena se probrala a přivolaný křižovník od sv. Petra jí udělil svátost umírajících. Paní Doležalová spatřila u lože Madonu, jejíž tvář byla černá. Když se paní uzdravila, putovala do Hájku a poznala svoji záchránkyni - byla to hájecká Madona. Mnohým nemocným vrátila Madona z Hájku zrak: roku 1727 panu Guldnerovi, roku 1738 se tak stalo Kateřině Černé, která po šest let neviděla a krvácela z očí, roku 1740 Markétě Bělohlávkové z Unhoště, která oslepla na jedno oko, téhož roku Janu Friedrichovi, roku 1743 Marii Anně, dceři pražského měšťana Matěje Prokeše, a Marii Neumannové ze vsi Pičína, rovněž Kateřině Schrömbherové, společníci nějaké hraběnky z Prahy. Při očních chorobách pomáhala i voda ze studny sv. Antonína. Panna Maria pomáhala též v jiných chorobách: Roku 1738 pomohla Františku Ignáci Kreutzkremserovi od nehybnosti údů, podobně i Anně Marii Blažkové, která nejprve vypravila do Hájku své služebnictvo a po uzdravení sama podnikla pouť k Panně Marii. Anně Šimánkové z Prahy vyléčila zlomenou nohu. Roku 1740 pomohla i Anně Dorotě Bergerové z Prahy; ta stonala přes půl roku a chirurg jí vyřezal ze zad několik kusů masa; ve snu se jí zjevila Panna Maria a Anna jí slíbila, že se vypraví na pouť. Anně se ihned ulevilo, a když přišla do Hájku, poznala, že se jí zjevila tamní Madona. Panna Maria také uzdravila Zuzanu Ježanovou z Prahy za slib, že k ní bude putovat. Také Jiřík Veselý z Unhoště, který se zranil sekýrou na noze a nemohl chodit čtvrt roku, slíbil Hájecké Madoně tři pouti a byl uzdraven. Prosby a modlitby k Panně Marii pomáhaly i v jiných případech. Četli jsme již o bloudění P. Bonaventury v lednové vánici. Roku 1743 byl hořovický měšťan Kokeš shozen splašeným koněm. Kokeš poprosil P. Marii a kůň se uklidnil a Kokeš se mohl vyhoupnout do sedla a odjet. Modlitba k Bohorodičce zachránila roku 1744 také středokluckého obročního a jeho manželku, když spadli z vozu. Ti všichni pamatovali na klášter nějakou obětinou, velmi často nápisem nebo obrazem; Markéta Langrová z Nového Města pražského, která ležela v nemoci 11 týdnů, zaslíbila se P. Marii a uzdravila se, darovala obraz stříbrný, geometr při deskách zemských F. X. Preitsch, jehož dcera se uzdravila z nemoci přes pochyby lékaře, namaloval roku 1740 obraz sám, Václav Theonat

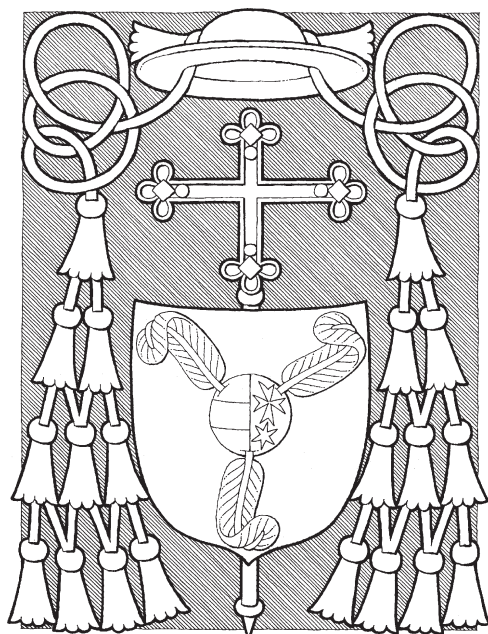
Slavnostní velký znak řádů Sv. otce Františka.

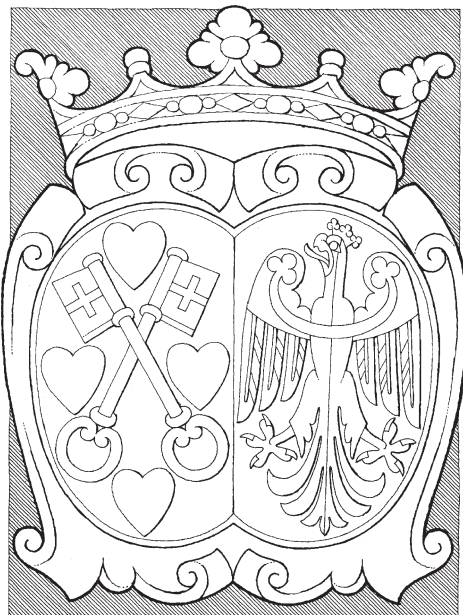
Znak Floriána Jetřicha Žďárského.

Znak kardinála Arnošta z Harrachu.

Znak Floriána Jetřicha Žďárského a Elišky Korunky z Martinic.

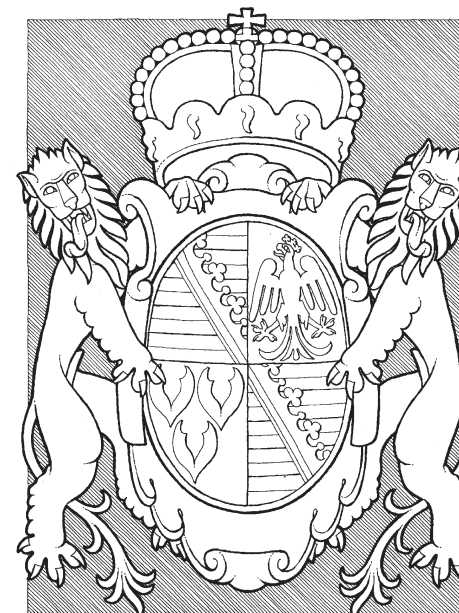
Znak Terezie Eleonory hraběnky z Ugarte.

Znak Karla Joachima z Bredy.

*Znak Johanky Barbory hraběnky Caretto
- Millesimo.*

Znak Marie Anny Františky Toskánské.

z Prahy, který si vyprosil na Panně Marii dědice, věnoval roku 1736 svíci, vážící jako narozené děťátko. Kniha vypisuje ještě další zázraky.

Z darů poutníků a ctitelů Hájecké Panny Marie vznikl časem velký loretánský poklad. Ten byl původně uložen v mateřském klášteře u Panny Marie Sněžné na Novém Městě pražském a do Hájku byl dovezen dne 13. srpna 1686. Poklad byl uložen v třetí cele kvardianátu v truhle se dvěma zámky, z nichž jeden byl visací. Byl také stanoven zvláštní řád pro loretánský poklad: nemělo se o něm mluvit, klíče měly být uloženy na kvardianátu, byl-li o slavnostech vystavován, měl být hlídán věrným strážcem. Přírůstky pokladu měly být zapisovány. Poklad zanikl za Napoleonských válek. Roku 1810 byly totiž odevzdány mincovně všechny zlaté a stříbrné nádoby kromě dvou kup kalichů, jednoho ciboria a jedné monstrance. Ke kupám kalichů byly opatřeny nohy z obecného kovu, silně pozlacené. Byl také koupěn třetí kalich, který posvětil pražský sufragán Rychlovský.

Poutníci putovali do Hájku hlavně o mariánských svátcích z okolních vsí a městeček. Procesí do Hájku, jako každá jiná procesí do poutních míst, začínala obvykle rozloučením ve farním chrámu (nebo před ním) a pak se ubírala s korouhvemi, sochami Panny Marie, které nesly družičky, sv. Anny, nesenými vdanými ženami, a sv. Josefa, jež nesli mládenci. Procesí vodíval některý kněz z farnosti, někdy však jenom zpěvák, který předzpěvoval mariánské písně. Pražská procesí tak prošla se zpěvem a v plné parádě celým městem až za bránu (v případě pouti do Hájku za Říšskou bránu, která stála za Strahovským klášteřem). Tam se obvykle poutníci převlékli do všedních šatů, botky a střevíce nahradily punčochy podšité silnou látkou ze starých kabátů, a sochy i „paráda“ se dala na vůz, který poutníky obvykle doprovázel, a pak se šlo po císařské silnici k bělohorskému klášteři a dále do Hájku. Cesta z Prahy do Hájku byla lemována 20 kapličkami, u kterých se poutníci zastavovali a modlili. Kapličky postavil v letech 1720-1724 na náklady různých mecenášů zednický mistr František Fortýn a vymaloval malíř Schor. V horní polovině býval vyobrazen některý výjev ze života Panny Marie, v dolní polovině ze života sv. Františka. Byly zde i latinské nápisy ve formě elegických distich. První kaplička byla výjimkou - zobrazovala Loretu v Hájku, po stranách sv. Františka a sv. Antonína, nad Hájkem Pannu Marii. Kolem hlavy Panny Marie byl latinský nápis: „*Jsem černá a krásná.*“ První dvojverší vyzývalo poutníky: „*Přijďte ke mně všichni, kdo po mně toužíte.*“ K tomu vybízelo i druhé dvojverší, pojící se k sv. Františku a k sv. Antonínovi: „*Jděte, poutníci, pozdravte Syna a Matku. Řekněte a hned vám každý vyšlapanou cestu ukáže.*“ Chronogram uvádějící letopočet 1721 (rok stavby kapličky) pak dokazoval prioritu Lorety v Hájku: „*Loretánský dům v našem pásmu je první. Pod ochranou tou k podivu vzkvétá.*“ K večeru přišli poutníci k poslední kapličce, zobrazující korunování Panny Marie a sv. Františka v nebeské slávě. „*Isi, Panno, korunována, ale i tohoto po osudech života korunuj!*“ Po modlitbách u poslední kapličky konečně dorazil průvod poutníků, ob-

lečených opět do svátečního, pod korouhvemi ke klášteři. Zde je přivítal celý konvent. Noc strávili poutníci v ambitech kláštera, zpovídali se a modlili. Druhý den po mši svaté a kázání bylo rozloučení a poutníci se vraceli do své farnosti. Zde je před farním kostelem čekalo opět přivítání a korouhve a sochy byly uloženy v kostele. Poutníci si přinášeli pro sebe i pro své známé svaté obrázky a růžence, někteří i vodu ze studánky sv. Antonína, o které věřili, že pomáhá při očních nemocech.

Zvláště slavné byly pouti roku 1723, kdy byla slavena stoletá památka založení Loretánské kaple. Klášter a Loreta byly vyzdobeny zelení a kvítím, přibýly boudy kramářů, procesí se střídalo s procesím. Bohoslužeb a kázání se účastnili okolní faráři i pražští kanovníci. Klášter tehdy navštívil i císař Karel VI. s doprovodem. Bylo to krátce před jeho korunováním na krále českého.

Podobně tomu bylo i ve výročí třístém. Dne 12. září 1926 se totiž konala v Hájku manifestace sdružené katolické mládeže, spojená s poutí. Vlaky od Kladna, Smíchova, ze Slaného a z Prahy přivázely procesí s účastníky do set čítající, jak podle místního tisku zapsal do klášterní kroniky P. Benno. Zvláště četná prý byla procesí z Kladna, Hořelic, Tachlovic, Košíř, Středokluk, Nebušic, Hostivic, Břevnova, Liboce a Královských Vinohrad. Počet poutníků (mimo zástupy diváků) odhadl pisatel na 6000 osob. Od rána do 10. hodiny zpovídali přítomní kněží v ambitech, v kostele i v sakristii při Loretě, kam zaléhal zpěv z nádvoří. V 10 hodin blahopřál s kazatelny tajemník katolické mládeže P. Method K. Klement biskupovi dr. Janu Sedlákovi k jeho dvojímu jubileu - 50. výročí kněžského svěcení a k devátému výročí vysvěcení na biskupa. Potom biskup Sedlák celebroid pontifikální mši svatou u oltáře pod širým nebem. O půl druhé byl pak zahájen sjezd mládeže, na kterém měl projev poslanec Václav Myslivec. Promluvil o českých zářijových světcích sv. Václavu a sv. Ludmile, o úctě k Nejsvětější Svátosti a o svých zážitcích ve Spojených státech amerických. Po půl třetí ukončil P. Klement sjezd pozváním do Hájku na příští sjezd dne 13. září 1927. Pouť byla pak ukončena bohoslužbou u oltáře Panny Marie Pomocné. O dalších poutích se již zápisy v pamětních knihách nedochovaly.

Za nacistické okupace postihl útlak i františkány. Řád však nebyl tehdy zrušen a nebyl zrušen ani klášter v Hájku. V hájecké kronice se nadále dochovaly stručné zápisy o konání provinčních kapitul i o jmenování kvardiánů hájecké komunity. Byla však rozdělena Česká provincie sv. Václava a bratrům hrozila pracovní povinnost. Hájecký klášter se pak stal po dobu války i deponiářem Archivu Země české. Zde byly uloženy i archivy klášterů jiných řádů, které tehdy zrušení neunikly.

Toužebně očekávané osvobození a obnovení republiky však nesplnilo očekávání. Po třech letech jistých nadějí došlo ke komunistickému převratu a k proticírkevnímu tažení. V noci ze 13. na 14. dubna 1950 byly na příkaz Státního úřadu pro věci církevní přepadeny mužské kláštery v celé republice

Státní bezpečností, sepsán veškerý majetek a řeholníci odvezeni do sběrných klášterů. Hájecký klášter se stal takovým sběrným klášterem pro mladé kleriky z různých řeholí. Roku 1951 převezli tyto chlapce jinam a do Hájků se dostali kněží, kteří byli předtím vězněni v Želivském klášteře. P. Pavel Zíbal, jeden z Želiváků, vzpomíná v knížce „Šéfe, znáte Želiv?“ na dobu v Hájků strávenou s úlevou. Velitel tábora Josef byl slušný člověk, jeho manželka s kněžími sympatizovala, strava, kterou vařili dva fráteri Těšitelé ze Slovenska, byla dobrá. A hlavně, všichni kněží zde internovaní mohli denně sloužit mši svatou. Pracovalo se od 9. hodiny. Kněží pracovali na poli, na pile, ve vepřině i v klášteře samotném - na zahradě, v krejčovské dílně, rámovali obrazy a navlékali růžence pro výrobní družstvo Charitu. Časem byl správce nahrazen jiným a byla zavedena politická školení, která po naprostém fiasku referentů ustala. Nucení obyvatelé Hájků byli nakonec rozděleni do tří skupin: 1) na skupinu starších kněží, která měla být přeložena do nějakého kněžského domova, 2) na skupinu kněží, kteří již byli na vojně - ti měli být souzeni Lidovým soudem v Kladně, 3) na skupinu kněží, kteří ještě nebyli na vojně - ti měli jít k odvodu. Někteří z kněží jako „strůjci stávek“ byli odvezeni zpět do Želiva. TNP Hájecký zanikl 20. dubna 1953. A pak bylo v Hájků vojenské skladiště.

Znaky nakreslil Zdirad J. K. Čech

Prameny:

Státní Ústřední Archiv v Praze: Archiv České františkánské provincie: Sign. ŘF listiny č. inv. 271 (německý překlad závěti Františka Adama Eusebia hr. ze Žďáru z 28. 3. 1670), ŘF knihy 31, 32 (paměti kláštera v Hájků), 183 (inventář sakristie), 184-193 (odsloužené mše), 194-200 (mešní intence), 201-207 (pořádek služeb Božích), 208-208a (matriky), 210 (sliby noviců), 211-213 (mešní nadace), 214 (významné návštěvy), 215-216 (kapličky při cestě do Hájků), 217-228 (hospodářské záležitosti, účty), 229 (personálie), 230-231 (katalogy knihovny), 232-241 (různé), ŘF spisy č. inv. 2616-2659 = kartony 118-127 (založení Loretánské kaple, fundace, personálie, dějiny konventu a zprávy kapitulám, bohoslužby, poutí, cvičení, zázraky, inventáře, svatby, pohřby, fara ve Svárově, finance, dotace, hospodaření, nadace, vizitace, korespondence, stavební úpravy, památník padlých, lesík, daně, lékárna, asyl, různé spory, válečné škody, plány, fotografie, pečetidla).

Archiv Arcibiskupství Pražského: Sign. APA I: C 119/2 Historica R, karton 2100 (Františkáni v Hájků 1773-79). Fundační komise: Sign. FK: T 4/1-6 (Františkánský klášter v Hájků na panství Tachlovice 1699-1773). Stará manipulace: Sign. SM: F 23/7 (klášter v Hájků).

Základní literatura:

Jan BECKOVSKÝ, *Poselkyně starých příběhů českých II.2.*, Praha 1879, s. 354

Tomáš V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací v Čechách II.*, Praha 1883, s. 942-943.

Tomáš V. BÍLEK, *Statky a jmění kollejí jesuitských, klášterů, kostelů a jiných ústavů v království Českém od císaře Josefa II. zrušených*, Praha 1893, s. 231.

V. BURIAN JESENICKÝ, *Kaple Lauretánská v Hájků*, Praha 1626.

Henricus LABE, *Maius inter ligna sylvarum seu Historia Divae Virginis Lauretanae, quae in Sylva Sacra... celebratur*, Pragae 1689.

František MELICHAR, *Paměti okresu Unhošťského*, Praha 1890, s. 102-116.

Antonín PODLAHA, *Posvátná místa Království českého VII, Vikariát slanský*, Praha 1913, s. 230-254.

Roman Freiherr von PROCHÁZKA, *Genealogisches Handbuch erloschener böhmischer Herrenstands-familien*, Neustadt an der Aisch 1973, s. 364-367.

Pavel VLČEK, Petr SOMMER, Dušan FOLTÝN, *Encyklopedie českých klášterů*, Praha 1997, s. 193-195.

Zdeněk WIRTH, *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu kladenském*, Praha 1907, s. 28-40.

Pavel ZÍBAL, *Šéfe, znáte Želiv?*, Olomouc 1994, s. 110-160.

Bezpečnost místa svatého před starého hada jedovatosti

*aneb Hájecký klášter v literatuře 17. a počátku 18. století
a dvě kázání z jubilejní slavnosti roku 1723*

Miloš Sládek

Jen těžko se dnes můžeme plně vžít do atmosféry poutí 17. a 18. století. Hodiny nebo i dny pěší chůze za doprovodu hudby, zpěvu a modliteb, vyzdobené brány a průčelí chrámů, slavnostní mše doprovázené svátečními kázáními, noční bdění na místech zázračných uzdravení, dlouhé stíny mariánských plastik uprostřed večerních prostranství, ohně a kolem nich sesedlí poutníci, osamocené postavy klečící pod kříží v šeru vysokých stromů, svědectví v podobě votivních obrázků a voskových úďů, hospoda rozléhající se hlučnými hlasy, v paměti uchovaný pohled na zázračnou sochu nebo obraz, první setkání našich praprababiček a praprapradědek, bez kterých by ani nám, ani našim rodičům nebylo dáno přijít na tento svět (leďa snad v jiném místě, v jiné podobě a s jiným posláním) – to vše jsou pouhé střípky, jejichž poskládáním můžeme snad mnohemu porozumět, ale jen máloco z dobové atmosféry procítit. Vydáním dvou kázání z jubilejní slavnostní pouti v Hájků z roku 1723 chceme přiložit další střípek k těm již zmíněným; činíme tak s pocitem dluhu vůči našim předkům, jejichž sny, přání i životní prostor jsme dokázali během několika desetiletí zlikvidovat při honbě za pomíjivými věcmi tohoto světa. Dříve než přistoupíme k textům kázání, zmíníme se o raně novověké literatuře spjaté s poutním místem v Hájků a pokusíme se naznačit několik souvislostí, které jsou důležité pro pochopení vydávaných textů.

Většina poutních kaplí a chrámů vznikala kolem míst již dopředu posvěcených zázraky. Pověst o místě, kde se prošťáčkovi zjevila Panna Maria, kde se dívka vyléčila z těžké nemoci nebo kde byla nalezena mariánská soška pod kořeny letitého stromu, se díky ústnímu podání rychle šířila. Naopak taková poutní místa, u jejichž vzniku lidová zbožnost sehrávala spíše podružnější roli, potřebovala tištěnou literaturu (případně i četná doporučení kněží a konzistoře) již v samých počátcích své existence, aby nahradila nebo posílila lidová vyprávění.

Mariánské poutní místo v Hájků, založené majitelem panství Floriánem Jetřichem ze Žďáru jako výraz osobních děků za narození syna a za záchranu spole-

čenského postavení a majetku, zřejmě nemělo starší, lidovou tradici. Vedle stručných zmínek o slavíčcích, kteří se na místě lesíka v polích rádi zdržovali, se k místu před vystavěním loretánské kaple údajně váže jediná pověst, podivné vyprávění o dravých ptácích, kteří se prý usídlili v korunách hájeckých stromů a škodili okolním lidem až do té doby, než byli zázračně – bleskem jako projevem boží vůle – pobiti.^{1/} Historika ovšem mohla vzniknout až po vystavění kaple, navíc v ní chybí motivy, které by přímo vedly k lidovému uctívání Panny Marie na tomto místě (zjevení Panny Marie, její dobrotivé vzhlednutí na nemocného nebo v nebezpečí postaveného člověka, uchování zázračné mariánské sošky v lesíku apod.). O to zřetelněji bylo třeba upozornit lidového a měšťanského posluchače a čtenáře na vznik tohoto poutního místa.

Již tři roky po vystavění loretánské kaple v Hájků se sám fundátor Florián Jetřich ze Žďáru zasloužil o vydání spisku učitele z nedalekého Svárova a jednoho z prvních titelů hájecké Panny Marie Václava Buriana Jesenického.^{2/} Kniha se bohužel do dnešní doby nedochovala ani v jediném exempláři. Z několika zmínek a citací v pozdějších vypsáních historie tohoto poutního místa můžeme soudit, že hlavní pozornost věnoval Burian několika zázračným uzdravením a zachráněním členů hraběcí rodiny Žďárských ze Žďáru.

Pro lepší obeznámení lidových i měšťanských vrstev s historií a významem „originální“ kaple v italském Loretu nechal Florián Jetřich přeložit a tiskem vydat knihu italského jezuita Orazia Torselliniho (1544 – 1599) *Lauretanae historiae libri quinque*. Česky dílo vyšlo roku 1630 pod názvem *Sláva nejsvětějšího domu lauretánského*, překladatelem byl podle Josefa Jungmanna jezuita Jiří Ferus (Plachý), dle údajů františkána Jindřicha Labeho spis přeložil pražský tiskař Pavel Sessius.^{3/} Sessiův osobní vztah k Hájků je zřejmý nejen z jím podepsané předmluvy (v níž mimo jiné připomíná několik každoročních procesí z Prahy do hájecké lorety), ale i ze zprávy, podle které se známý tiskař za přispění hájecké Panny Marie vyléčil z neštovic.^{4/} Spis o Loretu není jen zestručněným překladem díla italského jezuita, celou závěrečnou kapitolu sedmou a část šesté kapitoly překladatel věnoval kapli v Hájků; nejpodrobněji se zmiňuje o štědrosti urozených dárců k hájecké svatyni, pozornost věnuje i od-

Poznámky:

^{1/} Srov. J. J. Labe, *Háječek svatý. Milostí Boží a velikými dobrodiními Panny Marie krásně se zelenající...*, Praha 1690 (Knihopis č. 4656; dále jen *Háječek svatý...*), s. 11 – 12.

^{2/} *Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce XVIII. století, díl II.*, Praha 1939 – 1967, (dále jen *Knihopis*), č. 1370; o loretánské kapli v Hájků se často píše jako o nejstarší v Čechách, v novodobé odborné literatuře jsou zmiňovány dvě předbělohorské, do dnešní doby nedochované loretánské kaple: Kryštof ml. z Lobkovic založil již r. 1584 na paměť své pouti do Svaté země loretánskou kapli v Horšovském Týně (J. Royt, *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*, Praha 1999 /dále jen *Obraz a kult...*, s. 252), r. 1616 byla založena loretánská kaple v Jílovém u Prahy (V. Ryneš, „*Imagines miraculosae*“ doby pobělohorské, *Český lid* 1967, s. 191).

^{3/} J. Jungmann, *Historie literatury české*, Praha 1849, V.1160a); *Knihopis* č. 16 270a; J. J. Labe, *Háječek svatý...*, s. 111.

^{4/} *Tamtéž*, s. 111 – 112.

pustkům, které hájeckým poutníkům udělil o nejvýznamnějších mariánských svátcích papež Urban VIII.

Háječek se v průběhu 17. a počátkem 18. století dostal i do nejvýznamnějších tištěných prací věnovaných mariánskému kultu a mariánským poutním místům v Čechách. O loretánské kapli v Hájků píše již roku 1629 Kašpar Arsenius z Radbuzy v díle nazvaném *Pobožná knížka*, na jedné či dvou stranách se o hájecké Panně Marii zmiňují například jezuita Bohuslav Balbín ve spisu *Diva Turzanensis* (1658), Albrecht Chanovský v práci *Vestigium Bohemiae piae* (vyšlo posmrtně roku 1659), Jan Tanner v díle nazvaném *Svatá cesta z Prahy do Staré Boleslavě* (1679) i cisterciák Augustin Sartorius ve volné úpravě tehdy oblíbeného a takřka celoevropsky užívaného *Gumpfenbergova Mariánského atlasu* (*Marianischer Atlas*, 1717).^{5/}

Předpoklady pro vznik rozsáhlejšího literárního díla věnovaného hájeckému poutnímu místu vznikly až po příchodu františkánů do Hájků a po alespoň částečném dokončení stavby kláštera. Někdy na počátku 70. let 17. století založil hájecký kvardián Basilius Scriba klášterní pamětní knihu,^{6/} zároveň byly od třetí čtvrtiny 17. století systematictější podchycovány zprávy o zázracích spjatých s hájeckou Pannou Marií. Zápisky a záznamy v 80. letech 17. století využil turnovský rodák a kvardián pražského konventu u Matky boží Sněžné Jindřich Jan Labe (1648 – 1693) v díle, které vyšlo nejprve latinsky (roku 1689) pod názvem *Malus inter ligna silvarum*, o rok později česky pod titulem *Háječek svatý, milostí Boží a velikými dobrodiními Panny Marie krásně se zelenající*.^{7/} Labe, který již měl zkušenosti s vypsáním dějin mariánského poutního místa v Bechyni,^{8/} své dílo rozdělil – jak to bylo u tohoto žánru běžné – na dvě části, v první knize se věnoval historii místa, ve druhé vypsál více než stovku hájeckých zázračných uzdravení a mariánských zachránění a rozdělil je tematicky a časově do třiceti kapitol. K českému vydání navíc připojil desítky modliteb k Panně Marii a k nejčastěji uctívaným světcům, modlitby pro lid určené k jednotlivým částem mše a texty nejoblíbenějších mariánských poutních písní. Podstatně se liší latinská a česká verze i v části věnované dějinám Hájků. Podobně jako například jezuita Matěj Václav Šteyer při překladu Balbínova díla *Diva Montis sancti* do češtiny ze spisu vypustil poezii a „*všechny věci vysoké*“,^{9/} i Labe (nebo jeho neznámý překladatel) nezatažuje českého čtenáře citacemi z antických autorů a jiných básnických spisů. Důležitý vliv na autorovu obraznost měl – pochopitelně vedle Písma – středověký mystický spis sepsaný na základě biblických žal-

^{5/} Údaje shrnul J. Royt, *Obraz a kult...*, s. 31 – 50.

^{6/} SÚA Praha, *Řád františkánů*, i. č. 423 (č. knihy 31), *Pamětní kniha kláštera v Hájků*, 1671 – 1949.

^{7/} Srov. poznámku 1; latinský tisk ve Strahovské knihovně řádu premonstrátů, sign. HC IV 5.

^{8/} J. J. Labe, *Trias sacra seu Historica narratio de tribus devotissimis imaginibus...*, Pragae 1685 (Strahovská knihovna řádu premonstrátů, sign. AO XVII 42); česky vyšlo pod názvem *Historie o třech svatých obrazích...*, Praha 1746 (Knihopis č. 4657).

^{9/} Srov. *Malý svět jest člověk aneb Výbor z české barokní prózy* (ed. M. Sládek), Praha 1995 (dále jen *Malý svět...*), s. 92.

mů, tzv. *Mariale Arnesti* (dílo bylo v 17. století známé a oblíbené díky Bohuslavu Balbínovi, který ve 40. letech objevil jeho rukopis a který jej roku 1651 na popud císaře Ferdinanda III. vydal tiskem);^{10/} poměrně rozsáhlé citace z *Mariale* nalezneme v latinské i v české verzi Labeho spisu. Do vypsání dějin hájeckého poutního místa vsunul autor i seznam dalších poutních mariánských míst. Vedle obrazů a soch uctívaných v Čechách sestavil Jindřich Labe v jedné z úvodních podkapitol stručný přehled zázračných soch a obrazů z celé Evropy, čímž výrazně přesáhl hranice zvoleného literárního žánru.^{11/}

Nejpůsobivější je Labe v těch kapitolách, při jejichž sepsání mohl využít vlastní postřehy a zkušenosti. O poutnicích například píše, že když po příchodu do Hájku vyslechnou mši a zazpívají loretánské litanie, „*tu jest slyšeti z hlubokého srdce vzdychání, vroucné modlitby, pobožné zpěvy, viděti jest, kterak jiní z hříchův svých zkroušeně se vyznávají, jiní okolo svatý kaple nahýma kolenami po čtvermo lezou s pokáním a ponížeností, stěny svatě kaple líbají, Rodičce Boží Panně Marii dárky přinášejí a obětují. Zatím přichází soumrak a noc, však pobožnost nepřestává, od zpěvu nábožných celou noc v lese se rozlívá, světla se rozsvěcují, od ohnův celý svatý Háječek jest jako v plaměnu.*“^{12/}

Při vypsání zázraků se někdy Labe snaží být stručný a věcný, jindy se podrobně rozepíše o celé události, přitom neváhá použít ironickou poznámku (například když se splaší koně, neváhá poznamenat, že kočí snad spal) nebo trefnou lidovou či pololidovou charakteristiku (o muži stále více propadajícím hříchu píše, že dnes je člověk zlatý, „*zejtra stříbrný, potom železný, naposledy hliněný*“, o lehké dívce se zmiňuje jako o bohyni Venuši, osobě krásnější než poctivější). Tematicky se Labem zachycené zázraky příliš neliší od obdobných událostí popisovaných v literatuře té doby. Jejich značnou část tvoří pomoc nemocným a zraněným (bolesti zubů, hlavy, jednotlivých údů, vyléčení očních nemocí aj.) a záchránění v obtížných životních situacích (pád pod vůz či ze střechy, překonání rozvodněné řeky, dívka stojící samotinká před rozruženým býkem apod.). Kupodivu v díle takřka nenajdeme – na rozdíl například od loretánských zázraků vypsáných již zmíněným Oraziem Torsellinim – příběhy a příklady zázračných trestů, jimiž Panna Maria údajně stíhala ty, kteří by se snad rozhodli nesplnit daný slib, posmívat se její soše nebo dokonce ukrást cennost z poutního místa.

Na Labeho dílo přímo navazuje spis *Vůdce cesty všech pobožně putujících do Hájku svatého* z roku 1718; jméno autora sice nikde v tisku není uvedeno, jak se však podařilo prokázat Antonínu Podlahovi, sepsal ho jeden z literárně nejplodnějších českých františkánů raného novověku, Damascen Marek.^{13/}

^{10/} Podrobněji o Balbínově objevu: A. Rejzek, P. Bohuslav Balbín T. J., Praha 1908, s. 95 – 96; o tom, že by autorem spisu byl pražský arcibiskup Arnošt z Pardubic, měl pochybnosti už sám Balbín; výtisk *Mariale Arnesti* byl uložen i v hájecké klášterní knihovně (SÚA Praha, Řád františkánů, č. knihy 2301, Katalog knihovny v Hájku, písm. G).

^{11/} Srov. J. Royt, *Obraz a kult...*, s. 44 – 45.

^{12/} J. J. Labe, *Hájek svatý...*, s. 65 – 67.

^{13/} A. Podlaha, *Posvátná místa Království českého, arcidiecese pražská, díl VII.*, Praha 1913, s. 244.

Marek se narodil v Prachaticích asi roku 1664, do františkánského řádu vstoupil v Plzni jako dvacetiletý, značnou část svého života prožil právě v Hájku, kde působil jako kazatel a kde i roku 1725 zemřel.^{14/}

V zásadě dodržel Damascen Marek Labeho koncepci, na řadě míst dokonce přebírá z díla svého předchůdce i delší odstavce (zejména u nejstarších dějin poutního místa) a celé soubory modliteb (například k patronům proti morové nákaze). Daleko více než Labe se Marek ve *Vůdci cesty* zaměřil na duchovní i praktické potřeby poutníka; dílo doplnil nejen pokyny pro věřící na cestu (s kým putovat, jak se připravit), ale i řadou modliteb a několika písňovými texty. Modlitby a litanie k jednotlivým světcům přehledně uspořádal podle rozestavení soch, obrazů a oltářů v hájeckém ambitu, poutník tedy nemusel složitě hledat, zda v knize má či nemá modlitbu k vyobrazenému světcovi, případně rozvažovat, zda je na onom oltáři vyobrazena skutečně ta světice, na niž se chtěl obrátit s prosbou. Damascena Marka snad v této podkapitole ovlivnila modlitební kniha kapucína Martina z Kochemu věnovaná loretánské kapli v Praze na Hradčanech (*Kochemova Knížka loretánská* poprvé vyšla německy roku 1694, česky pak o dva roky později).^{15/} Z množství zázraků vybral autor jenom ty, které mu připadaly nejpozoruhodnější či nejprůkaznější; při jejich literární úpravě se snaží o jejich co nejprehlednější a nejsrozumitelnější podání lidovému čtenáři.

Velkou pozornost věnoval Damascen Marek i duchovní přípravě poutníka před návštěvou poutního místa. V poměrně rozsáhlé kapitole osmé předkládá lidovému čtenáři svérázně literárně upravenou mariánskou legendu. Rozjímající poutník je přímo vtahován do novozákonního děje, stává se jakýmsi neustálým Mariiným průvodcem a spoluúčastníkem všech jejích radostí (narození Ježíše, klanění Tří králů), které se častokrát rychle mění v bolest nebo v pocity nejistoty (útěk do Egypta). Rozjímání v zásadě nebyla určena pro jedince, ale pro celou putující společnost: „*Jednej dále s tovaryšmi pocestnými, jak to hluboce do srdce mariánského spolutrpícího vstoupiti musilo, když nejmilejšího syna svého hlasitě zvolajícího slyšela: Bože můj, Bože můj, proč jsi mě opustil!*“^{16/} Do novozákonního děje tedy nebyla vtahována jen mysl jedince, měli do něj v duchovní rovině vstoupit celé skupiny poutníků, jejichž dialog měl ještě zvýrazňovat autentičnost prožívaného děje a vést je k co nejintenzivnějšímu spolu-

^{14/} SÚA Praha, Řád františkánů, i. č. 497 (č. knihy 104), Protokol slibů františkánů české provincie a seznam zemřelých, zápis k roku 1684; údaj o smrti tamtéž, i. č. 603 (č. knihy 210), *Knih noviců a slibů 1676 – 1876, zemřelých bratří 1664 – 1925*, fol. 74.

^{15/} Martin z Kochemu, *Knížka loretánská*, v které mimo důkladného vypsání svatých loretánské kaple a síně vynacházejí se i pobožné modlitby..., Praha 1696 (Knihopis č. 5233); o Kochemově *Knížce loretánské* v souvislosti s dílem Martina z Kochemu srov.: J. Kvapil, *Ze zahrádky do Zahrady aneb Od Hortulu animae k Štěpné zahradě Martina z Kochemu* (utváření modlitební knihy barokního typu), diplomová práce na katedře německého jazyka Pedagogické fakulty UJEP v Ústí nad Labem, Ústí nad Labem 2000, s. 32, 39.

^{16/} Damascen Marek, *Vůdce cesty všech pobožně putujících do Hájku svatého...*, Praha 1718 (Knihopis č. 5186 – 5187), s. 111.

prožívání Mariina osudu. Mariiny bolesti však chápali poutníci i útěšně – ta, která tolik trpěla, nemohla přece nevyslyšet prosby strádajících.

Zároveň s českým vydáním byl *Vůdce cesty* vydán i v jazykově německé verzi.^{17/} Překladatel se pokusil spis podstatně zestručnit. Některé kapitoly o historii Hájku výrazně zkracoval a vzájemně spojoval, zcela vynechal kapitoly obsahující modlitby při mši, dokonce i z modliteb sestavených do duchovního procházení hájeckými ambity zůstalo jen nepatrné torzo. Překladatel pominul také písňové texty, nepokusil se je nahradit byť jedinou německou mariánskou písní.

Damascen Marek je i autorem jedné z nejvýznamnějších českých postil (sbírek kázání) první poloviny 18. století; velice rozsáhlé dílo (na každou neděli v roce autor uvádí tři vzorová kázání) vyšlo až posmrtně (zřejmě roku 1728) pod názvem *Trojí chléb nebeský*.^{18/} Nenalezneme zde žádné kázání, které by se přímo hlásilo k Hájku a k mariánskému poutnictví, kazatel se soustředil zejména na problematiku, jež byla v dobových katechizmech označována jako povinnost křesťanské spravedlnosti, tedy na problematiku lidských hříchů a jejich nápravy. Přesto i v této postile nalezneme nepřímé ohlasy hájeckého poutního místa; právě v hájeckých zpovědnících naslouchal Damascen Marek tisícům lidských hříšníků, mimo jiné i v Hájku sledoval z kazatelny reakce stovek posluchačů, také v Hájku (a v díle Jindřicha Labeho) pochytil hovorové obraty, jichž pak pozoruhodně využil ve svých kázáních. Stejně jako ve *Vůdci cesty* i v tomto díle má autor na mysli především duchovní vedení čtenáře; k tomu, aby jej zároveň co nejvíce upoutal, volí a mnohdy i nově tvoří citově zabarvená slova složená (například *slamotrus*) i svou prózu prokládá svéráznými veršovankami, jejichž záměrná neumělost obvykle ještě zvyšuje tragikomičnost předkládaného příkladu (například v kázání o ožralkyni píše: „*Víno sobě koupila, aby se napila. Ta zajistě výborná hospodinka byla, kdo takovou dostane, brzo žebrák zůstane*“^{19/}).

Specifikem umělecké tvorby raného novověku bylo časté propojování literatury s výtvarným uměním. Hájecké ambity byly vyzdobeny třiceti čtyřmi lunetovými obrazy mariánských poutních míst z Čech i z Evropy; malby vznikly roku 1686 jako svérázná ilustrace nejznámějšího evropského literárního díla o mari-

ánských poutních místech, díla jezuita Wilhelma Gumppenberga *Atlas Marianus* (poprvé vyšel roku 1655).^{20/} Pozoruhodné dílo na pomezí literatury a výtvarného umění vzniklo i mimo vlastní poutní areál. V letech 1720 – 1724 bylo postaveno dvacet kaplí při poutní cestě z Prahy přes Bílou horu do Hájku. Výjevy v jednotlivých kaplích tvořily v té době oblíbené trojčlenné emblematické konstrukce, slučující působení výtvarného a literárního díla. V každé kapli byla dvojice zobrazení, z nichž jedno ilustrovalo mariánskou legendu a druhé představovalo výjev ze života svatého Františka Serafinského. Pod zobrazeními byla tzv. subskripce, krátký text, který slovně komentoval zásadní alegorický a didaktický smysl zobrazení a naznačoval duchovní propojení obou kreseb (například v devatenácté kapli byl obraz Nanebevzetí Panny Marie a výjev znázorňující svatého Františka jako vítěze nad smrtí, subskripce poutníkovi oznamovala /v českém překladu/: „*Zemřel otec, však jako by nezemřel nikdy, neboť ni život, ni smrt nemá moci nad ním*“^{21/}).

K životu člověka konce 17. a prvních tří čtvrtin 18. století neodmyslitelně náležely slavnosti. Jejich oblibu nemůžeme vysvětlit jen touhou nechat se oslnit zlatem a pozlátkem, v podstatě slavností především vězela lidská touha po světě naplněném vnitřní harmonií a duchovními ctnostmi, a ten bylo možné vytvořit na tomto světě v plné kráse jen jako iluzi, jen jako dokonale připravenou slavnost, jen jako předobraz nebeské slávy.

Hájek se každoročně proměňoval v místo slavností o všech významnějších mariánských svátcích. Osmidenní slavnost o svátku Navštívení Panny Marie (4. – 11. července) roku 1723 ale předčila vše, co bylo dosud v Hájku k vidění i slyšení. Na rok 1723 připadlo sté výročí založení hájecké loretánské kaple – a podobná stoletá a staletá jubilea byla v 18. století vnímána jako neobyčejná příležitost k velkolepým slavnostem (srovnej například slavnosti v cisterciáckém klášteře ve Žďáru nad Sázavou roku 1735 k pětistému výročí založení kláštera nebo oslavy stého výročí od záchranu města Brna před protestantskými vojsky, které se uskutečnily roku 1745^{22/}).

^{17/} Týž, *Weeg-Gefährt, deren welche mit Frucht und Andacht die gnadenreiche Mutter Mariam in dem lauretanischen Häusslein zwey Meil von Prag in dem heiligen Wald besuchen wollen...*, Prag 1718 (Strahovská knihovna řádu premonstrátů, sign. BR VIII 23).

^{18/} Týž, *Trojí chléb nebeský pro lačný lid český...* Praha 1728 /?/ (Knihopis č. 5185); novodobé edice jednotlivých kázání z této postily: *Co se nyní zatajuje, to Den soudný vyjevuje* (ed. J. Krč, J. Linka, M. Valášek), *Souvislosti* 1994, č. 1 (19), s. 55 – 62; *Kázání první na neděli pátou po sv. Duchu* (titíž editoři), *Posel z Budče* č. 9, 1995, s. 6 (zde i ukázky z Damascenova *Vůdce cesty* a další příspěvky ke kulturním dějinám Hájku); ukázky z *Trojího chleba i ve výběrech Malý svět...*, s. 36 – 44, a *Vitr jest život člověka aneb Život a smrt v české barokní próze* (ed. M. Sládek), Praha 2000 (dále jen *Vitr...*), s. 30 – 31; o postile Damascena Marka podstatně podrobněji: J. Krč, *České postilní kázání 18. století: Trojí chléb nebeský františkána Damascena Marka*, diplomová práce na katedře české literatury a literární vědy Filozofické fakulty UK v Praze, Praha 1998.

^{19/} Damascen Marek, *Trojí chléb nebeský pro lačný lid český...*, Praha 1728 /?/, díl I., s. 164.

^{20/} Srov. J. Royt, *Obraz a kult...*, s. 120 (též tabulka na s. 225); podrobněji se problematice malovaných mariánských atlasů věnovala Johanna von Herzogenberg (J. von Herzogenberg, *Marianische Geographie an böhmischen Wallfahrtsorten, der Weisse Berg – Rimau in Südböhmen – der Heilige Berg, Alte und Moderne Kunst*, Nr. 114, Innsbruck 1971, Januar, Februar, s. 9 – 21).

^{21/} Popisy všech emblémů v kaplích: *SÚA Praha, Řád františkánů*, i. č. 423 (č. knihy 31), listy v samém závěru knihy (bez foliace); plány kaplí tamtéž, i. č. 2628.

^{22/} Srov. edici žďárských textů: *Žena krásná náramně* (ed. M. Kopecký a kol.), *Žďár nad Sázavou 1998; k brněnskému jubileu např.: H. Otmanska, Applausus urbis Brunensis ob reportatam manifesto auxilio piae Virginis Mariae...*, Brno/?/ 1745 (Literární archiv PNP Praha, fond Josef Vašica, fotokopie barokních tisků).

Už sám vstup do jubilujícího Hájku byl zřejmě pro poutníky nečekaný a rozhodně velkolepý. Od můstku (od dnešní silnice) mezi zdmi až ke vratům stály celkem třicet dva sloupy ve dvou řadách, které byly ověnceny chvojím a ovocem. Vždy dva a dva sloupy byly spojeny oblouky, takže poutník procházel celkem šestnácti slavobranami, které se směrem ke klášterním vratům postupně – podle zásad perspektivy – zmenšovaly. Zdi a vnitřní prostory bran zdobily květy všeho druhu. Slavobranám vévodilo zobrazení Panny Marie na plechu, jehož umístění nad klášterními vraty korunovalo celou uvítací či vstupní část výzdoby.

Poutník prošel vraty a spatřil před sebou hlavní vchod do kláštera; architekt celé slavnosti využil kamenný erb rodu Žďárských, umístěný v supraportě, k němuž připojil génie (anděly), kteří drželi chronogramické nápisy ve všech třech zemských řečech (latinské, české a německé). Chronogramy (texty, v nichž zvýrazněná písmena mají zároveň číselnou hodnotu římských číslic) naznačovaly důvod slavnosti, skrývaly tedy rok založení hájecké kaple.

Podobně jako vstupní část byly vyzdobeny i ambity. Také zde tvořily základ výzdoby sloupy propojené oblouky na způsob bran s věnci z chvojí a s ovocem. V osmi výklencích v rozích ambitu stálo osm géníů, kteří nesli chronogramické nápisy skrytě upomínající na mariánskou legendu. V horních oknech ambitu byly umístěny štíty (scuta) se symboly, zřejmě mariánskými. Samotná loretánská kaple byla zvenku tak obložena zelenými větvemi, ovocem, génii s inskripce (krátkými citáty mnohvrstevného obsahu) a dalšími plastikami, takže nebylo vidět ani kus omítky. Vnitřek kaple, ponechaný v původní jednoduchosti, ozařoval bezpočet světél. Soška Panny Marie se třpytila zlatem, stříbrem a drahými kameny. Do takto vyzdobeného prostředí přicházela v průběhu osmidenní slavnosti procesí z celé západní části středních Čech, mezi slavobranami, génii a věnci z chvojí se rozléhala kázání, zpívané mše doprovázené přítupavšími hudebníky i slova modliteb a litaní.^{23/}

První den přišlo procesí z Berounska pod vedením tamního děkana Jiřího Františka Procházky de Lauro, zároveň dorazila i procesí z nejbližších městeček, z Unhoště a Kladna. Všechna tři procesí měla s sebou hudebníky, kteří se rozdělili na dva sbory, jeden doprovázel mši na chóru loretánské kaple, druhý provozoval své fanfáry a intrády u oltáře Panny Marie Pasovské v ambitech. Německy kázal barnabita don Michael Pierath, pozoruhodné české kázání přednesl Jiří František Procházka de Lauro (srovnej následující text v tomto svazku).^{24/} Obě úvodní kázání osmidenní slavnosti byla zřejmě již dopředu vytištěna a v průběhu dne rozdávána mezi poutníky.

^{23/} SÚA Praha, Řád františkánů, i. č. 423 (č. knihy 31), Pamětní kniha kláštera v Hájku 1671 - 1949, fol. 59 – 61; tamtéž, i. č. 2618 (kart. 118), J. Mottl, Dějiny kláštera, rkp., s. 96 – 98.

^{24/} J. F. Procházka de Lauro, Hortus voluptatis paradiso protoparentum celebrior..., Praha 1723 (Knihopis č. 14 398); M. Pierath, Immerwährendes durch die allerseeligste Jungfrau und übergebenedeyteste Mutter Gottes Mariam zu genüssen habendes Jubel-Jahr..., Prag 1723 (Strahovská knihovna řádu premonstrátů, sign. BS I 58).

Druhý den dorazilo procesí ze Slánska, vedené premonstrátem ze vzdálené Kmetiněvsí, jenž měl i slavnostní kázání. Třetí den připutovali poutníci z nepřilíš vzdáleného Družce (i to mělo o svátku Navštívení Panny Marie symboliku, neboť také Družec byl vyhlášeným mariánským poutním místem). Pouze v tomto dnu vystoupil se slavnostním kázáním františkán, páter Václav Doudlebský. Čtvrtý den dorazila tři procesí, v jedno spojená, z Noutonic, Únětic a Tuchoňovic za vedení únětického faráře Jana Nepomuka Steydl z Greifenwehru a několika tuchoměřických jezuitů. Kázání tento den nepřednesl Steydl, jak nepřesně zmiňuje Antonín Podlaha, ale tuchoměřický jezuita Eberle.^{25/} Steydl měl sice svou promluvu připravenou, ale použil ji až následujícího, pátého dne slavnosti, kdy přišlo procesí z nedalekých Úhonic (dodatečně se ji podařilo vydat v roce 1724 tiskem, srovnej následující text v tomto svazku).^{26/} Navečer pátého dne připutovalo i procesí z Velvar, které v Hájku za svitu ohňů a zpěvu mariánských písní přenocovalo. Šestý den přišlo procesí ze vzdáleného Rakovníka, složené z rakovnických měšťanů a vesničanů z okolí Rakovníka, vedlo jej hned několik kněží, kteří v Hájku kázali i sloužili mše. Osmý, poslední den, dorazila procesí z Hořelic, Hostouně, Karlštejna, Tachlovic a z Liboce. Český kázal hostouňský farář Jan Adam Mayer, německy (zřejmě teprve druhé německé kázání v oktávu) promluvil k poutníkům hořelický kněz Jan Ferdinand Glaser.^{27/}

Ke slavnosti byl pozván i císař Karel VI., který v té době pobýval v Praze. Císař si však pro návštěvu Hájku zvolil poněkud klidnější srpnový svátek Matky boží Sněžné (5. srpna).^{28/}

Hájek se jako místo konání velkých duchovních slavností rozhodně osvědčil. Napříště se měl stát místem, kde byli do Čech uváděni noví světci z františkánského řádu. První velká příležitost nastala roku 1727 po svatořečení sv. Jakuba z Marchie a sv. Františka ze Solana. K jejich představení a uvedení do Čech byla opět zvolena osmidenní slavnost, pozváni byli i kazatelé, jejichž promluvy při jubilejní slavnosti nalezly největší ohlas (známe jména těch, jejichž kázání ze slavnosti svatořečení byla vydána tiskem: berounský Jiří František Procházka, únětický Jan Nepomuk Steydl, z německy kázících hořelický Jan Ferdinand Glaser).^{29/} Osmidenní slavností byla v Hájku krátce po svatoře-

^{25/} Srov. A. Podlaha, c. d., s. 244.

^{26/} J. N. Steydl z Greifenwehru, Lauretánský domeček v svatém lese dvě míle od Prahy za Bílou horou ležící..., Praha 1724 (Knihopis č. 15 702).

^{27/} A. Podlaha, c. d., s. 244 – 245.

^{28/} Viz pozn. 22.

^{29/} J. F. Procházka de Lauro, Nebeští blížencove, nový Castor a Pollux..., Praha 1727 (Knihopis č. 14 391); J. N. Steydl z Greifenwehru, Sv. Jakub z Marchie a sv. František Solanus..., Praha 1727 /?/ (Knihopis č. 15 704); J. F. Glaser, Zwey schnelle Engel zum Heyl deren Völckern, das ist: Die zwey neuncanonizirte Heilige: Jacobus de Marchia und Franciscus Solanus..., Prag 1727 (Strahovská knihovna řádu premonstrátů, sign. BP III 62); kazatelé přibližují posluchačům životy obou světců, hájecké poutní místo v promluvách není ani zmíněno; pro české prostředí byla zřejmě z obou životů zajímavější legenda o sv. Jakubu z Marchie: ten působil v době Jiřího z Poděbrad ve střední Evropě jako misionář, v Čechách údajně vypil bez následků kalich s jedem na „*dokázání pravdy evanjelické*“ – a tím několik tisíc lidí od „*husitské sekty odtrhl*“.

čení oslavena roku 1747 i památka františkánského řeholníka sv. Petra Regalata. Pro tuto slavnost byly opět vystavěny slavnostní brány, tentokrát jak u klášterních vrat, tak i u brány do klášterní zahrady. Třídenní slavnost byla zvolena roku 1798 pro oslavu blahorečení františkána Leonarda a Portu Mauritio. Tradice těchto slavností spojených s uváděním nových františkánských světců do Čech přetrvávala hluboko do 19. století. Například roku 1862, když papež Pius IX. svatořečil dvacet šest mučedníků z Japonska (mezi nimi šest františkánských misionářů), se hájecký kvardián postaral o důstojné oslavení nových světců.^{30/}

Jak jsme již zmínili, obě kázání, která v tomto svazečku vydáváme ve čtenářské edici, zazněla při hájecké jubilejní slavnosti roku 1723. Jejich autoři náleželi ve své době k nejznámějším českým kazatelům. Jan Nepomuk Václav Steydl z Greifenwehru se narodil v Praze jako syn ranhojiče v únoru roku 1692, studoval v Praze, stal se magistrem svobodných umění a filozofie, roku 1712 bakalářem, později doktorem bohosloví. Roku 1718 působil jako kaplan ve Staré Boleslavi, počátkem 20. let 18. století spravoval farnost v Úněticích u Prahy, poté se stal examinátorem bohosloví na pražské univerzitě a od roku 1749 až do své smrti roku 1774 byl prvním administrátorem tehdy nedávno vystavěného kostela sv. Jana v Praze na Skalce. Jiří František Procházka de Lauro byl o deset let starší, narodil se roku 1682 v Telči v měšťanské rodině, studoval na jezuitském gymnáziu v rodném městě, teologii a filozofii pak v pražském jezuitském semináři. Zde získal jako nejlepší student semináře predikát de Lauro (šlechtic od vavřínu) a byl promován jako magistr filozofie. Roku 1705 byl vysvěcen na kněze, roku 1710 se stal farářem ve Svatém Poli u Dobříše. Od roku 1718 působil jako děkan v Berouně. Roku 1736 byl jmenován vicesuperiorem a později superiorem v domě emeritních kněží u sv. Karla Boromejského v Praze na Zderaze. Zde roku 1750 zemřel.

Oba kazatelé byli v době hájecké jubilejní slavnosti poměrně mladí (Steydlovi bylo jen málo přes třicet, Procházkovi čtyřicet let), přesto nebyli v nejmenším bez literárních zkušeností. Jan Nepomuk Steydl vydal již roku 1718 takřka pětisetstránkové dílo věnované poutnímu místu ve Staré Boleslavi a Paladiu země české, o jeho kazatelských schopnostech a věhlasu již v mladších letech svědčí, že si jej pražští dominikáni pozvali roku 1718 ke svátečnímu kázání v den sv. Dominika i že byl několikrát pozván jako kazatel o svátku sv. Patrika k pražským hybernům.^{31/} Kazatelskou zkušenost od pražských dominikánů měl i Procház-

^{30/} Viz pozn. 22.

^{31/} J. N. Steydl z Greifenwehru, Prut jessejský uprostřed země české v Staré Boleslavi vyrostlý..., Praha 1718 (Knihopis č. 15 705); vedle částí historické a vypsání zázraků se v tomto díle věnoval autor i popisu budov poutního místa, dílo tedy může být pozoruhodné i z hlediska dějin architektury a památkové

ka, roku 1713 tu kázal o svátku sv. Pia V.; tiskem se mu podařilo vydat i kázání, které přednesl v den nejsvětější Trojice v Dobříši roku 1715.^{32/} Procházka největší kazatelská sláva zřejmě spadá (alespoň podle datace vydaných děl) do poloviny 30. let, v průběhu dvou let mu tiskem vyšla tři příležitostná kázání a jeden spisek určený členům mariánského pobožného bratrstva v Berouně.^{33/}

Většinu literárních prací obou kněží, Steydl a Procházka, můžeme označit jako typická konceptuální kázání; oba zažili největší oblibu konceptu v českém kazatelství první poloviny 18. století, mladší z nich i jeho úpadek. Konceptem se rozuměl vtipný a překvapivý nápad, rafinovaně rozvitý obraz nebo řetězec obrazů, metafor, alegorií, který měl posluchače nebo čtenáře mnohdy překvapit, vždycky ale rozvinout jejich představivost, na základě barvitě vykreslených obrazů jim odhalit skrytá tajemství víry, poučit je i pobavit (z italského *conpetto* = představa, nápad). V desítkách kázání v 2. polovině 17. a v 18. století byli světci, svatá místa, postavy z Písma i různí oslavenci přirovnávání k živočichům, rostlinám, hvězdám a nebeským tělesům, drahým kamenům, bytostem z antické mytologie, studnicím, mrakům, ohni i dalším žvlům, nejednou se posluchači ke svému překvapení dozvídali, že ten a ten světec přemírně holdoval vínu (v závěru promluvy jim ovšem kazatel vyjevil, že měl na mysli víno z kalicha při častém sloužení mše), že novozákonní Lazar byl nesmírný boháč (i ten nejchudší může být v duchovním smyslu boháčem), nejednou se měli vžít do představy, že se právě z účastníků sváteční mše stávají návštěvníky divadla nebo že jako

pěče; týž, Slunce ustavičné na poledni aneb Světlo jednou rozžaté stále hořící..., Praha 1718 (Knihopis č. 15 706); Steydl je i autorem několika tiskem vydaných latinských kázání, několikrát kázal u pražských hybernů o svátku sv. Patrika (Novus Josue subinde errantem per solitudinem scaelerum ad terram promissionis reducens Hiberniae populum..., Pragae 1720, Strahovská knihovna řádu premonstrátů, sign. BP VI 51; Sanctus Patritius in triumphante de Golliatho Davide..., Pragae 1748, Strahovská knihovna řádu premonstrátů, sign. BC I 59, přív. 18) i o mariánských svátcích (Via navis in medio mari subinde ipsi humanae sapientiae oraculo difficilis..., Pragae 1722, Strahovská knihovna řádu premonstrátů, sign. BS I 58), tiskem vyšla i jeho dvě latinská nepomucenská kázání z pražského kostela na Skalce (Presbyter purpuratus seu D. Joannes Nepomucenus, ss. metropolitanae ecclesiae Pragensis canonicus..., Pragae 1753, Univerzitní knihovna v Praze, sign. 46 F 74, přív. 23; Sanctus Joannes Nepomucenus martyr, in antiquissima universitate Carolina AA. LL. philosophiae, sacrorum canonum et ss. theologiae doctor..., Pragae 1766, Univerzitní knihovna v Praze, sign. 46 A 80 přív. 28).

^{32/} J. F. Procházka de Lauro, Nový velikomocný nebeský kráľomoc, to jest svatý Pius pátý..., Praha 1713; kázání je pozoruhodné i tím, že řečník v jeho vstupní části odkazuje na Komenského Labyrint světa a ráj srdce (což je v pobělohorské české katolické homiletice zcela výjimečné), Pius V. je v kázání přirovnáván k hvězdě, Procházka odkazuje na Komenského kapitolu o hvězdářích: „Odradil mě též od toho kunstu chytrý Amos Comenius, který mezi hvězdáře přijde, viděl sice, že oni svými šňůrami, závažím, pravidlem, kružidlem cesty hvězdám vyměřují, však když bedlivěji ku konci pozoroval, spatřil, že předece svývolně hvězdy podle těch muzikantův hudby nechť se řídit, že předece jinde tancují, než se jim hraje“; týž, Trojice nerozdílná v hlubokosti nepochopitelného tajemství od věčnosti skrytá..., Praha 1715 (Knihopis č. 14 395).

^{33/} J. F. Procházka de Lauro, Hrstečka myrhy výborné..., Praha 1736 (Knihopis č. 14 392); týž, Apoštolský učedník a slavný Kristův mučedník sv. Apollináryš..., Praha 1736 (Knihopis č. 14 396); týž, Svatýho Jana Nepomuckýho, mučedníka Božího a patrona českého, při nejvyšším nebe země Mocnáři veliká vznešenost a vážnost..., Praha 1735 (Knihopis č. 14 397); týž, Na hory jüdské s chvatáním se ubírající..., Praha 1736 (Knihopis č. 14 394).

Obiwatele miasta Berouna za swiastne se
 sprawozdanie pokladati nosau, ze w swem
 dusepsownu slawno a swate miasto ma i
 koczto w czas potizeby swe dutozistie Berou.
 Sabowy poklad gosc 8. Jan a swan pod bialau
 8. Cyemila na Letinir, abo nadewspicyte Ale,
 „noty keryczasty gosc Nebel Bralowna w Eagi
 rozlozpen, semizbych ryzel w Hagi Rozlozje
 przebiraguz. Ale sadecaste Pami Maryzi
 maie wzy dewirnowe wozeny J. Antonia
 Eysel z Merlinku miasta Berouna mistiraja
 o swau J. Maryzolu Annau, Eytom nau
 gosci Komora poznal L. 1718 po 8. warts
 „bmiraj. Wtoe kocz diti gosc Antonizst
 obole giel dritstota leta tozaz maiguz,
 aby kochit se ruzilo w Hrozguzt zawiuzeno
 byle a na gosc koleczkad sem tan se kuzilo
 a obragols, z kenadani o Damascen difordun
 pizugodnuzo znicz doli spole, „Dritke o woli,
 „Eym z goscna swany na Brusau zhitaxim
 k do gzi wraguztaje wozawot na kusby

se rozhlaukl, a diti ~~sway~~ Eodini bez swanau
 ziwota byle : wpat po wraguztym wygwau
 Blawst. J. Marye, wotolika ziwor ali y ziwor
 a jadnife Mlodys airaju na swm Letizku
 htrnaduz, byle nalizno. Na swiektorauis
 za tu milost probazauu Pami Rodicow
 L. 1718 27 Marty byletoz gzi Antonizst
 Piz gosc J. Dabn L. J. Annu Marye kyslowau
 do saglu postal, a puzd obraguz J. Marye
 w Sabid frantizkuzny oblyti diti, Puzguzt
 odies on o obraguztuz ocetozst, a radost puzgal.
 „Swmi iji woznauis gosc, galoz sem z wuzst,
 „Marye kuzuz a wuzt waznost, Eoduzy Swirid
 kus spuzel. Puzguzt wlastuz Oblyti
 a Puzguztuzim oblyguzguzt Duzguzt, Puzguztuzi.
 Jan na dritkuztuzi Oblyti Oblyti Miosta
 Berouna J 28 Huz. 1718. O

Cizuz Jan. Prochazka
 de Lauro distribuzuz
 42

Osobní vztah Jiřího Františka Procházky de Lauro k Hájkůvi dokládá i jím sepsané potvrzení, že osmnáctiměsíční Antonín Eysel z Merlinku byl při pádu ze schodů zázračně zachráněn prostřednictvím Panny Marie Svatolecké (1718). Procházkově svědectví nechal v téže roce přetisknout Damascen Marek v knize Vůdce cesty všech pobožně putujících do Hájků svatého.

rybáři při výlovu dostávají do rukou sítě apod. Obvykle platilo, že jako vděčnější a vhodnější byla chápána taková přirovnání, která čerpala z bible;^{34/} Písmo ovšem poskytovalo takřka neukončitelný zdroj inspirací, navíc biblický citát mohl zvolené srovnání pouze doprovázet.

Takový přístup měl své kritiky již v 17. a v 1. polovině 18. století. V kázání prosloveném v Hájku při již zmíněné slavnosti svatořečení sv. Jakuba z Marchie a sv. Františka ze Solana roku 1727 obhajoval Jiří František Procházka de Lauro koncept s odvoláním na slova nejcitovanějšího církevního Otce: „*Komu by ale podobenství takové se nelíbilo (srovnával oba světce s Castorem a Polluxem, věrnými sourozenci z antické mytologie), že na nějaké toliko básní založené jest, ať slyší velikého Otce a učitele Augustýna v takové případnosti takto mluvícího: Fabule ačkoliv moc a sílu pravdy nemá, však způsob v sobě zavírá, z kterého pravda může být dokázána.*“^{35/} Zřejmě již od poloviny 30. let 18. století však obliba konceptu začala – zprvu velice zvolna – upadat. Nejprve někteří kazatelé přestávali používat ta podobenství, která byla přímo spjatá s antickou mytologií. Například týž kazatel v promluvě z roku 1736 sice přirovnává sv. Apolináře k hvězdě, zároveň ale odmítne jej v jedné rovině srovnávat s Apollonem: „...*ne nějaký od fabulistův vymyšlený Apollo s svými musami, nýbrž opravdovější a tisíckrát lepší učitel sv. Apollinář.*“^{36/}

Od 60. let 18. století se bohatá obraznost stává nejen v kázáních, ale i v dalších literárních žánrech přežitkem. Staříčkový Jan Nepomuk Steydl, jehož kázání z mladších let (včetně zde uveřejněné hájecké promluvy) můžeme bez rozpaků označit jako konceptuální, v sváteční promluvě na den sv. Bernarda v plaském klášteře roku 1764 koncept otevřeně opustil (alespoň po obsahové stránce, formálně konceptuální přístup dodržuje). Kazatelé podle jeho slov „*aby nějakýho svatýho vychválili, o to se jediné starají, jaký by titul jemu dáti, k čemu jej přirovnati měli; proto jedni hledají pomoc conceptu svýho na obloze, u slunce, měsíce, hvězd, jiní v povětří u ptactva, jiní na zemi, v lesích mezi zvířaty, v zahradách mezi kvítím a stromovím, jiní v moři mezi drahými perlami a koraly, jiní v rúdách zlata, stříbra a drahého kamení a tak dále. Zdalíž ale takový titul, takové přirovnání, kupříkladu k slunci, hvězdě, drahému kamenu, k slušné a dostatečné chvále nějakýho svatýho postačuje? O to hádati se nemíním a jednohokaždýho při jeho chuti zanechávám, toliko shledávám, že všichni podobné přirovnání svatýmu s Bohem se radujícímu malou slávu přidávají, nýbrž raději blesk svatosti zatmívají. Nebo medle! co jest slunce? co měsíc? co hvězdy? jediné mrtvé planety, blesk nestálý, který malé mračno hasí; co stromové? co byliny? co kvítí? jediné věc k zkaze a uvadnutí odevzdaná; co i ty nejsilnější zvířata? ptactvo? jediné životičkové nerozumní; co zlato? stříbro? drahé kamení? jediné zem a prach; a tím má být oslaven svatý? To aspoň mně se nevidí, a proto kdybych já ten obyčej nasledovati měl,*

^{34/} Srov. B. Balbín, *Verisimilia humaniorum disciplinarum* (přel. B. Ryba), Praha 1969, s. 257.

^{35/} J. F. Procházka de Lauro, *Nebeští blížencove, nový Castor a Pollux...*, Praha 1727 (srov. poznámku 28).

^{36/} Týž, *Apoštolský uředník a slavný Kristův mučedník sv. Apollinář...*, Praha 1736 (srov. poznámku 32).

soudím, že bych mé povinnosti špatně zadosti učinil. Odkudž zapotřeby uznávám, abych se k něčemu podstatnějšímu obrátil. Nepolezu sice na oblohu, ani se spustím do hlubiny mořské, méněji toulati se budu po vzdálených krajinách, ale zůstanu v Plasech mezi lidmi a tímto jediným titulem počtím svatýho Bernarda: svatý Bernard byl člověk pravý a tím samem veliký a dokonalý svatý.“^{37/} Tento přístup od konce 70. let 18. století zcela převládl, osvícenější a obrozenější kněží byli v používání metafor i přirovnání velice střídmí. Generacím Dobrovského a Jungmanna se jevilo konceptuální kázání jako nabubřelé, nevkusné, odvádějící pozornost posluchačů od poznání základních věroučných pravd. Odmítavý postoj ke konceptu pak provázal dějiny homiletiky po celé 19. a 20. století. I proto mohou edice dvou hájeckých kázání z roku 1723 působit na dnešního čtenáře nezvykle a překvapivě.

I přes rozdílnost obou kázání ve volbě obrazů, metafor a srovnání mají obě promluvy jedno společné – v obou kázáních je posluchačům připomenut prvotní hřích Adama a Evy a následný přísný boží trest. Loretánská kaple, prostor, který posluchače obklopoval, pak měl být o to vroucněji vnímán jako místo boží lásky k člověku, jako symbol velikého a nevyslovitelného božího dobrodiní a milosrdenství. Pro středověkého i raně novověkého člověka nebylo větší historické události nad okamžik seslání božího Syna na zem, kde svou pozdější smrtí na kříži vykoupil všechny lidské hříchy včetně hříchu Adama a Evy. Nazaretský domeček, tedy loretánská kaple, bylo první místo na zemi, kam Ježíš z nebeské slávy sestoupil, a zároveň místo, kde se v těle Panny Marie zformoval i kde po návratu z Egypta žil řadu let v chudobě a poslušnosti, tedy prostor, ve kterém se mnohonásobně spojovalo nebeské s pozemským – a to vše jen a jen za účelem vykoupení lidských vin. Kopie loretánské kaple (nejen hájecká) byla víc než jen symbolem a připomínkou událostí z Nazareta, křesťan 17. a 18. století ji chápal jako autentický nazaretský domeček, ve kterém byla ještě k zaslechnutí ozvěna hlasu archanděla zvěstujícího Panně Marii, místo, ve kterém bylo ještě možné spatřit obrysy skloněného Mariina těla.

Když oba kazatelé vymýšleli koncept svých kázání, vycházeli z reálné podoby Hájku, kaple a kláštera obklopených lesíkem. Jan Nepomuk Steydl využil lesní podoby místa i místního názvu a vykreslil ve svém kázání Pannu Marii a Ježíše jako Dianu a Apollóna (Phaeba), kteří svými šípky loví (vlastně osvěcují srdce a tím obracejí k víře) hříšníky, Jiří František Procházka de Lauro vyšel z pojetí Hájku jako rozkošné mariánské zahrady či mariánského ráje.

Duchovní lov, při kterém nejde o ulovení zvířete, ale o lidskou duši, bylo téma naznačené již v bibli, frekventované ve středověké mystické literatuře, v raném novověku používané v několika podobách. V souvislosti s Hájkem syžet duchovního lovu rozvinul před Steydem již Jindřich Jan Labe ve výše zmíněném spisu *Hájek svatý* z roku 1690. Obraz duchovního lovu Labe použil ně-

^{37/} J. N. Steydl z Greifenwehru, *Dostatečnost dokonalé svatosti, pravý člověk nebo svatý Otec a patriárcha Bernard...*, Praha 1764 (Knihopis č. 15 703), nestránk., sign. A2.

kolikrát v různých souvislostech; opíral se přitom o již zmíněný středověký spis Mariale Arnesti. Do osmé kapitoly vložil rozsáhlý citát z Mariale, inspirovaný vedle Písne písní i biblickou knihou Přísloví: „*Jako v oboře císařské ohražené, v veselých hájích aneb vedle lesů houští, kdežto samému knížeti svobodno jest loviti, vynachází se hojnost zvěří poskakujících, tak v přítomnosti, pod stráží a ochranou Marie Panny (totižto v tom mariánském lese) přebývá a raduje se mnohé pokolení lidí spravedlivých (Proverb. 30), tam jest zajíček, lid mdlý, který sobě činí na skále lehání, lidé totižto chudého ducha a bohabojní (Proverb. 7), tam jest cyrogrillus, králik, člověk kající, tamť jest laně anebo srna, která se dobývá z rukou a osidel myslivcův, to jest člověk duchovní vydírajíce se z osidel myslivce pekelného a utíkající na pustiny...*“^{38/} Zatímco v Steydlově promluvě loví hříšníky Ježíš a Panna Maria, v tomto citátu je hlavním lovcem ďábel, tedy vlastně smrt, která hříšníkům definitivně uzavírá cestu k obrácení. Podobně a z dnešního pohledu zřetelněji zpracoval toto téma kazatel přelomu 17. a 18. století Pavel Josef Axlar v postile Nábožný horlivý vůdce (tiskem vyšla roku 1720). V kázání na den Navštívení Panny Marie (kdy kazatelé užívali přírodní motivy v souvislosti s Pannou Marií nejčastěji) svět člení vertikálně – na údolí hříchů a jámy poklesků na jedné straně a na hory čistoty, štědrosti a tichosti na straně druhé. Přitom pochopitelně vyzývá posluchače: „*Utec k hoře nejvyšší, to jest k Matce Boží, tam najdeš bezpečné stání.*“^{39/} Hříšník v Axlarově podání upadá do tenat pekelných štváčů, obstupují jej pekelní psi, totiž zlí duchové, „*jak po boku, tak po pravici všudy plno myslivcův, to jest smrtí, které po tobě tak bedlivě stále pasou a na tebe svými šípky tak mírně dnem nocí měří, jako by jim po všech lidech na světě nic nebylo a jako by k tomu na svět přišli, aby tebe samého švali a ulovili.*“^{40/} Způsob podání lovu jako ďábelské honitby se u Axlara i u Labeho v podstatě překrýval s dobovým výkladem problematiky čtyř posledních věcí člověka. Mnozí teologové totiž přirovnávali okamžiky umírání k jakémusi duchovnímu lovu, v němž se ďáblové pokoušejí chytit a zahubit lidskou duši.^{41/} Svůj odraz našlo toto podání i v lidové slovesnosti. Lidové vize divoké honby, v níž je duše zavrženého člověka nucena štvát se za trest do nekonečna po lesích s honícími psy (ďábly), jako jeden z prvních písemně zachytil v podobě vzpomínky na vyprávění rodičů kněz Václav Vojtěch Klugar v katechizmu z roku 1746.^{42/}

Jindřich Labe mohl Jana Nepomuka Steydla při vymýšlení konceptu inspirovat ještě na jiném místě v textu. Háječní františkáni podle Labeho totiž „*lovějí a uloviti usilují Boha svého v tom přesvatém Háječku jako onen veliký přítel Boží a rozhlašený poustevník Macedonius, který bydlící na poušti mezi lesy tazán byl od jednoho knížete, jak vypisuje Theodore: Co by činil? odpověděl: V těch lesích*

a na tom místě chci a usiluji uloviti Boha mého, aniž přestanu usilovati a k tomu se vynasáziti, dokud Boha mého zde neulovím.“^{43/} Ani toto pojetí lovu ovšem nesouzní se Steydlovým konceptem, směr střely je v tomto případě obrácen od člověka k božím srdci. Obdobu k lovu poustevníka Macedonia můžeme nalézt v díle Adama Michny z Otradovic. Do sbírky Česká mariánská muzika z roku 1647 zařadil proslulý jindřichohradecký varhaník a skladatel také píseň nazvanou Mariánská myslivost; i v jejím textu je (oproti Steydlovu pojetí) situace obrácena, mariánští milovníci se při duchovním lovu pokoušejí zasáhnout srdce Panny Marie, tedy v duchovní rovině se s Matkou boží spojit, oslavit a velebit ji.^{44/} Takové pojetí duchovního lovu souviselo i s hlavním záměrem v raném novověku velice oblíbených střelných modliteb, kratičkových textů, za jejichž pomoci se křesťan snažil rychle se spojit s Ježíšem, Pannou Marií nebo některým světcem. I střelná modlitba byla v podstatě rychlou duchovní honitbou.^{45/}

V díle Jindřicha Jana Labeho nalezneme i další variantu duchovního lovu, která je zřejmě Steydlovu pojetí relativně nejbližší. V deváté kapitole Labe přirovnává hájecké františkány opět k lovcům, tentokrát však své lovecké úsilí orientují poněkud jiným směrem: „*... nás jsi nad tímto lesem a háječkem správci a nad myslivostí tvou lovci ustanoviti ráčila. Ó bychom šťastně do tvých tenat přesvatých mnohé laně, totižto duše poběhlé, mohli vábiti, přilouditi a uloviti!*“^{46/} Tato pasáž z Labeho knihy měla zřejmě na Steydla přímý vliv.

Někteří kazatelé využívali v jednom kázání zároveň obrazu ďábelské honitby i lovu mariánského, střídání lovců a lovených mělo naznačit proměnlivost a vrtkavost tohoto světa, ale i duchovní boj, který byl (alespoň v představách člověka té doby) sváděn o každou lidskou duši. Posluchači měli chvíli vnímat lov jako ďábelskou honitbu, po chvíli je dle slov kazatele lovil Kristus, Panna Maria nebo některý světec, během následujícího okamžiku se sami posluchači měli dle kazatelova návodu změnit v lovce – a všechny tyto náhlé změny a proměny zároveň přispívaly k vnitřnímu napětí, kterým kněz udržoval posluchače ve stálé pozornosti. Tímto způsobem například koncipoval dvě své promluvy známý kazatel jihozápadních Čech Ondřej František de Waldt („rybářská“ kázání na den sv. Anny a na den sv. Barbory ve sbírce svátečních promluv Chválořeči z roku 1736).^{47/}

Pro Steydlovo pojetí duchovního lovu byl vedle Labeho spíše přímo inspirující i antický mýtus o Apollónových a Dianiných střelách, který kazatel obratně spojil s citátem ze starozákonní knihy Jeremiášovy. Hřešící člověk se ve Steydlově podání proměňuje ve zdivočilé zvíře, mariánská střela má způsobit, „*že ten sle-*

^{38/} J. J. Labe, Hájek svatý..., s. 53 – 55.

^{39/} P. J. Axlar, Nábožný horlivý vůdce do města svatého, nebeského Jeruzalema..., Praha 1720 (Knihopis č. 906), s. 306.

^{40/} Tamtéž, s. 307.

^{41/} Vitr..., s. 16.

^{42/} V. V. Klugar, Catechismus seu Doctrina romano-catholica..., Praha 1746 (Knihopis č. 3986), s. 136.

^{43/} J. J. Labe, Hájek svatý..., s. 52.

^{44/} Srov. A. Michna z Otradovic, Básnické dílo (ed. A. Škarka), Praha 1985, s. 109 – 110.

^{45/} Vitr..., s. 119 – 121.

^{46/} J. J. Labe, Hájek svatý..., s. 56.

^{47/} O. F. de Waldt, Chválořeč neb Kázání na některé svátky a obzvláštní roční slavnosti svatých Božích složených..., Praha 1736 (Knihopis č. 16 913; dále jen Chválořeč...), s. 417 – 433, 742 – 758; svatoanenské kázání v nové době vydal Josef Vašica (O. F. de Waldt, Chválořeči /ed. J. Vašica/, Tisov 1940, s. 101 – 116).

pý a zdívočilý člověk počíná viděti ohavný stav svůj“. Oproti výše zmiňovaným honům je Steydlem popsána honba pro lovce kratochvilnou zábavou, z Panny Marie se stává náruživá, lovu zcela oddaná lovkyně. V závěru kázání řečník upoutává pozornost posluchačů k plastikám trpícího Krista v hájeckých ambitech a k votivním obrázkům – i ty se mu jeví jako nástroje „*k přivábení a polapení zhovadilosti lidské*“. Stručně a sugestivně vykreslený obraz Kristova utrpení byl inspirující pro celou řadu kazatelů; přímo zřejmě ovlivnil i vynikajícího kazatele z nedalekého Rakovníka Antonína Jana Kelského (jeho dvě pašijová kázání z roku 1734 v nedávné době vyšla v antologii *Vítr jest život člověka*^{48/}).

Úvodní část Steydlova kázání, v níž řečník plamenně hovoří o své nedostatečnosti ke svěřenému úkolu, nemůžeme chápat zcela doslovně. V 17. a 18. století byl takový úvod promluvy poměrně běžný; kazatel jím poutníkům naznačoval obtížnost své profese, méně bystré posluchače zřejmě mohl zmínkami o vlastní neschopnosti vést i k pozornějšímu poslechu kázání (někteří snad čekali na řečníkovu chybu či zakolísání). Takto pojatá úvodní část promluvy měla ovšem i skrytý duchovní smysl – kněz se pokusil svým posluchačům na konkrétním příkladu ukázat, že o výsledek kázání se nezasluhuje ani tak on sám, jako spíše Duch svatý, který podle tehdejších teologických výkladů řídívá a vede řeč kazatelů.

Jiří František Procházka de Lauro svůj koncept rozvinul na základě pojetí Hájků jako rozkošné rajské zahrady. Stejně jako lov i obraz zahrady mohl být vykládán v několika alegorických rovinách. Většina dobových promluv, v nichž kněz uvádí své posluchače pomyslně do zahrad, využívá symboliku květů; kazatel obvykle v podobě jednotlivých květin představuje posluchačům křesťanské ctnosti (například lilie – čistota, růže – láska, fiala – poníženost) nebo složitě dokazuje, že právě Panna Maria, Ježíš či některý světec byli tímto květem ctnosti. Symbolika květů se v ustálené podobě objevuje již od 12. století, zprvu především ve výkladech biblické Písne písní.^{49/} S textem Písne písní souvisely i středověké a raně novověké výklady otevřené zahrady jako utěšeného místa, kam Kristus velí své choti (tedy každé křesťanské duši) vcházet, aby s ní rozmlouval a ji mile těšil. Toto pojetí zahrady jako symbolického prostoru pro duchovní rozmlouvání člověka s Vykupitelem a jejich vzájemnou mystickou lásku bylo typické zejména pro obraznost raně novověkých modliteb; v 16. a počátkem 17. století byla celá skupina německých i českých modlitebních knih pojmenována Hortulus animae (Zahrádka duše), německý kapucín Martin z Kochemu dal svým nejrozšířenějším modlitebním knihám názvy Malá štěpná zahrádka a Velká štěpná zahrada (jejich obliba trvala v českém lidovém prostředí po celé 18. a 19. století).^{50/}

O text biblické Písne písní se opíral i obraz uzavřené zahrady jako symbolu neposkvrněného počítí Panny Marie. Uzavřená zahrada (hortus conclusus) sym-

bolizovala nejen Mariino panenství („...*pozvala Maria Panna Syna Božího k sobě do zahrady, totiž do svého panenského života*“), ale byla i obrazem uzavřeného, hájeného prostoru, do něhož nemá přístup žádný hřích („*žádný hřích k sobě připustiti nedá, Bůh jest ctitel a strážce ráje mariánského*“). Zároveň byla taková uzavřená mariánská zahrada vnímána jako symbol sociální spravedlnosti – na rozdíl od královských zahrad mohou do mariánské zahrady „*přistoupiti jak mocnářové, tak velcí páni, i sprostý lid*“.^{51/}

Ze všech obrazů, které se volně odvíjely od slov Písne písní, byl obraz uzavřené zahrady hájeckému poutnímu místu podstatně nejbližší; celý Hájek byl v podstatě koncipován jako uzavřená Mariina zahrada, jako hortus conclusus. Zeď kolem poutního areálu měl příchozí vnímat jako symbol Mariina lůna (tomuto pojetí odpovídalo i nezvyklé umístění mariánské plastiky na zdi mimo architektonicky pojatou vstupní část), zeď přesně vymezovala prostor, ve kterém se poutník měl cítit bezpečný před hříchem, a dlouhá cesta ke klášterním vratům byla z obou stran těsně sevřena zdí i proto, aby si příchozí uvědomil, kam vstupuje, a zaplašil všechny myšlenky, které by jej rozptylovaly nebo dokonce k hříchu vedly. Procházka de Lauro celou symboliku mariánské zahrady v kázání jen naznačil, u posluchačů předpokládal její znalost (značnou část posluchačů ostatně tvořili právě Procházkoví farníci z Berouna, kterým mohl zmíněnou symboliku před poutí zřetelně připomenout). Kazatel se pokusil o poněkud složitější a náročnější srovnání hájecké mariánské zahrady s božskou rajskou zahradou, poznamenanou dědičným hříchem našich prarodičů. Takové srovnání mu poskytlo příležitost z netradičního úhlu vyložit úlohu Ježíše při vykoupení lidských vin – a co víc, mohl zde pozdvihnout hájecký mariánský ráj nad dokonalost Bohem štěpované edenské zahrady. Hřích Adama a Evy se při pohledu napříč mariánskou zahradou mění z tragédie v tragikomickou scénku, přičemž směšnost celé situace kazatel ještě podtrhl užitím lidových úsloví („*Chtěls študýrovat vejš, než bylo potřeba, mudrovals přes kopyto...*“). Na jiném místě zase dokázal využít lidového jazyka k tomu, aby i prostšímu posluchači srozumitelně vyložil historii o Jákobově žebříku a duchovní poselství celého výjevu. Lidového čtenáře mohly zaujmout také zmínky o nejkrásnějších světových zahradách i o takřka kouzelném stromu chlebovníku. Vzdělanějšímu čtenáři nebo posluchači byly určeny vtipné poznámky, někdy vázané na antickou mytologii (storuký Briareos nesoucí zlatá jablka), jindy na slovní hříčku (Florián – flores) nebo na vtipný nápad (cherubín u edenské zahrady, serafín u brány hájecké).^{52/} Procházka do kázání zařadil i dvě tzv. všetečné otázky (měla-li růže trny a některé rostliny v sobě jed před hříchem prarodičů, a jak je to se vzdáleností pramenů čtyř rajských řek), čímž reagoval na dobovou oblibu tohoto okra-

^{48/} Vítr..., s. 72 – 83.

^{49/} Srov. H. Šedinová, J. Royt, Slovník symbolů, Praha 1998, s. 80.

^{50/} Srov. J. Kvapil, c. d., s. 27.

^{51/} M. Pelischotti, Unum, binum, trinum, to jest Jedno, dvoje, troje kázání sváteční..., díl II., Praha 1753 (Knihopis č. 6991), s. 18.

^{52/} Nápad se serafínem stojícím u brány použil i Ondřej František de Waldt v kázání určeném do minorského chrámu v Horažďovicích na den Porciunkule (O. F. de Waldt, Chválořeč..., s. 481).

ového literárního žánru v měšťanských i lidových vrstvách. Poněkud neorganicky – jako výraz úcty k vrchnosti, která zaplatila vydání promluvy tiskem – zařadil do textu promluvy i zmínku o telčských nadacích pro měšťanské dcery. Mimořádná je i předmluva ke kázání; Procházka zde vzpomíná na rodnou Telč, na své předky i spolužáky z tamního jezuitského gymnázia – vše opět jako doklad svých mnohých díky telčské vrchnosti.

Díváme-li se v dnešní době do zpustlé a částečně vykáčené hájecké zahrady a přitom čteme Procházka slova o rajske zahradě, která netrpí „od toho žravého a hltavého času žádné zkázy“, nemusíme raně novověkého kazatele jen omlouvat tím, že za vše nemůže čas, ale člověk v podobě socialistické armády nebo postkomunistického podnikatele. Podstata problému totiž není skryta v hájecké zahradě, ale v zahradě edenské. Do hmoty přioblečení Adamové a Evy tohoto století každodenně sami sebe s úsměškem vykazují z ráje, aby se do něj – bez obav z cherubína a jeho plamenného meče – zanedlouho opět v poklidu přikradli. Chápejme tato dvě kázání proslovená při hájecké jubilejní slavnosti roku 1723 jako echo, ozvěnu z časů, kdy ve větvích stromu poznání chybělo jen jediné jablko.

5.

Lauretánský Domeček 7 w Swatém Lese /

Dvě Mile od Prahy za Bilau Horau ležic /
nepřivněgš w tomto Království Českém / a okolních
Krajinách Roku 1623. wyzdvižen / a od Největčegš
Královnny k wyraženi Loweckému wyvolen /

W němž

W **Q** **R** **Q** **Q**

Gato w negatě Lowecké Leci hrissniky
skrže Nepravosti k lite dvojité Zvěři / a Novoa-
dum nesmyslným připodobněné / hogně chyta / a vlowu-
ge. Při Sto Lete Památce Založení toho Swatého Laure-
tánského Domečku / když taková skrže celých osm dnj od Wele-
bných Páterůw Frantiskánu w témž swatém Hágku se konas-
la / mezy Oktáwem řeči chwáli wpodobzen

Skrže

Jana Nepomuc: Wáclawa Steidla z Greysfenwertu /
AA. LL. & Philosophiæ Magistra SS. Theologiæ Baccal: nec
non supremæ Doctoratús Laureæ Candidata,
Sarátě Lunětického.

S Dowolenjm Duchownj Wrchnosti.

Wytisštěno w Starém Městě Pražském / v Barla Jana Hrabý /
Leta 1723.

Pod Ochránou

**Seho Vysoce Brozené Hraběch Excellency/ a
Milosti Pána Pána**

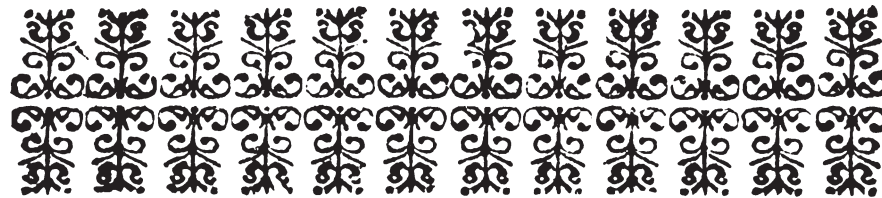
Jana Joseffa /

Svaté Římské Říše

Hrabete z Waldstegna /

**Dědičného Pána Panství Duru / Ober-Leüt-
tensdorffu/ Malte-Tru/ Rixburgu/ Petrowiz/ Senec/
a w Moravě Třebíče / Pána na Krivoklátě / Krus-
sowich / a Zámku Lana / Seho Císařské a Královské
Katolické Milosti skutečné Segné Raddy / Komorníka /
Dědičného Slavného Království Českého Předkra-
gje/ jako y též Nejvyššího Zemského
Marschalka.**

Pána Pána a Dobrodince Milostivého.

Vysoce urozený svaté Římské říše hrabě, páne páne milostivý!

Velikou zajisté věc na Vaší vysoce urozené hraběcí Excellenci a Milosti žádá-
ti se opovažuje maličkost moje, když s prostým jazykem v svatém Hájku vyob-
razenou leč a honbu mariánskou znamenitými lesy a kamením, které přeslav-
né a již několik věků v tomto slavném Království českém s stalým zrostem
se zelenající hraběcí jméno vyjevuje, v nejhlubší poníženosti žádá býti milosti-
vě přiochráněnou. K čemuž abych já tuto mou sice chatrníčkou práci, však
velikou mariánskou v tom svatém háji o hříšné lidské pokolení starostlivou
péči vyobrazující, Vaší vysoce urozené hraběcí Excellenci a Milosti ponížené
obětovati se opovážil, mně k tomu nejenom toliko přivabila světu známá slav-
ného hraběcího rodu valdštejnského k zazračným obrazům mariánským neu-
stálá naklonnost, ale i také skutečná a osobná, od slavných předkův dědičná,
Vaší hraběcí Excellenci a Milosti k domečku lauretánskému v svatém Hájku
otcovská, právě ponuklá přívětivost, pobožnost a nachylnost. Poněvadž tedy
tato chatrná práce moje svůj jediný cíl a konec rozmnožení cti a slávy nejsvě-
tější Královny, v domečku lauretánskému v svatém Hájku nesčíslné milosti roz-
dávající, sobě ustanovila, před Vaší vysoce urozenou hraběcí Excellenci a Milostí
v tej nejhlubší pokore a poníženosti se klanějící žádá jediné, by v milosti příja-
ta pod slavnou ochranou na světlo vyjiti mohla, a jsouce toliko v lehkých list-
kách obsáhnuta, při Vaší vysoce hraběcí Milosti přichráněná, od bouřlivých
větrův protivenství nebyla zanešená, tím jsa zajisté ujištěná, že pod tak slav-
nou a vinšovanou ochranou bezpečná bude. Když tedy na poníženou žádost
mou milostivé svolení doufám, před Vaší vysoce hraběcí Excellenci a Milostí
hluboce skloněný do dalších milostí se poroučím a odevzdávám.

Vaší vysoce hraběcí Excellenci a Milostí pána pána

nejponíženější kaplan

Jan Nepom. Václav Steidl z Kreyffenwertu,
farář ounětický.

A saeculo nomen tuum.

Isaiae 63

Od věku jméno tvé.

Kde od břehu Minervy v nakladných šifech neobsahlé moudrosti, vtípů a rozumu zbožím naplněných přes veliké hlubokého umění moře šťastně plující sem připlynuli a lauretánský domeček váš při stoletý památce nemalou částkou znamenitého, vysoce všimaneho a nesmrtnou pověstí rozhlášeného umění zbožím poctili a obdarovali medotekoucí řečníci, vejmluvní Tulliové, tam zajistě opovažiti se nesmí chatrná a z neumělosti zlehčená, chudá lodička rybářská. Odkudž kterak medlé vy, serafinští otcové, ode mne žádati můžete, abych já s mou chatrnou, vtípem zpozdilým zlehčenou lodičkou, která toliko po malých jezírkách plaviti zvykla a sprostému maličkých rybiček lovení odevdána, na tak veliké hlubokého umění moře se vydal, vám s sebou pro stoletou slávnost domečka lauretánského v svatým lese z pokladu a zboží královny Minervy něco přinesl. Zmejilili jste se a zbloudili daleko, když od toho dary Minervy očekáváte, který toliko v kuchyni její z mísek kuchtíkův pomejma a drobty ze stolu padajícíma s štěnaty zavděk přijímá. A zajistě mdlá a ztrískaná lodička těžký naklad nesti nemůže bez svého utunutí, odkudž nesnesitelnou věc žádáte, velební otcové. Nejní možná žádost vaši vyplniti a poručení slušnému zadosti učiniti. Pročez vpravdě nyní dlé starožitného českého přísloví rád bych bycha uhonil a sobě vinšoval, bych i všelijakému třetímu vašemu na kázání pozvání, *patres regulares* (kterému z toho jediného ohledu jsem svolil, že již dvojímu z nevyhnutelných příčin odepřiti jsem byl přinucen), ještě byl nesvolil, nežli sebe v patrné nebezpečnosti vydal, *ipse meum damnans execror author opus*. Než medlé jaká již tomu pomoc, jaký prostředek? Žádný, poněvadž po oučinku zlá rada jest a pravě v ostré bitvě postaven voják zbytečně lituje, že vojákem učiněn jest, jemuž tehdaž nic jinšího, toliko zmužilé branění prospívá, napodobně nesmyslně matka v bolesti rodící na stav manželský nařiká, která dříve, tu předpověděnou matkám bolest nerozvažující, stavem manželským se zavazala. A tolikéž mně dnes tuto se děje. Pozdě již jest bycha honiti, pozdě lodičky litovati, nebo nejní jinší prostředek, toliko zvolenému kazatelskému ouřadu vším možným způsobem zadosti učiniti. Aniž světla a hvězdy v jasnou noc tak pěkně svítějí, jako když mrakotnou temností obtažené bývají, pročez aspoň k té mé neumělosti mrakoty užitečné budou, že v nich jasnost

učených řečníkův tyto dni se slyšeti dajících tím jasně a slavně se třpytiti bude. Přizní tedy vaši, velební otcové, odvazuju od břehu chatrnou, chudým zbožím naplněnou lodičku mou, však za to jediné žádám: jestliže pro mdlobu a nedostatečnost k břehu nedoplynu a na cestě utunu, dobrý oumysl za skutek přijmete, pakliže, o čemž velice pochybuji, šťastně doplynu, to ne mé opatrnosti, mému přičinění, ale nenadalé příhodě a slepému štěstí přiřičte.

Na tebe tedy nyní se ohlízím v dnech slavnosti tvé, slavný domečku lauretánský, a vidím tebe celej sobě nepodobný, jenž při tvém stoletém věku celý mně se zdáš mladý, celý nový, takže tvůj nový oděv, tvá nová chvála a vysoký až posavade z zlatoustých kazatelův vymyslené koncepty celou tvou starou památku v zapomenutí přivadějí a jako vymazují. Já abych měl něco nového napodobně vymysleti, ani neumím, ani již, jsouce mezi posledními, nic pro sebe zanecháno nemám jakož ten, jemuž nic nazbyt nezůstává, dovol mně tedy, domečku přesvatý, při tvé stoletý památce, by tvá stará památka zcela k zahynutí nepřišla, v tvůj před sto lety obliknutej oděv tebe dnes obliknouti a tobě s oblikáním posloužit. Ten tvůj ale starý a stoletý oděv vyrazuje tvoje *a saeculo nomen*, od jednoho věku jméno. Jaké jest to tvoje jméno? Les nebo hájek, svatý hájek, veselý hájek, lovecký hájek, hájek mariánský, kde ona Maria, v honbě a lovu obzvláštní potěšení mající, na místě tomto sobě myslivost oblíbila a zde jednu vybornou loveckou leč vyzdvihla a naramnou silu těch nejdřívejších zvířat jest schytala. Jakož tedy již od sta let Maria v tomto místě v myslivosti a lovu stále se obveseluje, tak tohoto přítomného roku 1723 v tom sobě velmi příjemném reviru jednu obzvláštní honbu skrze celých osm dní trvající ustanovila, tu tak vybornými loveckými nástrojma a připraváma zopatřila, aby všelikerá zvěř, čtvernohá i pernatá a co jenom zvíře slouti může, lapená byla. Má ale tato mariánská leč a honba to nadání, že žádná chycená neb honěná zvěř smrti strachováti se nemá, jenom samého okrocení, nebo v tom má své největší potěšení, když nejzúřivější zvěř může ukrotiti, pročez čím zúřivější zvěř po stopě ji šlakuje, tu tím dychtivěj a žádostivěj honbou nasleduje, aniž neustane, pokudž neuloví.

A hle, tuto mně v patách začatá honba se ukazuje, trouby lovecké zvučně se rozlihájí, které v hustinách a oudolích echo mnohonásobně opakuje, lovecký psíkové hlasají, dusot lovcův se rozmáhá, tamto ukrutný tygr, zde zúřivý lev, tuto slintavý kanec, tamto opět prchlivosti plný nedvěd vyskakuje, kterěz oděvem loveckým přioděný dychtivou žádostí nasledují, všecko v plné honbě se ukazuje, myslivci zvěř zmanenou houfem do leči tlačejí. Líbí se, laskaví posloucháči, skutečně tu honbu s potěšením spatřiti a jí tělesně přítomní býti, ať mně pozorného dopřejí ucha a já jak uchu, tak oku tu spanílou honbu skutečně vyobrazím.

A saeculo nomen tuum.

Isaiae 63

Od věku jméno tvé.

V co člověk po tý nešťastný pochoutce, kterou nesmyslná kuchářka manželovi svému, dětem a vnukům škodně přistrojila, okusila a představila, matka Eva, se proměnil, učí neomylné pravdy učitel Duch svatý, a aby tu svou proměnu slyšel jedenkaždý, celý svět k slyšení zbuzuje: *Audite haec omnes, qui habitatis orbem, homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est jumentis insipientibus et similis factus est illis*, slyšte to, všickni narodové, ušima poslouchajte všickni, kterýž bydlíte na světě, člověk když v cti byl, nesrozuměl, přirovnán jest k hovadům nemoudrým a podoben učiněn jest jim. Pozorně tuto a k mému předsevzetí mluví Duch svatý, k hovadům totižto, ne k hovadu, kterak zajisté všelikerá a rozličná zlost, z pramena prvopočáteční nepravosti se prejšťící, člověka v rozličnou vlastnost hovadskou proměnila. Když člověk, někdy krásný obraz podobenství Božího, zteklostí a zůřivostí lvovou, krvežíznivostí nedvědí, zavíští peskou, chlipností koňskou, lakomstvím vlčím, pejchou pavovou, leností osličí ten krásný, pravím, obraz zohavuje, tak nejprvnějším zlým příkladem svým první bratr náš Kain, skutečných hříchův nešťastný otec, zteklou zavíští proti bratru svému zapalený ukázal se psem, lítou zůřivostí lvem i žíznivou žádostí krve, kterouž i také na tvář země vylil, krvežíznivým nedvědem. Kterýžto zhovadilý otec napotom mnoho zhovadilých zplodil synův a dcer. Tu náramnou křivdu obrazu svému učiněnou svrchovaný Bůh jak přísně z ohledu své přísné spravedlnosti trestáti a mstítí ustanovil, tak z ohledu svého nestíhlého milosrdenství a dobroty, majíce nad křehkostí člověka spoluoutrpnost, jemu pomoci a nad ním se smilováti v nejtajnější radě své, kde milosrdenství nad spravedlností při obdrželo, dobrotivě zavřítí ráčil. Jenom bylo rokováno, jakým způsobem, poněvadž zhovadilý člověk tak jest byl všecek divoký a splašený, že na způsob nejsplašenější zvěři, hlas Boží zdaleka slyšíc, do houštin se rozutíkal a za roštím se skrejšval (Gen. 3), a tak pro hroznej strách Boha mluvicího slyšeti nemohl. Zavřeno jest tehdy v tajné radě Boží, aby poněvadž člověk zhovadilej a lítej zvěři připodobněný, po přivrších tělesné marnosti rozutíkaný, v hnízdách a houštích tělesných rozkoší skrytý, v doupatech těchto pomíjejících zemských věcí vězící, jednou v těch hlubokých příčinách vybornou honbou loveckou byl hledaný, a tak zase na svá předešlá místa byl shromážděný. Pročež vydal vejповěd z své rady Pán: *Ecce ego mittam illis multos venatores et venabuntur eos de omni monte et de omni colle et de cavernis petrarum*, a já pošlu jim lovce mnohé a lovítí je budou ze všelikeré hory i ze všelikerého pohrbku i z jeskyň skálných.

Té ustanovené od svrchované opatrnosti Božské honby nejvyšší lovec poslán jest Syn Boha nejvyššího. *Venit Filius hominis quaerere, quod perierat*, přišel Syn člověka, aby hledal, co by bylo zahynulo, kterýžto jako opatrný myslivec, poznajíce zvěř velmi přestrasenou, splašenou a zděšenou, která na samý stín Božské přítomnosti utíká, *perterriti ac pavore confusi, steterunt procul, dicentes: Non loquatur nobis Dominus*, přestrasený a hrůzou poražený stáli zdaleka, řkouce: Ať nám nemluví Pán, aby více nepoděsil, ale k ní v zeleninách těles-

nosti a marnosti se procházející přístup měl, zakryl svou Božskou důstojnost oděvem loveckým, *habitu inventus ut homo*, v způsobu nalezen jako člověk. Že ale i to člověčenství Syna Božího jakožto velmi dokonalé, svaté a nepoškrvněné strašné bylo člověku v hříšném těle se nalezajícimu, *exinanivit semet ipsum, formam servi accipiens*, zmařil sebe sám, způsob služebníka přijmouc, a takové tělo na sebe přijmouc, v kterém by naše nepravosti nesl, takže ten, který hříchův neučinil, aniž jest shledaná lest v ustech jeho, *peccata nostra portavit in corpore suo*, hříchův naše na svém těle nesl, a jsa Bůh člověk, ani k člověku podoben byl nalezen, jak zjevně v osobě Kristové žalmista svědčí: *Ego autem sum vermis, et non homo*, já pak jsem červ, a ne člověk. Totéž potvrzuje Izaiáš prorok: *Vidimus eum, et non erat aspectus*, viděli jsme jej, a nebylo nač pohleděti. Co jest ale to naše smrtedlné tělo? Odpovídá též Izaiáš: *Omnis caro faenum*, každé tělo seno. Seno jest tráva zelená; pohodlně tedy zajisté oblekl Kristus tělo lidské jakožto oděv lovecký, protože zelený, v tom rouchu loveckém začal svou honbu nebeský nejvyšší myslivec a šťastně nejsplašenější zvěř, zprotvařelého člověka, uhonil a ulovil, *livore illius sanati sumus*, jeho sinalostí uzdravení jsme.

Spíše však, nežli jest Syn Boha nejvyššího do svého revíru odebráti se ráčil, z ustanovené sobě a od věku předzvěděné panny, jenž byla Maria z Nazarethu, ten oděv člověčenství jest přijal: *Ecce concipies in utero et paries filium et Filius Altissimi vocabatur*, aj, počneš a porodíš syna a Syn Nejvyššího slouti bude. *Quia conceptus de utero virginali*, dí velebný Beda, nebo počatý v životě panny *carnem non de nihilo, non aliunde, sed materna traxit ex carne*, tělo ne z ničeho, ne odjinad, ale z mateřského přijal těla. Poněvadž tehdy Maria Vykupitelé lidského pokolení v svém panenském těle počala a svým mateřstvím podlé uložení Božího k vykoupení lidského pokolení prospěšná býti měla, dosáhla jest nadání, aby napotom ona, svou peči o hříšníky majíce, jejich pomocnice, outočiště a šťastnější nad Evu matka živých skutečně nazvaná byla, protože jako Eva svým oulislým podvodem hlavu celého lidského pokolení usmrťice napotom v matku mrtvých proměněná, tak Maria v životě svém panenském počna novou hlavu lidského pokolení padlé pozdvíhla a mrtvé zkrísila, jsouce, jak ji nazývá svatý Effrem, Laurentius Justinianus, Anselmus *mediatrix nostra*, prostřednice naše mezi rozhněvaným Bohem a mezi hříšníkem.

Pročež když Maria své nadání bedlivě přemejšlí, a kterak by to nejužitečněj užívati mohla, zpytuje, dostává novinu od anjela, že na horách judských toulá se prvopočátečním hříchem zhovadilé mladičké zvířátko: *Ecce Elisabeth, cognata tua, concepit filium et hic mensis sextus est illi*, ejhle Alžběta, přítelkyně tvá, počala syna, a tentoť jest již šestý měsíc. Co učinila? Nasledovala příklad syna svého a lovem jej ustanovila lapiti, pročež jako nedočkavý lovec jítra, aby vyšlakovaná a zmerkovaná zvěř přes noc jinám nepřesadila, *abiit in montana cum festinatione*, odešla na hory s chvatáním. Dí svatý evangelista: Proč takovým chvatáním? Odpovídá učený Origenes *in cap. 7 Lucae a Cyrilus Alexan.:*

Festinavit Maria, ut Joannem per filium suum, quem in utero ferebat, in utero sanctificaret, et sic suam pro peccatoribus patefaceret curam, pospíchá s chvatáním Maria, aby Jana skrze syna svého, kterého v životě počala, v životě matky posvětila, a tak svou peči, kterou má o hříšníky, vyjevila. Ta první Marie honba když jest se tak vyborně povedla, že ona svým lovem to zhovadilé zvířátko tak šťastně dostihla a okrotila, takové u nejsvětější Panny způsobilo oblíbení, že napotom Maria celá myslivostí odevzdána, stálejma honbama a veselostí loveckou se vyražeti ustanovila, ji napotom hledaje miláček nenalezl nežli v lesích a horách po myslivosti se procházející, když ji takto volá: *Veni de Libano, sponsa mea, de capite Amanae, de vertice Sanir et Hermon, de cubilibus leonum, de montibus pardorum*, podíž z Libánu, choti má, z vysosti Amanae, z vrchu Sanir a Hermon, z jeskyně lvových a z hor, kde jsou rysové. Aniž své srdce cele myslivosti odevzdané tajiti mohla Maria, nýbrž všelikerých rozmlouváních o myslivosti podobenství davající, svou žádostivou loveckou dychtivost vyzrazovala, nebo patřící jedenkrát na miláčka svého jdoucího přes hory a vrchy, rychle jej srnce a jeliněti připodobnila: *Ecce iste venit saliens in montibus, transiliens colles, similis est dilectus meus capreae hinnuloque cervorum*, hle, on skáče po horách, přeskakuje pahrbky, podobný jest milý můj k srně a k mladému jeliněti. Pročez od té doby přesvatá Panna rozličným svým podobiznám a obrazům zázračným, v kterých zde na světě nám všelikeré milosti rozdává, v polích, lesích a horách stánky a obydlí zvolila.

Znamená Písmo svaté, že patriárcha Izák měl dva syny, Ezau a Jakuba. Ezau byl člověk nevlidný, chlupatý, ohyzdný a velmi neforemný, naproti tomu Jakub byl mladeneček milostný, přívětivý a velmi vlidný, však Izák nemiloval tak Jakuba jako Ezau. Proč? Příčinu dává Písmo: *Eo quod de venationibus illius vesceretur*, že z lovu Izák syna svého Ezau pokrmův požíval. Marii v městách, zámcích a městečkách věrný synové a dcery v krásných kostelích a kaplích ustavičným modlením, službou a všelikerým vynasnážením slouží, při kostelíčkách ale mariánských v lesích, polích a na horách postavených nezvedená zhovadilosti lidské sběr při vejročných takových kapliček slavnosti místo služby a uctění mariánského na všelikeré rozpustilosti, žrání, tance, procházky a toulky se odevzdává. Jdoucíh na pout mnohokrát nejní cíl mariánského uctění, ale zpotořilil mysle obveselení a vyražení, však předce ale Maria větší své zalíbení má v takových kapličkách, mezi tou zhovadilostí lidskou nežli v svých nejvznešenějších chrámích a kostelích mezi služebníky svými. Proč? Protože se honbou a lovem jich obveseluje, následujíc Krista, který devadesáte devíti krotkých ovců na poušti zanechal a jednu dívkou honí a hledati se odebral.

Řekne ale snad tuto někdo, z tohoto celého až posaváde kázání nenasleduje, proč Maria v skutečných lesech a pustínách myslivostí hováď nesmyslných své stánky a obydlí zvoluje, poněvadž celý svět, města i vesnice, hradové i tvrže podlé toho smyslu lidského, totiž pokolení zhovadilého, pouští a lesem nazvati se mohou, takže kdekoliv mariánský domeček se nalezá, všudy jmenována býti

může mariánská lovecká leč, protože všudy Maria hříšníky sobě zejskati může. Dobře jest, ale že skutečně lesy a hájové mariánské honbě velmi užiteční a vpravdě pohodlní jsou, do kterých hojnějš zdivočilost lidského pokolení se schází, napodobně pravda jest a věc zkušená. V městech, městečkách etc., kde Královna nebeská, Matka milosrdenství na královské své stolici k milostnému vyslyšení připouští, jinší oumysl do takových mariánských příbytků netáhne, jedině aby při Marii, vyslyšení dosáhnouc, jedenkaždý jejího milosrdenství oučasten býti mohl, kde samá hříšníka zhovadilost poznaná k chycení mariánskému dobrovolně se poddává. Ne tak v lesích a hájích, v kterých Maria honbou se vyražející i utikající honí a dostihuje. Tělesného a rozkošma zhovadilého člověka celé obcování jest toliko tělo veselýma rozkošami obveselovati, veselýma procházkami po hájích, lukách, zahradách a zelenínách vyražeti, pročez mnohý lesy a hájové, v kterých Maria svůj stánek postavila a svou mariánskou honbu ustanovila, z ohledu svého rozkošného položení a rozličných veselých příležitostí tělesného člověka pro jeho vlastní obveselení k sobě táhnou. Ó jak nemalá síla takových ne poutníkův, ale tulákův mariánský lesy a hory z všetečnosti a ohledu vyražení prochází, aniž na to myslí, by honbou mariánskou do leče její vehnati se dali, od honby mariánské se vzdalují a splašenější bývají žádostem těla odevzdání, na způsob zhovadilých jelenů po lačkách světa milenek se shanějí.

Co v té příležitosti činí Královna nebeská, *domini auditores*? Ochotně obrácí se s celou svou loveckou rotou na stopu té zdivočilé zvěři a obleknouc střevíce lovecký neunaveně tu divokost zhovadilého člověka nasleduje, takže její v střevících loveckých spěšné kroky pozorujíc nebeský ženích výborně chválí: *Quam pulchri sunt gressus tui in calceamentis!* ó jak krásný jsou krokové tvoji v střevících! Vidíc pak, že samou honbou nic nesvede a tu příliš vzdalující se splašenou zvěř bez rany neuhoní, dožádá sobě z toulce nebeského Phaeba, na její honbu se divajícího, některou střelu a těmi zdaleka utikající lidské zhovadilosti srdce ráni se vynasnázuje. O té střele učinil zmínku svatý Cyrilus Alexandrijský, *liber 6 de adoratione in spiritu*. Vyšel (praví on) Phaebus na lov v způsobu krásného mladence, zvěře, které usmyslil uloviti, byla jediná milostná nymfa po horách, oudolích a vrších před Phaebem utikající. Střely, kterých užíval, byli sluneční paprškové, z kterých když některý slabší na nymfu vypustil, ji dále zahaněl. Zatím před střelbou Phaeba utikající nymfa když celé roucho své přes trní, hloží a bodlaky skákající roztrhala, utekla do jedny jeskyně nejjedovatějšíma zeměplazy naplněné, v té jeskyni svou nejjistější schránku míti se domnívající. Tu nesmyslnost nymfy vidíce Phaebus, vytáhl jednu velmi jasnou střelu a tou střelou ránil srdce v jeskyni skryté nymfy, kterou ona osvícená, vidíce sebe v takovém nebezpečném sousedstvu postávenou, an mezi draky a hády jest obydlí její, celá poděšená z té jeskyně vyběhla a toho, kterému prvé jatou dáti se nechtěla, hledajíc jak nalezla, k jeho nohám se přivínouc a za vytržení z nebezpečnosti děkujíc chycenou se dala.

Phaebus jest Spasitel náš Kristus Ježíš, vejš v dotčeným rouchu loveckém mrakotný světa temnosti procházející a bloudící duše lidské střelmi jasného blesku, vnitřního totiž napominání a vnuknutí svého, hledající, jak o tom Kristovém lovu svědčí Habakuk: *In luce sagittarum tuarum ibunt*, v světle střel tvých půjdou. Pročež Maria, žádostivá obrácení hříšníkův, vidíce takovou slepotu a zatvrzelost lidskou, kterak na obyčejné vnuknutí Boží, na Božské přikázání málo dbá, anobř hlouběj a hlouběj do temnosti hříchů stupuje, vyprošuje na Kristu, by z toulce svých obzvláštnějších svatých milostí nějakou střelou vytáhl a na žádost svou zatmělé srdce hříšníkův osvítil, po kteréžto ráně se stává, že ten slepý a zdívočilý člověk počíná viděti ohavný stav svůj, kterak roucha milosti Boží zbaven, v jeskyni hříchův nejjedovatějších svou schránku zvolil. Pročež veselostmi světa nasycený od té rány skrze červa svědomí velmi bouřícího celý poděšený přibližuje se k té leči mariánské, a který prvě se jí vzdaloval, okolo ní chodící skrze myslivce, totiž skrze zpovědníky, když v takovém svědomí nepokoji k zpovědi jíti vymejší, do ní vtlačen bývá. Hle, co nemohou lesy a hájové k honbě mariánské? Ó jak mnohý na pout se ubírající jakživ na polepšení života svého nepomyslel, nýbrž aby časem letním se v zeleninách a hájích vyrazil, a hle, podivným vnitřním vzbuzením napomenut umíněné vyražení a toulku v pravou pobožnost obrátil, z divokého zvířete učiněn tichý beránek. A kdo to způsobil? Lov mariánský, Marie mateřská peč o hříšníky.

K té vyborné své myslivosti Maria již od jednoho sta lét tento přítomný Hájek jest zvolila a v něm vybornou leč loveckou, totiž domeček lauretánský, postaviti jest dovolila, nebo jak mocný jest tento domeček hříšníka k pokání přivabíti, málo níže oznámím. Zatím proběhnem těch sto lét a shledáme, že mnoho milionů hříšníkův k pokání zbudila nebeská Diana, divočilost jejich jála a okrotila. Vás já sobě osvědčuji na tomto lovu mariánském někdy chycené a již do obory věčných blahoslavenství uvedené šťastné duše. V jakým způsobu do tohoto háje, do tohoto lesa jste vešli? A odpověď dostávám od některých na milost Boží přijatých, Janu Kvarinu, Makariusu, Marii Magdalenské, Egyptské: My našem nestídatým smílostvem, hanebnou chlipností vběhli jsme sem jako neuvazaný kůň nebo mezek, v němž nejni rozumu. Ani hanba, ani peklo, ani soud hrozný, ani věčnost nastavující od naší bujnosti, zhovadilosti mnohá léta trvající nás odtrhnouti nemohla, až na tomto místě Maria na lovu svým šípem milosti Božské nás raníc z té nešťastné mrakoty vyvedla. Oznamují jíní: My hltaví, lakomí vlci, nádherní pavové, zavístití psi, my nelitostiví tygrové, pichlaví čest bližního pichající ježkové byli jsme na světě, když ale do tohoto šťastného háje mariánského jsme vešli mariánským lovem ulovení, s předivnou proměnou změněný jsme v tichý, kterýž vladnou královstvím nebeským. Všemohoucí Bůh člověka zhovadilého k pokání přivabíti chtíc, přikázal proroku Ezechielovi, řka: *Tu autem, fili hominis, vade et ostende domui Israhel templum, ut confundantur ab iniquitatibus suis et erubescant, quae fecerunt*, a ty, synu člověčí, oznám domu izrahelskému o tomto chrámu a nechť jsou zahanbení

pro nepravosti své a zastydí se ze všech věcí, které jsou činili. Proč medlé přikázal Bůh proroku, aby zlé činícím ukázal chrám, a že se zahanbí, když zlé činili? Odpovídají a příčinu toho dávají vykladatelové, že člověk vejda do chrámu spatřil archu umluvy, skrze kterou Bůh lidu mluvil na poušti, tam že viděl hůl Mojžíšovou, s kterou rozdělil Pán moře a lid z poddanosti faraonové vytrhl, tam že spatřil manu, nebeský pokrm, kterým Bůh lid svůj čtyřiceti lét na poušti krmil, tam trouby, na které když se troubilo, padly zdi města Jericha, tam tabule kamenné, na nichž prstem Božím přikázání psané, což vida lid izrahelský, na všechny dobrodiní Boží sobě prokazané se rozpomenul a památku jejich jako obnovil, sebe pak vidíc Bohu protivného, svou nevděčnost poznal a se hanbil, jak od nepravosti se odvrátit, k Bohu skrze polepšení života obrátil.

Nejsvětější Královna, co ona postavila v prostředku lesa svého, načež podivajice se zhovadilý člověk, dobrovolně honbě by její se podrobil? Domeček lauretánský. Ale co jest ten domeček lauretánský, *domini auditores*? Jest domeček, v kterém nejprvní stala se smlouva o našem vykoupení, domeček, do kterého ze slávy své nebeské pro naše spasení vstoupil Kristus Pán, v kterém životě panenským vtělil se a člověk učiněn pro nás, domeček, kde Kristus, aby naši chudobu skrze ztrácení milosti prvorozené napravil, v největší chudobě dlouhý čas přebýval; aby za naši neposlušnost a zpornost spravedlnosti Božské zadost učinil, v tom přemilém, přesvatém domečku Marii a Jozefovi poslušný byl. Ten tedy domeček vidíce člověk, na mysl sobě přivádí veliké a nevslovitelné dobrodiní Boží sobě z pouhé milosti a lásky Božské prokazané, kteréžto připamatování kormoutí srdce hříšné a zajisté hříšníka zahanbuje a k polepšení života obrací, nebo k němu samý zdi domečka toho převelebného takto mluví: Takové veliké věci pro tebe učinil, človče, Bůh z milosti a lásky, pomni ale ty, kterak nevděčný jemu proti lásce jeho učiněn jsi. Aníž ještě na tom dosti nemá Maria Panna, nýbrž ještě užitečnější nástroje k přivábení a polapení zhovadilosti lidské, v tom svém svatém Háječku okolo domečka lauretánského vyobrazené nástroje a tajemství umučení přehořkého svého nejmilejšího syna, představuje. Ach! přístup, hříšníku a hříšnice, patří spoluotrpnýma srdce tvého očima na dobrodiní, kterému se dívili všickni anjelský kůrové, které pohnulo všecko stvoření k spoluotrpnosti. Hle, tuto Kristus v zahradě jatej, aby vázbu ďábelskou v zahradě, ráji rozkoše, na tebe, ó hříšnice, uvrženou zkazil a roztrhal, aby tebe přivedl k svobodě synův Božích, tamto nelitostivě ubičovaný, by tvou nepravost chlipného těla shladil skrze krev vylitou, obnázený leží, bys ty oděný byl rouchem spasení věčného, jinde trnovou korunou preukrutně na své nejsvětější hlavě zbodený, aby tvou nezřízenou vysokomyslnost, tebe do hlubin pekelných vedoucí, zapudil a shladil. Patř na jeho korunu a poznej vděčně, kterak on bere trní na hlavu svou, tobě zanechává růže vonné zásluh svých svatých, s kterými tobě by upletená byla koruna slávy jeho. Tamto na smrt ohavnou odsouzený, by tebe ortele věčné smrti vysvobodil, tam nese přetěžké břemeno kříže na ramenách svých svatých, by tobě skrze ten kříž vyzdvíhl hřeb-

řík Jakubův, po kterém bys stupovati mohl do ráje věčného. Opět na dřevě kříže visící, abys zapis smlouvy a hříchu z dřeva ovoce zapověděného strhnul, smázal na svatém kříži umírající, on ten list dluhu Adamovýho, který proti tobě byl na věky věkův, zavěsil na kříži, jej zaplatil, kdežto bys, hříšníku, jej nikdy byl nezaplatil, za tebe u spravedlnosti Božské ručil. Ó tedy: *Gratiam fidei jussoris ne obliviscaris, dedit enim pro te animam suam*, milostí rukojmí tvého nezapomínej, neb jest vydal za tebe život svůj. Dal za tebe život svůj na kříži umírající, by věčnou smrt tobě, ó hříšníce, uloženou usmrtil. On k tobě z kříže volá: *Consummatum est*, že všechno pro spasení tvé vyplnil. Ó nebud' ty falešné echo, *consummatum non est, rursus crucifigentes sibimetipsis Filium Dei et ostentui habentes*, znova ukřížuj a na sobě v posměch uvadějíce, ale bud' opravdové echo, odpověď Spasiteli tvému: *Consummatum est*, dokonáno jest. Když z lásky k tobě, můj ukřížovaný Kriste, konec činím všem nepravostem, hřešití přestávám a tak srdečně tobě připovídám, tvému laskavému a milosrdnému *consummatum est*, dokonán hříšný život skrze opravdivé a hodné pokání.

Ještě jeden způsob vidím v tomto lese nebeské Diany, kterým ona k sobě přivabuje a táhne divokou zhovadilost hříšníků. Pozorují lásky vaše tyto visící obětní tabulky? Co oni na sobě vyobrazují nežli rozličné mysle i těla rány? Tento v těžké nemoci své outočiště bere k Marii do svatého Háje, jiný v nenadálém neštěstí vši lidské pomoci zbavený sem sebe zaslibuje, jiný ode všech opuštěný u Marie v svatém Hájku pomoci hledá, tento zlamajíc nohu, jiný oslepnouc, jiný v nebezpečnosti smrti postavení sem se utikají. Domnívají se lásky vaše, že ty neštěstí, nemoce, soužení staly se z nějaké příhody? Ne, na žádný způsob, ale to jsou vypuštěné rány, však ne rány k smrti, ale k životu. Zdalíž pravda nejní, že mnohého člověka nic tak pohnouti může, ani nastavující hrozná věčnost, ani přísný Boží soud, ani nejistota života, ani vzdy hryzející červ svědomí jeho, jako když nějakou ujmu na zdraví nebo časném jměním snáší, nebo když někdo z jeho nejmilejších, buď dítě, neb manželka, se rozstane, tenkrát, když není pomoci časné a tělesné, utíká se k pomoci duchovní, k pomoci Boží, zaslibuje se k Marii lauretánské do Háječku svatého. Poněvadž ale k vykonání a vyplnění takového slibu zapotřebné jest čisté svědomí, tedy sem přicházející, by zač prosí, od Marie obdržel a dosáhl, své svědomí skrze upřímnou zpověď vyčistuje, a k čemu jest jeho nemohlo nic jinšího přivesti, totiž k pokání a k polepšení života, ta rána mariánské Diany nenadálého neštěstí, velikého soužení, nemoci etc. to jest dovedla. Byla střela k osvěcení rozumu zhovadilého, jest tedy rána ne k smrti, ale k životu, byla střela vypuštěná od mateřské k hříšníkům lásky, sladká ale rána a příjemná jest, když od lásky pochází. Pročež sem prospěšte, zdívočili hříšníci, na honbě mariánské lapiti se dejte, srdce vaše ať jest cíl střelby a honby nebeské mariánské Diany a věrte, že čím více od Marie jatí a ránění budete, tím hojnější svobodu a život nabudete. Amen.

Ezech. 36. v. 35. 1124

Hort Vs VoLVptatIs
 para DIso proto-parent VM Ce Lebr Ior
 *
 oMnlpotentIs DeXterâ In faCra fyLVa
 pLantatVs
 *
 Delparæ honorI
 ab annIs CentVM eX asse saCratVs
 *
 seraphICo patrI & eIVs fILiIs
 In tVteLaM traDItVs.
 To gest:

Sahrada Rozkoffe

Uad Rág Prwnjch Rodičůw zwelebeněgšš /
 Wšemohaucyho Prawicy w swatem Hájku sstjpená /
 Uti a Slawě Boží Matičky
 Od Sta Let z cela odewzdaná
 Seraffinskému Otcy a téhož Synům k Opatrowání
 poručená:
 W Neděli mezy Dchtábem Nawšstjwenj Panny Ma-
 rye při Nadosném toho Swatého prwnjho w Czechách
 Loretánského Mjsta JUBILEUM
 Pobožným Pautnjkům a Poslauchcům předstawená.
 Skrze Gijho Srantjšta Procházku de Lauro, Krás
 lowského Bragšského Města Berguna Děkana.
 Wytjštěno w Starem Městě Pražském /o Barla Jana
 Hraby / Léta 1724.

Wripiz

Geho Wysoce Brozené Hraběcy Milostí
Pánu Pánu

**Františkowi
Antonjnowi**

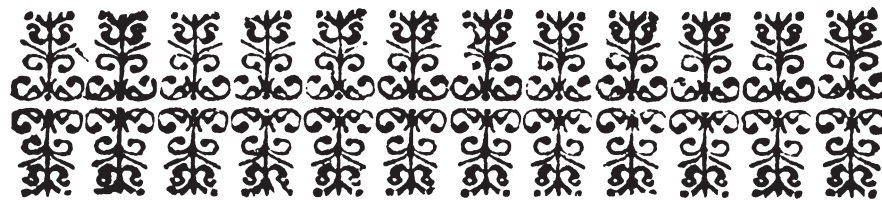
Svaté Římské Říše
Hraběti z Liechtensteinu /

Swobodnému Pánu z Kastelkornu / Pánu na
Sfenowě / Kornecku / Eschengelsburgu / Augensstey-
nu / Telci / Slawonicy / Kumzaku / Studeny / Zeleta-
wě a Nowém Mezříčku / Dědičnému Zemskému
Hoffmistru w Elsassch / Geho Cysařské a Krá-
lowské gakož y Katolické Milostí

Carla VI.

Skutečnému Komorníku / Pánu Pánu
a Patronu Milostivému.

BIBL. STRAHOVIENSIS

Vysoce urozený svaté Římské říše hrabě, pane pane a patrone mně milosti-
vý!

Ten drahý a jasný slavného lichtenstejnského, tolika knížaty osvíceného rodu kámen, který nevidaně v světě skrz mnoho již věkův prospěšně září, opět za dědův našich paměti Bílou horu velice osvětlil a bleskem svým první nepřátelský knížete mladšího z Anhaltu na katolíky učiněný nebezpečný outok netoliko zastavil, ale i mocně rozrazil a rozptýlil. Jsa učiněn toho vítězného, u věčné paměti Čechům trvati majícího + dne překrásnou denicí, taky mne k Vaší vysoce hraběcí Milostí přistupujícího zarazit by mohl, kdyby z druhé strany nejen vlastencům mým v zkušenost uvedená, ale i zde v Čechách všudy rozhlášená s slavnou slavatovskou krví do lichtenstejnského vysoce hraběcího rodu a domu tak říkáje přestěhovaná dobrota, příjemnost a i k nejmenším přívětivost viklajícího se nepozdržovala. Tou tedy veden jsa přistupuji směle, přistupuji s synovskou důvěrností jakožto *ad Patrem patriae*, k Otci mé milé vlasti, kterýmžto titulem nade všechny jiné Vaší vysoce hraběcí Milostí mateřský Jejich Excellence pan praděd Vilím Slavata (titul) míval obyčej se honositi. Nebo ačkoliv ta nepřemožená k nejjasnějšímu arcirakouskému domu pánům a kralům svým nejmilostivějším až do vyhození z oken Hradu pražského zachovaná věrnost na nejvyšší stupeň světských důstojností jeho vyzdvíhla, nicméně za větší titul, čest, potěšení si nepokládal jako Otcem vlasti jmenovanu býti. Což i na Vaší vysoce hraběcí Milostí mojí krajané znamenají, když skrz každodenní téměř stojícího pod svou milostivou ochranou města Telče zvelebování pravým slavatovským potomkem, to jest vlasti Otcem, se býti dokazovati ráčíte. Nemám-li tedy velikou příčinu osměliti se a přistoupiti k tomu ne děsícimu, nýbrž těšícimu lichtenstejnskému blesku, vzláště poněvadž ten s onou slavnou krví se leskne, které já z příčiny rodičův a přátelstva věčně obligírovaným se býti vyznavám. Jaké milosti a dobrodiní můj milý otec Václav Ignátius při Jich Excellencích panů panů Ferdinadovi a Jachymovi Slavatech (titul) užil, pamatují podnes mnozí, když netoliko od tehdejších předměstského sousedstva břemen a obtížnosti milostivým nadáním byl osvobozený, ale také nikdy před Jeho hraběcí Excellencí nepředstoupil, aby s novým potěšením nebyl odstoupil, vždy v nich přelibezně Augusty, Tity, Trajany shledajíce. Co pak řeknu o jejich nejmilostivější paní mámě, Vaší vysoce hraběcí Milostí mateřské paní babě hraběnce Františce? Ó jak velikou před Bohem i lidmi paní sem jmenoval! která u nejslavnější paměti císaře Leopolda jakožto v mladém věku

téhož nesmrtedlné slávy mocnáře dobře zasloužilá hofmistrně vážnost a jméno druhé matky obdržela. Které péro vypsati moci bude nescíslné milosti, jimižto své jméno na budoucí všecky věky v srdcích teleckého města potomkův pevněji než v jakémkoli mramoru a voceli poznamenala? Jménovitě pak dotčený můj otec říkati mívá obyčej: Otec můj opustil mne, však Františka přijala mne. Nebo když léta 1656 14. julii při stavení slavatovského v městě Telči seminarium děd můj Ambrož Procházka, jsa devadesátiletý, však čerstvý ještě starec, náhlým z podkroví pádem věku svého zavírku učinil, milosrdenstvím hnutá Její Milost paní paní hraběnka Františka osmiletého sirotka Václava se ujala, do koleje tovaryšstva Pána Ježíše na cvičení dala, kdežto on grunt bohabojnosti položivše, větší téměř díl napotom věku svého v domě Božím než v své dědičné schránce stravil, vždy na exemplář pobožnosti, nejmilostivější svou paní a patronku, zření majíce.

Jak tedy nemá moje ač chudé a sprosté, však hrubě tůze milostem slavatovským zavázané přátelstvo i tu nejmenší slavné slavatovské krve krůpějičku co nejpokorněji reverírovati? Za zlé tedy mně položeno nebude, že k Vaší vysoce hraběcí Milosti jakožto pravé z slavatovského kmene pocházející ratolesti, tou vzáctnou krví hojně svlažené, uchází se toto kazaničko moje, nebo po vyjití z svatohájeckého ráje pohodlnějšího stínu nenalezá, pod kterým by mohlo odpočinouti. *Dulcis amor patriae*, pravil kterýsi poeta. Já ale pravím, že nejen sladká, ale i smělá jest láska vlasti, poněvadž také na Otce vlasti (tak vznešené *objectum*) opovažuje se vztahovati.

Nedá zapomenouti ta slavných hraběcích erbův, lichtenstejnského a holleweilského, sjednocenost. Ostrovtipný koncept moravského Hortensia říci mám, nebo Horatia? Dobře on podepsal: *Amor addidit alas*, láska přidala křídla k letění a vinšovaného cíle dosazení. Také nám, mnohým města Telče synkům, Božského povolání láska křídla přidala, jimižto po Moravě, Rakousích, Štírsku, Českém a Uherském království jako nějakí ptáci divně sme se rozlítli. Kde jsou nyní (ať v politickém a vojenském stavu trvající nepřipomínám), kde jsou z teleckého bydla a sídla, krve a přátelstva do duchovního stavu přenešení Allmanové a Ayblové, Bystřický a Brazdové, Brožovští a Chodurové? Kde nyní prozpěvují slavikům trucující Čížkové? Kam se obrátili s Duchoslavou Ergenpergrové? Kde Felixům, Foltánkům a Formánkům, kde Jilemským a Granycerům konec jest? Kam vysoce učené Hamrle a Kapety, kam Hamrníky, Karmaziny a Korandy řízení ne tak zemské, jako nebeské ordinírovalo? Zdalíž méněji na vysoké jako od vlasti své vzdalené ratolesti vysoce důstojní Košinové a Košinský nevysedli, jichžto laskavé zření že k Telči jest, dědův a strejcův krev pochybovati zabraňuje. Kde Křepelky a Lilačky, Millery a Novotný shledavati budeme? Ač pak na svatých a slavných horách stkvící se Otčenáškové nesnadni nejsou k nalezení, však od končin své vlasti Telče dosti jsou vzdaleni. Kde Pargamentové a Rodové, kde Ronovští a Růžičkové, kde Šašeciusové a Šebrlové, kde Šenovcové, Schensgipfflové a Stollhoffrové

nyní duchovní svůj revír mají? Kdo Straky a Ulmany, Valenty a Wolfy, Zenykly a Železný v této smrtedlnosti uzří kdy pohromadě? Poněvadž i bratrská v čtyřech duchovního stavu bratrích sjednocená krev bez ujmy lásky bratrské na rozdílné místa se rozlosovala (na jejichžto stáršího a dlé povolání udatnějšího bratra, ne jednookého, nýbrž ostře k prospěchu křesťanskému a katolickému patřícího Žišku, bělehradské prachové věže šťastného vyvrátitele, dlouho s kyselostí zpomínati bude turecká chamovina), kam, pravím, z otcovských příbytkův ti evanjelistové a jiní milí mojí spoluvlastencové se přestěhovali? S Ovidiusem odpoví náš Ulman: *Amor addidit alas*. S přidanými zajistě od lásky Božského povolání křídly, opustivše hnízda svá, pravdivěji nežli onen Calais a Zethes rozliti se a v rozsedlínách skalních (chci s svatým Petrem Damiánem říci: V ranách Kristových) byt sobě zarazili, kdež by s oným hluboce zamýšleným Lva X. papeže papouškem přemejšleli dni staré a léta věčná v mysli měli. Jakkoliv tedy vespolek od sebe vzdaleni jsme, v té však nejsvětější skále se shledáváme a rozptylení jsa podlé bytu, spojení jsme v Kristu, jemuž za milou vlast a milostivého vlasti Otce ponížené prosby odevzdávaje, sjednocenými hlasy a víceji ještě srdci voláme:

DVrI Ignara MaLI stIrps LIChtensteInIa VIVat!

Já pak zustávám

Vaší vysoce hraběcí Milosti nejponíženější služebník

Jiří František Procházka D. L.

V královském korunním městě Berouně mezi ochtábem Navštívení Panny Marie léta 1723

Facta est ut hortus voluptatis.

Ezech. 36 v. 35

Učiněná jest jako zahrada rozkoše.

Za lenocha a nedbalce pokládati budu toho, který by sobě z dnešní svatohájecké pouti nějaký kvítek neb ratolístku domu nepřinesl na způsob kořisti z triumfu nazaretského, jejíž ty vítězné loretánské brány, ta zevnitř celého svatého domu okráša, ty ze všech stran visící květiny a ovoce, zvláště pak ty ostrovtipné koncepty, malování a nápisy vyznamenávají. Máme dnes spolu triumf, spolu pouť v zahradě rozkoše, která jako sto let již trvá, tak sto příčin podává k radování a veleslavné Boží Rodičky vychvalování. Nuže tedy:

*HortVM LaVretI resonanDo eXtoLLIte LaetI,
CentVM annIs hIC stat VIrgo sVa DonaqVe praestat.*

Plesejte, chvalte štěpnici, tu loretánskou květnici,
v níž Panna panen zůstává, již sto let dary rozdává.

Nemůže než kvesti srdce tolika kvítky obklíčené, v tak spanilém místě postavené. Kdo by se nezaradoval, kdyby připuštěn byl do oné již od starodávna v světě rozhlášené zahrady krále feackého Alcinna na ostrově Korfu, v nížto, dle zprávy veršovcův, stromové příslušícího sobě plodu nikda prázdní nebyli. Jedno ovoce kvetlo, druhé rostlo, třetí zrál, čtvrté dozralé k pádu se nakloňovalo, takže vždy bylo co utrhnouti, a co divnějšího jest, takovou vůni ze sebe vydávaly těch stromův jablička, která sama dostatečná byla k člověka nasycení, jakož vzáctný poeta napsal:

Illa jubebit poma dari, quorum solo pascaris odore.

Rozkáže tobě jablka dát, jichž vůni můžeš hlad zahnat.

Kdo by za šťastného se nepokládal, kdyby dovolení měl vkročit do zahrady Hesperidum a těch zlatých jablek tam rostoucích oučastna se učiniti? Co řeknu o té překrásné květnici a štěpnici v Království chilenském, která dle svědectví Alphonsa de Ovagle nejen zlatýma kvítkama se honosila, ale i všeliké ovoce s ratolestma, ano i celé kmeny z ryzího zlata způsobené měla, což hodnověrný autor Jan Bisselius i o zahradě Gainacapy peruánského krále vypravuje. Ó kýž! ó kýž! pomyslí sobě někdo, ó kýž bych tam byl jen půl hodinky! Stokurký Briareus bych si býti vinšoval, abych v každé nějakou porci domu mohl odnesti, a tu bych se podíval, zdaliž by mi neříkali pane, ano i vašnosti.

Ale darmo, darmo si děláme apetit na jablka zahrady Alcinnousové, darmo chuť ostríme, ruce strojíme na zlaté ovoce hesperideské, chilenské, peruánské, z nichžto některé toliko v mistrné poetické fantazii zrostlo, jiné, ač vpravdě se vynacházelo, však skrz evropejské národy, zvláště španhelské pány berky, když těch zemí se zmocnili, přišlo nadobro k vočesání. Bud' me však spokojení s přítomnou zahradou, do které nás milostivě připouští Královna nazaretská, o kteréžto pěkně k mému předsevzetí mluví Vůdce cesty svatohájecké, takto prozpěvující:

Panno svatá loretánská, mocná Královno anjelská,
v lese trůns sobě zvolila a z něho ráj učinila.

Ej, milí mariánští poutničkové, jaký potěšitelnější cíl mohli ste sobě vinšovati vašeho putování jako ráj rozkoše? A nicméně ještě nětco víceji řeknu k rozmnožení srdečné veselosti, že totižto tato svatá v Českém království a okolních krajinách první loreta jest *hortus voluptatis paradiso protoparentum celebrior, clarior, praecelsior*, zahrada rozkoše nad ráj prvních rodičův zvelebenější, slavnější, vznešenější. A ne nadarmo po Bohu jakožto prvním fundatoru nebeským za zemského prvního zakládatele uznává od kvítí kvetoucí jméno majícího vysoce urozeného pana pana Floriána Theodorica, svaté Římské říše hraběte ze Žďáru (titul), poněvadž skrz toho Floriána *flores apparuerunt in terra nostra*, kvítí se ukázalo v zemi naší, jakožto při zdejší titulární slavnosti velmi dobře a šikovně prozpěvujeme. O čemž když dáleji jedním, žádám za malé strpení a pobožných srdcí připravení.

Facta est ut hortus voluptatis.

Ezech. 36 v. 35

Učiněná jest jako zahrada rozkoše.

Že královské a císařské vyražení jest v zahradách, naučili svět mnozí vznešení potentátové, když od obecních starostí a prací chtějí sobě poddechnouti do zahrad vešli, motyčky, kratce, kosíře vzali, květiny a stromky okopávají, neúčinné pak vejštelky a škodné vlky klestiti se nestyděli. Tak činil Attalus, král v Asii, Cyrus I., monarcha v Persii, Karel V., slavný římský císař a nepřemožený světa mocnár. Ti sami štípili sobě palmové a bobkové kmeny, jejichžto ratolestma časem svým vítězné jejich ruce byly ozdobené, hlavy korunované. A co jmenuji zemské krále, když také Král nebeský již po slavném nad smrtí vítězství nejen ponejprv v zahradě od Magdalény viděti se dal, ale i zahradníka podobu na sebe vzal. *Existimabat, quia hortulanus esset*, dí sekretář Spasitele, nejináč myslila Máří Magdaléna, než že to nějaký zahradník jest. *Existimabat*, domnívala se, že by zahradník byl. Copak si nepřivíděla, Magdaléno, žes tak sice známého a tolikrát zblízka spatřeného nejmilejšího Mistra a Pána nepoznala? Anobřž nic se nezmejlila Máří Magdaléna. To domnění nebylo chybné, nýbrž pravdivé, nebo viděla zajisté toho zahradníka,

o kterém hned při počátku Písma svatého čteme: *Plantaverat autem Dominus Deus paradisum voluptatis a principio*, štípil pak Pán Bůh ráj rozkoše od počátku. A to jest první vzáctnost a chvála zahrady, míti tak slavného štěpíře, tak velikomocného zakládatele, kterému nějakou chybu chtít vystavovat příliš velká by byla opovázlivost. Reverírují já zahradu rájskou jakožto dílo nebeského zahradníka.

O zdejší ale svatohájecké víceji držím, nebo netoliko jest *opVs (vas) aDMirabILe, opVs eXCeLsI (Eccl. 43 v. 2)*, což i o onom prvních rodičův ráji řícti se mohlo, ale také *MIRE DVrabiLe opVs eXCeLsI*, divně trvanlivé dílo Nejvyššího, což o ráji Adamovém řícti se nemohlo. Ó jak krátké jest bylo ubohého prvočlověka v tom předivném díle Nejvyššího obveselení! Velebného Bedy, Mariána Scota, obouch z řádu svatého arcioťce Benedikta, též mnohých jiných slavných církevních kronikářův zdání jest, že jednoho dne stvořen, jednoho v ráji postaven a téhož ještě dne po spáchaném hříchu z ráje byl vyhnán ten náš milý pantáta. A byť by bylo pravdivější domnění jiných autorův, kteří na osm dní Adamův v ráji byt prodlužují, zdalíž předce řícti se nemohlo a nemusilo: *Breve gaudium, longa miseria*, krátké radování, dlouhé bédování. Ne tak daný, jako na chvílku ukázaný býti se zdál onen ráj prvním naším rodičům.

Ostentata oculis illico dona rapis.

Mohl říct Adam: Sotvas jej očím představil, hned nás toho daru zbavil. Náš ale loretánský, nazaretský háj a ráj vinšovanější jest trvanlivostí, když již sto let od prvního svého založení počítajíce, nicméně netoliko žádné škody netrpí od času (o kterém sic v pravdě se praví: *Tempus edax rerum tuque invidiosa vetustas omnia destruitis*, věk starý, čas žravý, všecko tráví), netrpí, pravím, od toho žravého a hltavého času žádné zkázy, nýbrž vždy k většímu a většímu přichází zvelebení. Dokazu toho žádné potřeba není, poněvadž samo se to ukazuje a pravda té mé propovídky rukama, tak říkáje, makati se může. Zůstává tedy hned z první té příčiny naší svatý loretě titul a jméno od Ezechiele proroka ponavržené a důvodem větší, než rájská byla, trvanlivosti rozšířené: *Hortus voluptatis paradiso protoparentum celebrior*, že jest ráj rozkoše nad ráj prvních rodičův zvelebenější.

Sed contra, řekne někdo, já ukážu ráje Adamového větší vzáctnost z toho samého textu, který nyní se přednesl. Není-li pravda, že jak urozenost, tak jiné věci velikou vážnost dosahují od starožitnosti a onehdy vylhlý rod v společnosti jiných, mnohém starších, musí jíti vzadu s basou? Jestliže tomu tak jest, jakož jináče býti nedovoluje svět, zdalíž ráje Adamového sláva nebude znamenitější aspoň od starožitné urozenosti, poněvadž onen štípený jest *a principio*, od počátku, náš pak podlé vlastního přiznání a tolikerého ohlašování jedno sto let anebo jeden toliko věk za věk svůj počítá? *Plantaverat autem Dominus Deus paradisum voluptatis a principio*, štípil pak Pán Bůh ráj rozkoše od počátku.

Mohl bych sice na rozličný způsob ztenčiti sílu přednešeného proti vznešenosti naší loretánské zahrady důvodu, však nechaje starožitnost ráje Adamového v své podstatě, ukážu na nejdražší a nejvyšší zdejšího ráje klenot a základ, nejsvětější Rodičku Boží Pannu Marii. Zdalíž pak také její urozenost zdá se býti novopecená, o které moudrost věčná v Knize přísloví praví: *Dominus possedit me in initio viarum suarum, antequam quidquam faceret a principio. Ab aeterno ordinata sum et ex antiquis, antequam terra fieret.* Pán Bůh vládl mnou při počátku cest svých, prvé nežli byl co učinil od počátku. Od věčnosti zřízená jsem a od starodávna, prvé nežli země byla. A opět u Jezu Siracha: *Ab initio et ante saecula creata sum*, od počátku a před věky stvořená sem. Může tedy ráj náš v té pokladu a základu svého, to jest své starožitnosti, spravedlivě trucovati ráji Adamovému. Ačkoliv bedlivý Písma svatého čtenář i to slovíčko *a principio* bude pozorovati, místo, kteréž u sedmdesáti vykládatelův ptolomejských *ad orientem*, na východ, poznamenáno stojí. Štípil tedy Pán Bůh ráj rozkoše na vejchod, to jest k vejchodní světa, proti budoucímu lidu vyvoleného obydlí straně a krajině. Co ale to platno bylo, že štípen byl k vejchodu, když rozkoš jeho tak brzy přišla k západu? Naproti tomu ale svatohájecký ráj mezi jinými slavnými nápisy také tímto se může neomylně honositi: *Usque ad futurum saeculum non desinam*, anebo evanjelickým: *Ecce ego vobiscum sum – usque ad consummationem saeculi*, až do budoucího věku nepominu, a hle, já s vámi jsem – až do skonání světa.

Pokračujeme dále.

O ráji Adamovém dáleji dokládá svatý text: *Produxitque Dominus Deus de humo omne lignum pulchrum visu et ad vescendum suave*, vyvedl Pán Bůh z země všeliké dřevo k pohledění pěkné a k jídlu chutné. Kdo tak bystré péro má k vypsání, tak vejmluvný jazyk k vypravování, tak ostrovtipný rozum k dostatečnému povážení všelikého stromoví, které v ráji se vynacházelo? Žádný však strom ze jména se neklade krom těch dvou, stromu života a stromu umění. Při těch tedy sluší se zastaviti a povážiti, zdalíž zdejší svatohájecká zahrada také v přirovnání těch stromův jest zahrada rozkoše nad ráj prvních rodičův zvelebenější? Tu si někdo pomyslí: to jest tvrdý ořech, ten bude těžko kousat. Bude neskadno dokázat, že mezi těmi toho svatého lesa duby, sosnami, borovicemi nachází se některý strom, který by stromu života a stromu umění mohl se přirovnati. Mně ale nic se nezdá snadnějšího jako tu otázku rozhodnouti a z ní podstatu a vznešenost ráje našeho nad ráj Adamův utvrditi. Zdalíž lásky vaše, aspoň mnozí z vás, nebo sami nezpívali, nebo zpívatí neslyšeli tu krásnou v svatolesním Vůdci položenou písničku: Ó Maria, Panno krásná etc., kdežto v třetím položení neb strophuli k té nejsvětější Panně takto vykřikovali: Strom jsi života věčného uprostřed místa rájského. Ó jak pěkně, jak pravdivě jest to propověděno o tom stromu, jehož jménem mluvící sám Duch svatý dí: *Qui me invenerit, inveniet vitam*. Sklid' se, ty pěkný sice a vzáctný, však pokolení lidskému naprosto neplatný strome ráje Adamového, před stromem ráje naza-

retského. Ač si se jmenoval strom aneb dřevo života, nic si předce neprosplával prvním rodičům k zachování neb nabytí života, když ortel smrti na ně vynešen byl od Božské spravedlnosti. Náš ale loretánský, přešťastný kmen, ó jak hrubě často i k života zachování, i k potraceného navrácení jest sloužil a sloužití nepřestává a ortel smrti věčné, pro hříchy zasloužený, předchází, mění, odvracuje. Připomínají se jako věc obzvláštní za konšelův římských Publia Aelia a Gnaea Cornelia stromové chleby ze sebe vydávající a honosí se Odoricus, řádu bratrův menších svatého Františka řeholník, že častěji chlebův takových okusil a s chutí pojed na ostrově Pacen, jakož i mistr Paulus Venetus na ostrově Java. Mnohém chutnější, silnější, prospěšnější jest chléb, který nám vydává a podává strom života v zdejší zahradě lauretánské, o kterémžto svědectví máme ne nějakého omylu podrobeného historika, buď Plinia, neb Veneta, neb Odorica, ale věčně pravdivého Boha: *Qui manducat hunc panem, vivet in aeternum*, kdo jí chléb tento, živ bude na věky.

Co se pak stromu umění dotýče, po tom hrubě nedychtíme v tomto ráji, nebo ač byl rájské zahrady ozdoba, však pokolení lidského byl největší škoda a zahuba. Ošidil si se velice a my s tebou, milý Adame! Chtěls študýrovat vejš, než bylo potřeba, mudrovals přes kopyto, nebyls spokojen s vlitým tobě od Boha uměním a všech naturálních věcí výbornou povědomostí, taks přived svůj i potomkův rozum a smysl k mráкотě a zatemnělosti. Rupertus, Tostatus, Pererius a Salianus smejšlejší, že ten strom nesloužil k dosažení jiného umění, krom že první rodičové po jedení z tohoto kmene dostali *scientiam experimentalem mali*, to jest naučili se vlastní zkušeností, jak velký rozdíl jest mezi zlým a dobrým, mezi bídou a radostí, mezi hříchem a Boží milostí, mezi Stvořitelem svého přízní a prechlivostí, a tak raději *ironice*, to jest posměšně, sloul *arbor scientiae*, strom umění, v tom totižto smyslu, v kterém Bůh představice sobě i anjelům za titěrné divadlo toho z stromu umění promovírovaného, koženým plíškem neb, jak říkáme, cippelpelcem přioditého doktora, vykřikl: *Ecce Adam quasi unus ex nobis factus est, sciens bonum et malum*, hle, Adam jako jeden z nás učiněn jest, znající dobré i zlé. Ach pryč! pryč s takovým stromem! nestojíme o jeho ovoce, spokojeni jsme s naší sprostostí a neumělostí, jen ať Boha znáti a jemu s celým srdcem sloužití umíme, což při tomto nazaretském stromu velmi snadno se naučíme. A naučili se již mnozí zdetky *scientiam sanctorum*, umění svatých, když jako někdy Jeruzalémští na jordánskou poušť k Janovi, tak sem z okolních míst se scházejíce, hlas volajícího na poušti a srdce pohybujícího Boha spasitedlně uslyšeli. Po těch a mnohém víceji v těch třidcítiletých českých bouřkách a husityckých přeháňkách snadno si může někdo pomyslit, jak tůze se musila Božských a spasitedlných věcí neznalost v lidu obecném vkořeniti, když dobří byli Čechům za správce duchovní v místech mnohých Slezáci a Wasserpoláci, kteří sotva tak s osadníky a ovčičkami svými srozumitedlně promluvití mohli. Ó kolik tehďáz bylo v té zarmoucené zemi Vejrovův, Oslovan, Hloupětínův! Svatohájcké však sousedstvo vždy sobě pomocí mohlo s tím stromem umění.

Jsouce v tak rozkošné zahradě v den slávy a triumfu lauretánského, na triumfální neb vítězné stromy nesluší zapomenouti. Takové že v hojnosti se vynachází v svatohájcké štěpnici, na sobě srozuměti jest dal onen všem nepřátelům císařským za svého času hrozný rek a nepřemožený bojovník, vysoce osvícené kníže pan pan Albrecht Václav Evzebius z hrabat Valdsteinův, frydlandský, meklenburský a saganský kníže, který aby ukázal, z jaké zahrady ty jeho vítězné věnce a ratolesti pocházejí (*ut eodem alveo ad largitorem gratiae gratia redeat, quo influxit*, pravil v podobné případnosti stredotekoucí učitel), po obdržení nad odbojnými a jejich zástupci mnohých vítězství, měst z rukou nepřátelských vytržení a ku poslušnosti a poddanosti Jeho Milosti císaře uvedení při počátku jara léta 1632 do svatého Hájku přijel a s příkladnou pobožností dobrodinci a pomocníci své, Královně lauretánské, *lauros, palmas et hymnos debitos*, ty vítězné palmové a bobkové věnce a ratolesti k nohám její nejvyšší po Bohu velebnosti poníženě kladl a chvály povinné odevzdával.

O kvítí ráje Adamového ač v Písmě svatém nic nečtu, že tam byly v hojnosti, nic nepochybuji. Při jedinké růži, jakožto všech kvítí již od starých věkův královně, se pozastavím. Otázka pak se stala mezi svatými Otci a Písmem svatého vykládateli, zdaliž v ráji před hříchem prvního rodiče byla jest růže bez trní, anebo předce taky tenkrát trním hrozila? Někteří smejšlejší, že bez trní byla a že trní vyskytlo se na pokutu a pomstu hříchu, dle vyrčení Božího: *Maledicta terra in opere tuo - spinas et tribulos germinabit tibi*, zlořečená země v práci tvé – trní a hloží bude tobě ploditi. Jestliže tedy na pokutu hříchu plodí se hloží a trní, nemuselo před hříchem býti trní. A toho zdání jest svatý Bazilius Veliký, svatý Jan Damascenský, svatý Ambrož, biskup majlandský, jehožto slova jsou: *Surrexerat ante floribus admixta teneris sine spinis rosa*, vystupovala předtím z prostředku jiných outlých kvítečkův bez trní růže.

Jiní ale s svatým Augustýnem domnívají se k pravdě podobnější býti, že i ta rájská růže svými bodlavými špičkami byla obklíčená. Nebo co jiného jest mezi trním se púčiti než růže vlastnost a přirozenost? Jako rovně některým bylínám, kupříkladu voměji šalomounku, bolehlavu, ne ku pokutě přidaná, nýbrž přirozená jest jedovatost, která by však člověku v ráji postavenému nic škodná nebyla, jsouce on proti všeliké zlé příhodě i vnitřku rozumem, i zevnitř stromem života dobře zaopatřený. Nechť se přidrží každý dle vlastní libosti jedné neb druhé té sentencí (nebo víra nám v té případnosti nic nezabraňuje, nic nepředpisuje), o našeho však nazaretského ráje růži nebude žádný pochybovati, že bez trní jest jakožto ta, ku který církev svatá má obyčej volati: *Ave, sacra verbi Parens, flos de spinis, spina carens*, zdrávas, ó Boží Rodičko, z trní bez trní růžičko. A taková ovšem růže patřila do zahrady, po které bosáci měli se procházeti.

Když ale mocnost a libeznost kvítí té loretánské zahrady sobě rozjímám, tebe, tebe, miláčku mariánský, blahoslavený Hermane Jozef, spanilého otce Norberta anjelskou bělostí stkvoucí se synu, rád bych měl přítomného, abys

nám vypravil vlastnost kvítí mariánských. A hle! zdá mi se přítomný býti Hermanus, jak ale mile slyší jméno Maria, k zemi padá, čenichá, vůni lapá z toho nejsvětějšího jména pocházející a jako nejlahodnější pokrm ji sobě oblibuje. Jestliže tak jméno mocné mu bylo, co by neučinila a nedokázala celá tato zahrada nazaretská? Mohu tuto svobodně řícti:

Illa jubebit flores praeberi, quorum $\left\{ \begin{array}{l} \textit{pascaris} \\ \textit{vegeteris} \\ \textit{saneris} \end{array} \right\}$ *odore.*

Ona poručí kvítí dát, jichž vůni můžeš hlad zahnat a v zdraví i v čerstvosti stát.

O ráji prvních rodičův neslyšel jsem nikda a nečetl nikda, aby tam jaký kvítek, jaká bylina byla, jejížto vůně neb lékařská mocnost a síla na dvě, tři mile se vztahovala. V tomto ale ráji bylo by všecko málo, kdyby jen na okolní města a městečka, zámky, vesnice a jiné sídla rozšiřovala se nazaretských kvítkův oučinnost, kdyby jen k blízkým městům Ounošti, Strašecímu, Smečnu, Slanýmu, jen k královským a krajským městům Rakovníku a Berounu, jen k hlavním městům pražským a nic dál nedosahovala. Mimo příležičného sousedstva také mnohém vzdalenější místa téhož království, ano, i jiné země a krajiny mohou vypravovati předivnou mocnost kvítí a bylinek svatohájekých. Jmenovitě pak město Telč v Moravě ukáže jednu dcerku, která nešťastným spolu a šťastným svým při pouti svatohájeké léta 1721, druhého julii, příběhem odolá a vyvrátí, anebo aspoň dokáže veřejně pravdivé nebyti ono latinské všudy rozkřičené přísloví:

Contra vim mortis non est medicamen in hortis.

Proti škodné smrti ráně nerostou líky v zahradě.

Poněvadž jistě, jistě v této loretánské svatohájeké zahradě nachází se bylina i líky i proti smrti. Když se slyšelo, že vozem řebřinovým šesti osobami, ano, i truhlami a jiným nákladem obtíženým přejeto jest vejpulky aneb křížem přes záda jedenáctileté děvčátko (Helena Procházková), an i kolo v náhlém koni zadrženo na ní se pozastavilo a krev z ust (jak by jinak býti mohlo?) hned se vylila, kdo by byl neřek: Dej Pán Bůh dobrou noc! potěš Pán Bůh rodiče! nebude víc ubohé děvče ani okolo Berouna, ani okolo Telče trávy šlapat, nebude víc té slavné slavatovské fundací se těšit (kdežto od zrcadla všech ctností v požehnaní trvajícím paměti vysoce urozené Její Excellence paní paní Františky, ovdovělé svaté Římské říše hraběnky Slavatové, rozené hraběnky z Meggau /titul/, druhé římské Františky, jakož ji nejvyšší v španihelských zemích inquisitor Everardus Neidhard, královský i její zpovědník, ne bez příčiny nazval, naříděno a na budoucí věčné časy ustanoveno jest, aby každoročně pět městských dcerek dobrého a od vzáctného magistrátu téhož města Telče schváleného chování na fundaci od milostivé panství teleckého vrchnosti se přijalo, z těch jednékaždé na 100 zlatých znějící obligací se dala, capital pak pro lepší bezpečnost zatím za milostivou vrchnost se zadržel, až by v čas pořádného k stavu svatého manželstva neb duchovnímu přikročení i s přirostlými ouroky byl ode-

vzdaný, což svatosvatě od potomkův Slavatovských, totiž nynější vysoce hraběcí lichtenstejnské vrchnosti /titul/, se zachovává). Nebude se těšit, anobřz nebude potřebovat, pravili přátelé, té pomoci naše Helenka. Nešťastná pouť! řekl některý studený katolík, hle, mohla živa a zdráva být, kdyby byla doma seděla, nyní vyputovala sobě jámu u Matky Boží, anebo zůstane-li předce živá, do smrti spolizanou míti bude a nejakým chromcem a mrzákem zůstane. Nebo jak by se to státi mohlo, aby tolika centnýři z tak mladého a outlého těla duše se nevytiskla, anebo aspoň jedno neb druhé žebro bylo neprasklo? Ale umlkní, nevěrné a k Boží Rodičce nedůvěrné pokolení! Zdalíž se domníváš, že Královna svatohájeká nechá ten svůj titulární radostný den, v který před léty ještě v životě zavřenému Janovi neobyčejné plesání svou přítomností způsobila, ten den, v který od tolika tisícův poutníkův, pod mateřský její plášť se utíkajících, pobožně vzývaná byla, nechá a dovolí nejakým zármutkem se pošmouřiti a zakaboniti? *Infirmis haec non est ad mortem, sed pro gloria Dei, ut glorificetur Filius Dei, Mater Dei per eam*, nemoc ta, pravil sem já, příhoda ta není k smrti, ale k slávě Boží, aby oslaven byl Syn Boží a Rodička Boží skrze ni, zvláště pokudž by zachované a obhájené zdraví k spasení sloužiti mělo. *Dictum factum*, jak se řeklo, tak se stalo. Znamení sice po těle jedoucího kola pro větší nepochybně jistotu udělené milosti zamodralé se spatřilo, zlámání však žádné s nemalým feldscharův podivením se neznamenal a brzy zase povstala a běhala dobrodiním mariánským věčně zavázaná svatohájeká poutnice.

Nedá se zavřít ani širokým Českým královstvím, ani obdýlným Moravským markrabstvím mocnost a lékařská síla kvítkův a bylin svatohájekých. Prorazila již častěji až do uherské, jakkoli odtud vzdálené země, která jako hned od svatého Štěpána, právě mariánského krále, té nejsvětější Panně zcela oddaná a kšaftem poručena byla. Tak v ní ona nejjasnější Královna stkví se mnohonásobným dobrodiním a i z těch českých zahrad, hájův a rájův hojící byliny nemešká tam nositi a odsílati, aby se řícti mohlo:

Contra vim mortis fert his medicamen ab hortis.

Z svatohájeké zahrady nosí lík na smrti rány.

Svědék toho byl dávno, rozhlásal to podlé slušnosti dávno onen léta 1628 do svatého Hájku z Uher přichodící císařský voják, který když v těžké a smrtedlné ouplavici pomoc lidská platná býti nechtěla, jakmile na povědomou sobě v Čechách svatolesní loretu zpomněl a tam některé důvěrné vzdechnutí odeslal, ihned znamenal, že naprázdno nešlo, nýbrž s mariánskou milostí a udělením dobrého zdraví se navrátilo. Což také Daniel Velešínský, z dotčeného Uherského království léta 1665 navracující se obdaňovaný voják, vypravoval a povinné díky i dary hojitelkyni své, svatohájeké Panně, odevzdával.

Nebylo by divu, kdyby po dnešní k místu tomuto svatému procházce někoho žízeň napadla. Snadná pomoc, kde jest vod hojnost. Pospíchám tedy a s sebou také lásky vaše zůvi k vodám, a to ne ledajakým, ale k vodám vzáctným, protože rájským.

O těch pořádně píše z kronikářův nejstarší Mojžíš: *Et fluvius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum paradisum, qui inde dividitur in quattuor capita*, i vycházela řeka z místa rozkoše k svlažování ráje, která odtud se dělí na čtyry hlavní potoky. Znameníť disputací vznikla jest mezi Písma svatého učitelé, které jsou ty hlavní potoky neb řeky, nebo ačkoliv všechny ze jména kladou se v Písmě svatém, totiž první Phison, druhá Gehon, třetí Tigris, čtvrtá Eufrates, ano, i krajiny, skrz které ty řeky tekou, se připomínají, však poněvadž i vody některé i mnohé země svá prvnější jména potratily a mnohém jináč nyní slují než za času Mojžíše, který tu počáteční světa kroniku sepsal, nesnadno jest věděti, která jest řeka Phison a která Gehon. Větším však dílem na tom se snášejí Písma svatého vykládatelé, že Phison jest Ganges, tekoucí skrz Indii, Gehon pak že jest Nilus, svlažující zemi egyptskou. Čemuž pokudž tak jest, ještě větší těžkost povstává vyjádřiti způsob, jak z jednoho ráje všechny ty řeky pocházeti mohou, an se očitě vidí, jak vzdalené jsou jejich prameny a počátky. Ganges přejší se z Caspasi, hory Indie, Nilus z hor afrikánských, řečených *montes Lunae*, hory Měsíčné. Tigris a Eufrates z hor Armenie vystupují. Všecko to daleko jest od sebe, takže pozorující tabule geografický, Ganges a Nilus jsou od sebe na sedmdesát stupňův, to jest tisíc padesát míl německých. Jak tedy pocházeti mohou z jednoho pramene rájského? Nechť to rozhodnou ti, jichž povolání a povinnost jest v tom se obíratí.

Já v našem mariánském ráji nenacházím žádné podobné těžkosti. Láskou serafinskou plápolající obzvláštní Královny rájské klient svatý Bonaventura, jak živých vod jelen žádá v náramném unavení, tak i on občerstvení a obvlažení svého u Marie Panny pohledával, řkouce: *Apud te est fons vitae, o Maria!* u tebe jest studnice života, ó Maria! Zdalíž tedy z tohoto svatého hájeckého ráje mnohém příjemnější voda než z onoho Adamového nevystupuje? totiž ne jakákoliv voda, ale ze studnice života voda života? *Qui inde dividitur in quattuor capita*. Ta studně a z té studně vystupující řeka dělí se na čtyry hlavní potoky, to jest na čtyry *virtutes cardinales*, hlavní ctnosti. Jméno jedné Phison, to jest *prudentia* neb opatrnost, druhé Gehon, to jest *justitia*, spravedlnost, třetí Tigris, to jest *fortitudo*, síla, čtvrté Eufrates, to jest *temperantia*, střídmost. Ty, ty řeky plynou z tohoto ráje, z té svatohájecké mariánské studnice k svlažení, k obmytí, k občerstvení, k žízně uhašení. Ó kým by hodně srdce naše svlažily, aby tím způsobnější a schopnější bylo těch překrásných ctností ovoce vydávati! Ó kým by obmyly všeliké neřády a nečistoty, jimiž nás nepravosti hrubě zanášejí! Ó kým by uhasily horkost nepořádných žádostí, kterými plápoláme! Ten zajisté oumysl jest rájské Královny, jen ať sami zomyslnou zatvrzelostí břehy sobě a zástavy proti tak spasitedlným vodám nevyzdvihujeme. Dobrotivost, přízeň a láska větší a upřímnější býti se neuznává i od Písma svatého nad přízeň matere k svému dítěti: *Numquid oblivisci potest mulier infantem suum, ut non misereatur filio uteri sui?* Dí sám Bůh u proroka Izaiáše: Zdalíž se může zapomenouti žena nad svým dítětem, aby se nad plodem života svého neslitovala?

Nicméně, směle řeknu, matka žádána nalezená nebyla, není a nebude tak laskavého k svému dítěti srdce, jako jest Maria k svým služebníkům. Mohla svatá Alžběta tak mnoho se ponížiti a ošklivost složití, že jednoho nic k sobě nepatřícího, prašivého žebráka hlavu v zahradě své královskými rukami smežvala a očišťovala? Nadto Matka milosrdenství a Paní neskončeného smilování, ač Královna a Císařovna nejvyšší jest, oslejšchati se nebude v své přemilostné zahradě těmi spasitedlnými vodami meji a odnímání všelikého hříchu nečistotu a prašivinu. Což i skrz to ponavrhl, když v nedostatku vody v tomto svatém místě, an kopání a práce lidská nic prospívati nechtěla, znenadání právě na den svého přeradostného narození vody ukázala a vyvedla, aby totižto bez vod neměla obydlí svého a své zahrady ta, která o sobě napsati dala skrze Siracha: *Ego quasi aquaeductus exivi de paradiso*, já jako vedení vod vyplynula jsem z ráje. Anobř i skrz nebeského svého ženicha, od něhož víc než tisíc let prv, než se z požeňnaného svatě Anny života narodila, nazvaná byla *fons hortorum, puteus aquarum viventium, quae fluunt impetu de Libano*, studnice zahrad, prohlubně vod živých, které tekou s prudkostí z Libanu.

Říkávali staří Čechové: Když se hlava klípí, nejlépe spat jíti. Mně se zdá, že tak se brzy stane některým tuto přítomným a budou pokynutím svých hlav mým řečem posvědčovat, jako by řekli ano, ano. A nedivím se nic, nebo libějšího snu není jako v zahradách, obzvlášť podlé vod tekoucích. Nu tedy, *dormite jam et requiescite*. Spěte tedy s Pánem Bohem v tomto ráji, ale spěte šťastněji, než spal Adam v svém ráji. *Immisit Deus soporem in Adam*, dopustil Pán Bůh sen na Adama. Co ale se nestalo? V tu chvíli, kterou spal, jedno z žeber ztratil, naproti tomu manželku dostal. Ale jakou? Ach! tu, tu manželku, která i jemu, i celému pokolení lidskému zle posloužila, hlavu stočila, srdce zkormoutila a libý sen v kvílení obrátila. Odkudž by nejen David, ale každý z toho Evy kme ne a kořene pošly a do plačtivého světa oudolí vsazený štípek potil se slzami, nápis maje: *Fuerunt mihi lacrymae meae panes die et nocte*. Ó jak vpravdě ten sen obrazem, podobiznou a bratrem smrti mohl se nazvati! V té případnosti opět šťastnější jest ráj svatohájecký nad ráj prvních rodičů a může jmenován býti *hortVs VoLVptatIs paraDIso protoparentVM CeLebrIor* aneb *hortVs VoLVptatVM paraDIso feLIClor*, zahrada rozkoší nad ráj šťastnější.

V celém Písmě svatém sotva které radostnější spaní, potěšitedlnější sen se čte nad sen Jakobův. Šel ten ctnostný mládenec s poručením a požeňnaním otcovským na vandr do Mezopotámie. Zatím po unavení na cestě, když drobet posedna, chtěl sobě oddechnouti, dříve než do jakého pohodlného kvartýru přišel, začal mu krejčí oči zašívati. I co na tom! pomyslí sobě Jakob, chvála Pánu Bohu, noc teplá jest dost, bez podušek nezmrznu, milostivým mně vždycky nebem, tou velikou dekou, se přikryju. Zlodějův se nebojím, jsem dosti před nima bezpečen svou chudobou, zvířat, kterých bych se strachoval, cítiti tu není žádných, a nechť jsou třebas! Vlas z hlavy nepadne bez vůle Nejvyššího. Pán Bůh jest síla má, všechna naděje má; bezpečně má státi aniž se strašiti duše má. Tím

neb podobným způsobem, dlé mého zdání, dodajíce sobě kuráže milý poutníček položil se na trávníček, a aby tůze měkce neležel a snad nějakou rozmazaností těla neprohřešil, některý kámen dal si místo podhlavníčky. Brzičko na to bylo *requiescat in pace*, zdřímá a usnul v Pánu. Když tak spal, otvírá se mu překrásné divadlo. Ejhle, vidí z toho místa řebřík až do nebe dosahující, po kterémž anjelé nahoru a dolu sstupovali, s svrchu pak stál Bůh, podepřený jsa na řebřík, jako by se dolu díval a pozoroval, jak sladce jeho milý poutníček spí a odpočívá. Co se vám zdá, pobožní mariánští poutníci a poslouchací? Zdalíž po vaší cestě a chůzi neb jízdě unavení podobného snu byste sobě nevinšovali? Nuže, bud' te potěšení! Přišli ste na místo, které ono Jakobové *dormitorium* neb odpočívadlo vyznamenávalo. *Vere locus iste sanctus est*, vykřikl Jakob a já s ním vykřikují: *Vere*, vpravdě místo toto svaté jest, nebo jest místo nazaretské, *nazaraeus sanctus interpretatur*, dí svatý Jarolím, nazaretský vykládá se svatý; vykládá se také *floridus*, květný, kterážto obojí vlastnost že v místě tomto jest nerozdělitelná, žádný nebude pochybovati, poněvadž i ráj v sobě zavírá i pravou formu a figuru onoho přesvatého luthauzu, v jehožto přenášení rozkoš svou měli svatí anjelové, až místo našli, které by i mariánským milovníkům příhodné i té nebeské Paní příjemné bylo. Svatého Petra jakožto náměstka Kristového taková byla vzáctnost, že i stín jeho všeliké neduhy uzdravoval. Toho domu nazaretského, v kterém nejradostnější poselství svět jest dostal a po vyhnání z ráje zemského přístup k ráji nebeskému dosáhlo jest lidské pokolení, v kterém věčné slovo tělem učiněno jest a přebývalo mezi námi, který i slzami Ježíšovými i mateřským panenským mlékem častěji skropen byl, kdo může vznešenost a svátost vypsati? Takže netoliko pravá jeho figura, jako jest kaple svatohájecská, ale i nejmenší stín býti by měl v počestnosti. Z toho zajisté místa řebřík přímý, do nebe vystupující vidí služebníci mariánští i bdící i spící, po kterým v těch pomínutých sto letech dráhný počet horlivých poutníkův do nebeské vysosti sobě dopomohl. *O quam terribilis*, vykřikl by opět Jakob, kdyby tu přítomný byl, *quam terribilis est locus iste! non est hic aliud nisi domus Dei et porta coeli*, ó jak hrozné jest místo toto! není tu jiného než dům Boží a brána nebeská. Než, milý Jakobe, dovol mi laskavě jedinké tvé slovo vzítí ku povážení. Copak to pravíš? *Quam terribilis est locus iste!* Jak hrozné jest místo toto! Pročpak hrozné? Poněvadž jest tu dům Boží a brána nebeská, jest tu řebřík až k nebeskému Sionu dosahující? Měls snad a chtěls snad řícti: *Quam amabilis, delectabilis, desiderabilis est locus iste!* ó jak milostné, rozkošné a přezadoucí jest místo toto! a ne hrozné, což o věcech strašlivých a nepřijemných obyčej jest říkati. Ale zůstává při své propovědce, a co pravil mladý vejrosteček, na tom stojí i již starý patriarcha Jakob, opakující: *Quam terribilis est locus iste!* ó jak hrozné jest místo toto! Což i my o přítomném svatém místě, této zahrádě rozkoše, musíme za pravdivé uznati. Jak to? Odpovím hned k mému předsevzetí a k patrnému ráje Adamového proti tomuto ztenčení.

Vzdychá s nazianzenským slavným biskupem celá Adamova *in lacu miseriae*, v jezeře bídy, vězíci rodina:

O utinam in horto callidus nunquam et vafer reptasset anquis!

Ó kž by nikdá v onom rájském sadu nebylo místo se popřálo hadu!

Ó kž by ta zahrada byla hrozná tomu jedovatému zeměplazu! Nebyl tak šťastný ráj prvních rodičův. Tato ale svatoloretánská zahrada jest zas *hortus voluptatis paradiso protoparentum celebrior, felicior*, zahrada rozkoše nad ráj prvních rodičův zvelebenější, protože zde řícti se může, co tam řícti se nemohlo: *O quam terribilis est locus iste!* ó jak hrozné jest místo toto! ne člověku, ale hadu pekelnému. Zaznamenal Království českého, milé své vlasti, ozdoba a pilný kronikář Bohuslav Balbin z tovaryšstva Pána Ježíše, že v svatém Hájku, dokad ještě svatým neslou a nebyl, nacházelo se hadův a jiných žízal bez nedostatku, které však zapudila té nejvyšší rájské Vladařky svatá přítomnost. Co medle vyznamenává to hadího plemena odtud stěhování nežli bezpečnost místa svatého před starého hada jedovatostí? Obává on se z ust Božích poslé na se kladby a pohružky: *Ipsa conteret caput tuum*, ona setře hlavu tvou, a proto z onoho hrozného sobě místa časně ustraňuje. Ne nadarmo nebeský ženích Duch svatý opáčeně zahrádku zavřenou nazývá, protože nikda ani ona sama, ani místa jejímu svatému jménu posvěcená otevřená nebyla hadí ošetností. Co se ale pobožně důvěrného k ní lidu dotýče, čti sobě jedenkaždý nápis svatohájecského portálu:

Porta patens esto, nulli claudatur honesto.

Kdo jsi dobrý, vkroč sem směle, otevrouť se dvěře celé.

A netoliko otevrou se dvěře, ale také uslyšíš milé a libé přivítání, v čemž opět znamenej rozdíl ráje zdejšího od ráje Adamového. O onom čtem, že po vyhnání z místa rozkoše prvních rodičův Bůh všemohoucí osadil ráj silnou vartou: *Collocavit ante paradysum voluptatis cherubim*, postavil před rájem rozkoše cherubína. Tirinus vykládá: *Cherubim, id est angelos ex ordine cherubimorum*, cherubim, to jest anjely z řádu cherubínův. A proč to? Aby bránili cestu k dřevu života, aby nikdá víc pokolení lidské do ráje rozkoše nepřipouštěli, nýbrž s ohnivým, oboustranně ostrým a obratným mečem zdaleka strašili a plašili ubohé vyhnance. Ó jak všecko potěšitelně se děje v ráji svatohájeckým! Ustanovil tu taky všemohoucí Hospodin pro stráž místa tak sobě milého dostatečný počet vartýřův. Taky-li ale tak vzáctný, taky-li cherubíny? *Cherub aut cherubim interpretatur quasi magister*, dí vysoce učený Lauretus: Cherub neb cherubín vykládá se jako mistr. Co tu nebylo již za strážný svatohájeckého ráje dosti mistrův? Co tu nebylo mnoho Písma svatého učitelův, kteří předkův svých, svatého Antonína Paduánského, svatého Bonaventury, biskupa albánského, Alexandra Alenského, ó jak vznešených, jak často jmenovaných mistrův, šlápeje následovali? Ale to by ještě málo bylo k mému předsevzetí, kdybych jen cherubíny jmenoval k strážní svatohájecké zahrady rozkoše ustanovené. Musíme ještě k vyššímu kůru vystoupiti a v kronice svatohájecké, o strážných

mluvíc, položiti: *Collocavit ante paradisum voluptatis seraphim, id est*, řekl by Tirinus, *angelos ex ordine seraphinorum*, postavil Pán Bůh před rájem rozkoše *seraphim*, to jest anjely z řádu serafinův aneb duchovní syny Božské lásky ohněm plápolajícího svatého arcioctce Františka Serafinského, ne tím oumyslem, aby oni ten ráj sami opanovali, jen sami pro sebe užívali a hříšný lid, k pokání však se obracující, nějakým mečem, přísností a urputností děsili a pryč zapůzovali, nýbrž aby stredotekoucími usty váhavé zvali, vábili, táhli, přicházející pak mariánským jménem libezně vítali, mnoho dobrého od svaté Panny vinšovali a před trůn té nejslavnější Královny doprovázeli. A tak chce míti nejdobrotivější Matička, volající nejen k dobře zvedeným, ale i k zhrejalým a marnotratným synům slovma svého Ježíše: *Venite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos*, pod'te ke mně všickni, kteří pracujete a obtíženi jste, a já vás občerstvím. Ó právě milostivá, ó přívětivá, ó přesludká Panno Maria! Čím jest to při tobě zasloužilo lidské hříšné pokolení, abys po tolikérem tebe a Syna hněvání ty rebelantské Absolony tak míle přijímala, objímala a v přerozkošném ráje tvého luthauzu nebeským pokrmem sílila a občerstvovala? *Venite ad me omnes!* pod'te ke mně všickni! Nejen nevinní Abelové, pobožní Enochové, dokonalí Abrahámové, spravedliví Lothové, poslušní Izákové, bohobojní Jakobové, čistí Jozefové, horliví Eliášové, ale pod'te všickni, i Nabuchodonosorové nadutí pejchou a nádherností, i Manašesové naplnění modloslužebnou bezbožností, i Davidové zakálení cizoložnou chlipností, pod'te, pod'te, lakomí boháčové, loupežní dráčové, nenasycení žroutové, zmotaní opilcové, spasení svého nevšímaví lenochové. Slovem *venite omnes*, pod'te všickni, kteří v spřeží satanáše pracujete a břemenem hříchův obtíženi jste, a já vás občerstvím. Dí Matka milosrdenství: Po obmytí poškvrn a nepravosti v svadební roucho se oblečete a se mnou v květném nazaretském luthauze stoliti budete.

Co se vám zdá, nejmilejší mariánští poutníci, co se zdá o tom hlasu a mluvení? Mně se to zdá, že opět veliký jest rozdíl mezi hlasem tím, který v této zahradě rozkoše se slyší, a mezi hlasem spravedlivého Boha po ráji a v uších prvních rodičův se rozlehajícím. *Adam, ubi es?* Adame, kde jsi? Kratičké, však přehrozné bylo Adamovi Božské promluvení, odkudž třesoucí se zprvu mezi stromovím se pokrýval, však vida, že skrejt se nemůže Vševidoucím a ujítí nemůže Všemohoucím, odpověděl: *Vocem tuam audivi in paradiso et timui*, uslyšel sem hlas tvůj v ráji, Pane, a bál sem se. Ó Adame, Adame! kde jest se poděla tvá přirozená rekovská udatnost, kterou i ty zůřivé lvy a nedvědy, jednorozce a rysy, levharty a draky, lité saně a krokodýly držels v poslušnosti? Nyní na jedno *ubi es?* a to od Boha Stvořitele a otce tvého pocházející, lekáš se, děsíš a třeseš. Ale kdo by se netrás na takové po hříchu rozhněvaného nejvyššího Pána dotazování? Žádné zajisté hřímání, žádné hromobití strašlivější jest býti nemohlo Adamovi nad tu kratičkou, však mnoho vyznamenávající a hrozný po celém ráji, hroznější ještě v srdcích prvních rodičův hlahol působící otázku.

Chvála milému Bohu, zde nic podobného neslyšíme. Neděsí nás žádný, nevydává na nás kladbu a zlořečení žádný, nevystřkuje nás z ráje žádný. A ačkoliv by se státi mohlo, že pro hříchův velikost a v nich nekajícnost skrz nějakého s plamenným mečem u loretánské brány stojícího cherubína, ba třeba i k jiné vlasti patřícího strašlivého ducha zamezené by nám bylo vkročení do stánku mariánské milosti, jakož v originální nazaretské loretě skutečně se někdy přihodilo, nicméně mariánského nebe mračno netrvá dlouho, nýbrž v to okamžení se zase vyjasní, v které hříšníkovo srdce skrz pravou nad nepravostmi zkroušenost kvílením hořkých slzí se zaoblačí. Nečtou-li se tedy velmi trefně v čas zdejší titulární slavnosti ona slova z písniček Šalomounových: *Vox turturis audita est in terra nostra*, hlas hrdličky slyšán jest v zemi naší, v krajině naší, v tomto loretánském háji, v tomto přerozkošném nazaretském ráji. Dávalo se již při prvním svatohájecké historie popisování hodnověrné svědectví od starých poutníkův, že v těchto místech před sto třiceti čtyry léty krom jedné třešně a jednoho dubu žádného nebylo stromoví, žádné studánky, žádného potůčku, nicméně rádi předce jako proti přirozené své povaze zde se slavičkové zdržovali a svými coleraturami pocestným mimojdoucím cestu oslad'ovali. Ta byla sonáta, která nynější veliký zvuk konaných chvál Božích předcházela a předzvěstovala. Mně však nade všech slavičkův trylle libezněji zní svatohájecké nejsvětější hrdličky cukrování. *Vox turturis audita est in terra nostra*, to jest, dí výsoce učený Cassiodorus, *vox annuntiantis pacem, annuntiantis amicitiae veritatem*, hlas hrdličky slyšán jest v zemi naší, hlas pokoj zvěstující, hlas pravé přátelství ohlašující, kteréhožto hlasu po vzniklém skrz předkův našich prohrěšení, mezi Bohem a člověkem rozbroji, v onom ráji Adamovým nikda slyšet nebylo.

Kdo tedy považující ty ráje zdejšího vzáctné vejsady a nadání, kdo založenou od Boha a upevněnou zahrady této starožitnost spolu a trvanlivost, stromův zde se vynacházejících prospěšnost, kvítí a bylin předivnou mocnost, živých vod přítomnost, k libému a potěšitelnému snu příhodnost, jedovatých žízal a potvor odtud vzdalenost, strážných rájských přívětivost, hlasu tu znějícího sladkost pozorující, řekne, že svatohájecká v těchto zemích první loretá jest *hortus voluptatis paradiso protoparentum celebrior*, zahrada rozkoše nad ráj prvních rodičův mnohem vzáctnější, slavnější, šťastnější, zvelebenější. Což sem oumysl měl přítomnou sprostou řečí dokázati.

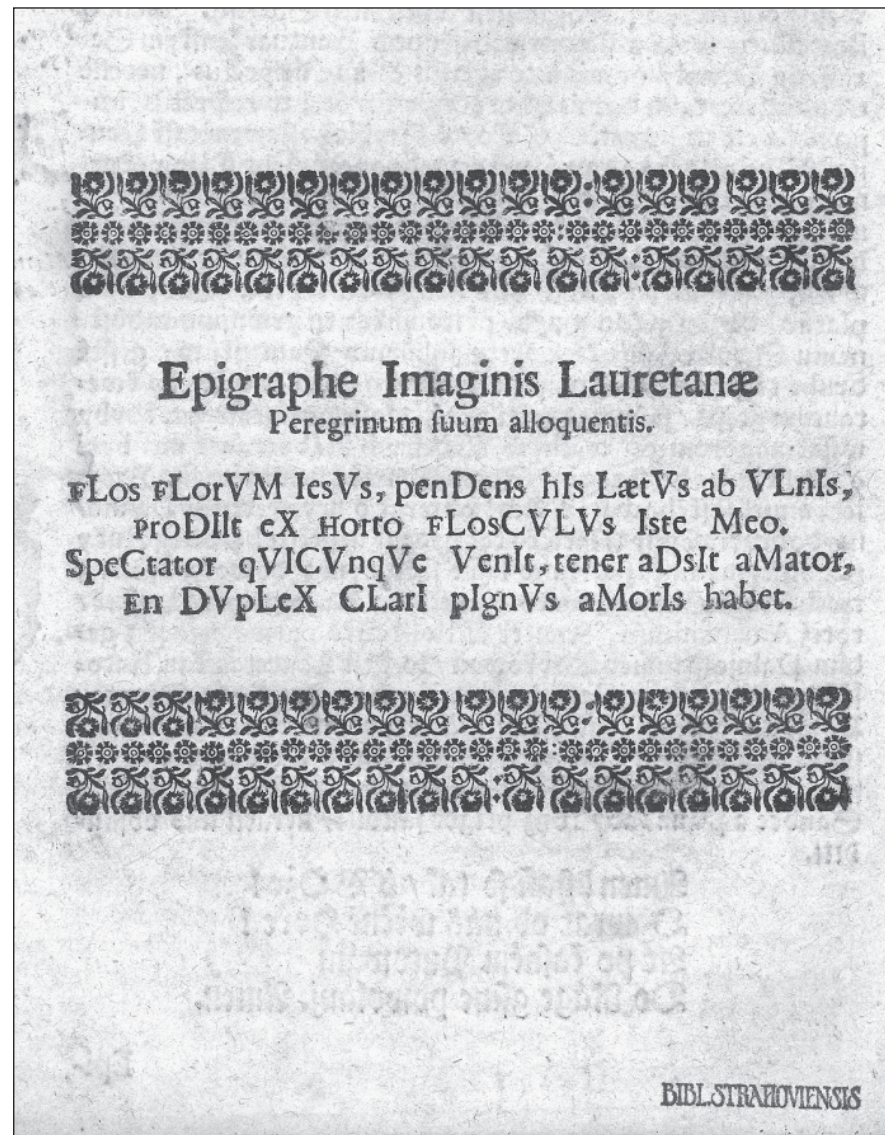
Já ale toho libežného nebeské hrdličky hlasu nejvíc se držím, ten sobě a všem mariánským milovníkům a služebníkům z gruntu srdce vinšují: *Sonet vox tua in auribus meis, vox enim tua dulcis!* ach, hrdličko přešlechtilá, ať zní hlas tvůj v uších mých, nebo zajisté hlas tvůj jest sladký nade všecken med, nade všecken stred a dostatečný, byť by tu sice ráje nebylo a bylo tu místo pusté, neveselé, skalnaté, strastné, takové v ráj rozkoše proměnití, aby se v pravdě řeklo: *Terra illa inculta facta est ut hortus voluptatis*, ta zem pustá učiněná jest jako zahrada rozkoše.

Ó tedy, nejlíbenější hrdličko! *quae habitas in hortis, amici auscultant, fac me audire vocem tuam*, která bydlíš v zahradách, přátelé poslouchají, dej mi slyšet hlas tvůj. Přátelé poslouchají, péči o nás mající naši milí anjelové pozorují a očekávají na tvé laskavé k nám promluvení, od kterého zavěšené jest všechněch spasení. *Sicut, o beatissima*, volá s slavným biskupem kantuarienským serafický učitel, *omnis a te aversus et a te despectus, necesse est, ut intreat, ita omnis ad te conversus et a te respectus, impossibile est, ut pereat*, jako, ó nejláhaloslavenější Panno, každý od tebe odvrácený a u tebe opovržený člověk nemůže než zahynouti, tak žádný k tobě obrácený a u tebe přízeň mající, jakkoliv veliký hříšník, možná není, aby měl v zahynutí upadnouti.

Co je platno člověku, bytí by celý svět zejskal, na duši pak své škodu trpěl? Co by bylo platno, kdyby někdo z nás přítomných tu prvnímu radostnému svatohájecké lorety jubileum poutníkův ještě druhé téhož místa svatého jubileum dočkal, vždy v kvetoucím štěstí, slávě, zdraví a čerstvosti pozůstáváje, kdyby však napotom od věčných nebeských radovánek měl býti odmrštěný a do krajiny stínu smrti a neskončeného kvílení musel se stěhovati? Ach! odvrát, ó nejsvětější Panno, nejdobrotivější Matičko, tak hrozné neštěstí! Podej ruky padajícím, uděl posilu v lásce stojícím. Dovol odnesti z tvého rozkošného svatohájeckého ráje jeden kvítek, totiž *amaranthum*, kvítek milosti nikda nevadnoucí, jednu palmovou neb bobkovou, to jest lauretánskou, ratolistku na znamení časného i věčného, skrz tvou svatou pomoc nabytého vítězství a vypros u tvého nejmilejšího v svatém nazaretském dědičném příbytku z nejčistější tvé krve vtěleného syna, našeho nejvyššího Soudce a Pána, aby když přijde souditi, neráčil nás odsouditi.

Amen! staň se tak, ó Bože,
odvrát od nás věčné hoře,
ať po časném putování
do ráje jsme povolání.

Amen.

Příloha: Nejznámější hájecká mariánská píseň

Píseň třetí, obzvláště nejsvětější Rodičce Boží Svatoleské patřící.
Má svou notu.

Ó Maria, Panno krásná,
nad měsíc a slunce jasná,
nad rájské kvítí pěknější,
nad spanilost spanilejší.

Tvá krása nikdy nevadne,
ani kvítek neupadne,
vůně tvá jest velmi milá,
ó Panenko ušlechtilá.

Strom jsi života věčného
uprostřed místa rájského,
vydalas ovotce na svět,
zachovalas panenský květ.

Tvé ovotce jest Syn Boží,
Kristus Ježíš, rájské zboží,
to ovotce kdo zakusí,
smrti věčné neokusí.

Pod'te k Marii, hříšníci,
bud'te její milovníci,
pod plášť její utíkejte,
za smilování žádejte.

Pod'te do lesa svatého
k Rodičce Boha živého,
tu milosti nabudete
a potěšení dojdete.

Ta jest Matka přemilostná
a nad hříšníky litostná,
čeká na vás v svatým lese,
zarmouceným radost nese.

Panno svatá loretánská,
mocná královno anjelská,

v lese trůn soběs zvolila
a z něho ráj učinila.

Do ráje svatoleského
přineslas Syna Božského,
to místo s ním okrášluješ
a nad jiné oslavuješ.

Strome života věčného
uprostřed lesa svatého,
ovotce z neské říše,
popřej nám Pána Ježíše.

Ó Maria Svatoleská,
paní zemská i nebeská,
nebešťanům radost dáváš,
lidem tvé dary rozdáváš.

Ráčíš nás bídne chrániti,
proti všem zlostem brániti
a z ráje svatoleského
oved' nás do nebeského.

Amen.

*Damascen Marek, Vůdce cesty všech pobožně putujících do Hájku
svatého..., Praha 1718, s. 267 – 269*

Editorovo věnování netradičně závěrem

Edici bych chtěl věnovat prababičce Žofii, která mi jako chlapci vyprávěla o tom, jak v dětství putovala do kláštera, v jehož ambitech spočívalo tělo slepého mládence ve skleněné rakvi, jenom si už nemohla vzpomenout, kde to bylo, jak se ten klášter vlastně jmenoval. Také chci tyto texty věnovat památce dědečka Josefa, který mi v dětství objasnil tajemný nápis *Memento mori* na fasádě bývalé hnidouské hřbitovní kaple. Obrátíme-li pozornost ke světu živých, pak bych chtěl své věnování rozšířit a edici připsat všem, kteří dokážou vzdorovat hmotařským hodnotám a ubíjející atmosféře přítomné doby.

Miloš Sládek

Vysvětlivky k edicím:

(Ve vysvětlivkách je možno nalézt i většinu vlastních jmen uvedených v úryvcích, pouze jména postav z bible uvádíme jen v těch případech, bylo-li by jejich vyhledání pro čtenáře příliš obtížné. Latinské sentence jsou přeloženy pouze tehdy, nenásleduje-li v textu jejich překlad nebo volný převod do češtiny.)

Strana:

- 23 *s sprostým jazykem* – prostým jazykem
- *s stalým zrostem...* – se stálým porostem, se stromy; slovní hříčka vztahující se k predikátu Jana Josefa z Valdštejna, jemuž bylo kázání dedikováno, srov. poznámku ke s. 35
- *právě ponuklá přívětivost* – vpravdě podněcující laskavost
- *jediný cíl a konec...* - jediný cíl a smysl v rozmnožení cti a slávy Panny Marie
- Steidl z Kreyffwertu – podoby příjmení v této době ještě značně kolísaly, v předmluvě volíme v tomto případě podobu příjmení podle Knihopisu, pro Steydla je typické i značné kolísání podoby predikátu (z Greifenwehru, z Greifenwertu, z Kreyffwertu atp.)
24 *od běhu Minervy* – z míst naplněných moudrostí (Minerva – antická bohyně moudrosti)
- *v nakladných šífech...* - v lodích vezoucích náklad nesmírné moudrosti
- *vysoce všimáného* – vysoce váženého
- *vejmluvní Tulliové* – výmluvní vynikající řečníci (Tullius – Marcus Tullius Cicero /103 – 43 př.n.l./, římský státník, spisovatel, věhlasný řečník)
- *z neumělosti zlehčená* – z nemoudrosti zmenšená, nevhodná
- *kterak medlé vy* – kterak tedy vy
- *serafínští otcové* - františkáni, řeholníci z hájeckého kláštera, kteří Steydla požádali o slavnostní kázání
- *vtípem zpozdílym* – nejpapným vtípem
- *stoletou slávnost* – člověk 18. století byl zvyklý na nejrůznější stoletá jubilea a s nimi spojené slavnosti (nejen sto let od založení poutního místa, umístění zázračné sochy na oltář či vystavění chrámu, ale i stoletá slavná výročí od porážky nepřátel před branami města, tedy připomínky vítězství císařských vojáků nad protestantskými vojsky atd.)
- *mdlá a ztřískaná lodička* – křehká a polámaná lodička
- *poručení slušnému...* - náležitě svěřenému úkolu učinit zadost
- *patres regulares* - řeholní otcové
- *ipse meum damnans execror...* - jako autor sám své dílo s proklínáním zatracuji
- *a pravě v ostré bitvě* – a ovšem v ostré bitvě
25 *vymyslené koncepty* – vymyšlené řečnické nápady, předem promyšlené a z mnoha stran před posluchačem slovně vykreslené řetězce obrazů a přirovnání, které měly v kázání nejen poučit, ale i pobavit a esteticky uspokojit posluchače (z italského *concerto* – nápad)
- *skrže celých osm dní* – osmidenní slavení velkých svátků (oktáv) bylo v 17. a 18. století velmi časté (nejen při jubileích a nejdůležitějších církevních svátcích, ale i při svatořečení nových světců apod.)
- *po stopě ji šlakuje* – slídí po její stopě
- *echo mnohonásobně...* - ozvěna mnohonásobně opakuje
26 *šlyšte to, všickni narodové...* - srov. bibli, žalm 48
- *k hovadům* – ke zvířatům
- *zavístit peskou* – psí závistí; pes nebyl jenom symbolem věrnosti, v antické i biblické symbolice převažují spíše jeho negativní vlastnosti; většina zvířat má v symbolice někdy pozitivní, někdy negativní význam, například medvěd není jen symbolem prchlivosti (Steydl v tomto kázání), ale i symbolem pokory (Jan Maget v kázání z roku 1665 – srov. antologii Vítr jest život člověka aneb Život a smrt v české barokní próze, Praha 2000, s. 166); podrobněji: H. Šedinová, J. Royt, Slovník symbolů, Praha 1998
- *nestíhlého milosrdenství* – nepostižitelného milosrdenství
- *nad křehkostí člověka* – nad slabostí člověka
- *kde milosrdenství nad spravedlností...* - kde milosrdenství nad spravedlností ve sporu zvítězilo
- *dobrotivě zavřítí ráčil* – dobrotivě ráčil rozhodnout
- *vydal vejpvěd* – vydal ortel
- *a já pošlu jim lovce mnohé...* - srov. bibli, Jeremiáš 16
- *v zeleninách* – v houštích
27 *zprotvařelého člověka* – zpotvořilého člověka

- *velebny Beda* – Beda Venerabilis (674 – 735), mnich a filozof, spisovatel, církevní učitel, historik, fyzik, geograf; barokní próza zdůrazňuje jeho píli, odpor k zahálce i hloubku jeho myšlenek
- *Effrem* – Efrém Syrský (306 – 379), církevní učitel a spisovatel, poustevník, duchovní řečník; sepsal výklady k celému Písmu
- *Laurentius Justinianus* – svatý Vavřinec Giustiniani (1381 – 1455), první patriarcha benátský, církevní spisovatel, svatořečen až poměrně nedávno před vznikem Steydlova kázání, r. 1690
- *Anselmus* – svatý Anselm (1033 – 1109), arcibiskup canterburský, filozof, církevní spisovatel; ve středověku a v raném novověku znám především díky tzv. legendě o svatém Anselmovi (mystická rozmluva s Pannou Marií), latinsky vyšla Anselmova legenda nedlouho před vydáním Steydlova kázání, roku 1721
- *zmerkovaná zvěť* – zpozorovaná zvěť
- *Origenes...* – (asi 185 – 254) filozof, učitel, církevní spisovatel, autor výkladů takřka k celému Písmu; Steydl se odvolává na jeho výklad sedmé kapitoly Lukášova evangelia (rozmluva Ježíše s Janovými učedníky, Ježíš o Janu Křtiteli mluví zástupům)
- *Cyrius Alexandrijský* – († 444) světec, patriarcha alexandrijský, poustevník, církevní učitel, spisovatel, v barokní homiletice často zmiňován právě v souvislosti s výkladem mariánské problematiky v Písmu
28 *podíž z Libánu...* - srov. bibli, Píseň písní 4, 8 (Libán – Libanón, Aman – Amana, Sanyr – Senír, Hermon – Chermón)
- *hle, on skáče po horách...* – srov. bibli, Píseň písní 2, 8-9
- *neforemný* – nevzhledný
- *mladeneček milostný* – příjemný, laskavý mládeneček
- *hovad nesmyslných* – nerozumných zvířat
29 *domini auditores* – páni posluchači
- *nebeského Phaeba* – Foibos, Apollón, ve starém Řecku a Římě bůh slunce, podle antické mytologie svými šípy přemáhal demony tmy a zimy, svým lukem zaháněl i nemoce, bývá zobrazován s lukem a šípy; jeho sestrou byla bohyně Artemis (Diana); Steydl zvolil dvojici nebeský Foibos – nebeská Diana jako odvážný (ale v 18. století užívaný) přírůbek k Ježíši a Panně Marii
- *líber 6* – Steydl odkazuje na šestou knihu díla Cyrila Alexandrijského *Libri XVII de adoratione in spiritu et veritate*, srov. vysvětlivku ke s. 27
- *nymfa* – dle antické mytologie polobohyně, která oživovala celou přírodu, nymfy tvořily doprovod bohů, zejména Foiba – Apollóna; u Steydla symbol hříšného člověka, k obrazu jej snad volně inspirovala i legenda Barlaam a Josafat
30 *v světle střel tvých půjdou* – srov. bibli, Abakuk 3, 11
- *nebeská Diana* – k odvážně Steydlově paralele Diana – Panna Maria snad přispělo i to, že Diana byla bohyní měsíce (Panna Maria byla v raném novověku běžně zobrazována s půlměsícem (symbol vítězství nad Turky i odkaz na slova Písně písní: „Kde je ta, jež jak Jitřenka shlíží, krásná jako Luna...“ /Cant. 6,10/), srov. též poznámku ke s. 29
- *Janu Kvarinu, Makariusu, Marii Magdalenské, Egypské* – tedy od nejslavnějších světců – poustevníků a kajčniců (Jan Kvarin – svatý Juan Garin, legendární postava světce a kajčníka, v Čechách jeho kult rozšířen v 18. století zejména díky Kuku a Bezdězu /srov. P. Preiss, Juan Garin – Jan Kvarin a Záhoř, Strahovská knihovna 12 – 13, 1977 – 1978, s. 159 – 185; v této studii i vazby na literaturu národního obrození/; Makarius – Makarius Veliký (kol. r. 300 – kol. r. 391), světec, církevní spisovatel, mnich, poustevník; Marie Egypťská – (životní data nejsou známa, 4. – 6. stol. n. l.) světice, kajčnice, legenda o ní vypravuje, že se ve dvanácti letech oddala hříšnému životu, z pouhé zvědavosti šla s poutníky do Jeruzaléma a zde byla zázračně obrácena, zbytek života prožila na poušti ponořena v mystické rozjímání)
31 *vázbu ďábskou* – prvotní hřích, srovnej bibli, Genesis 3
- *nezřízenou vysokomyslnost* – nezkrocenou pýchu
32 *z dřeva* – ze stromu
- *obětní tabulky* – votivní obrázky (děkovné obrazy s vyobrazením zázračného zachránění či uzdravení), případně i svátostky (voskové, stříbrné či zlaté podoby částí těla, které byly díky přímlyvě Panny Marie nebo světce zázračně uzdraveny); svátostky i votivní obrázky bývaly pověšeny na viditelném místě v blízkosti oltáře, byly tedy z míst posluchačů i kazatele dobře viditelné
- *z nejaké příhody* – neúmyslně, tj. bez záměru boží moci
- *nastavující hrozná věčnost* – pekelná muka, vědomí těchto muk
34 *připis* – dedikace, věnování

- *Františkovi Antonínovi...* - František Antonín z Lichtenštejna – Kastelkornu († 1761), majitel panství Telč, odkud Procházka de Lauro pocházel; vztahy kazatele k rodnému městu a tamní vrchnosti dokládá celý text předmluvy, srov. též poznámky ke s. 35 - 36
- 35 *osvíceného rodu kámen* – pohrávat si s podobou vlastních jmen i predikátů nebo je doslovně překládat a tímto způsobem získávat emblematické obrazy bylo v literatuře 17. a 18. století běžné (das Licht – světlo, der Stein – kámen), srov. též poznámku ke s. 23
- *Bílou horu velice osvítil...* - druhý a třetí šik císařského vojska v bitvě na Bílé hoře (1620) vedl Maximilián z Lichtenštejna († 1643); nezdařený, ale pro císařské velice nebezpečný útok knížete Kristiána I. z Anhaltu († 1630), velitele jízdy ve stavovském vojsku, byl zřejmě v průběhu celé bitvy zlomový; údaj Procházka cituje dle díla barokního historika Tomáše Pešiny z Čechorodu Prodromus Moravographiae; kazatel připomíná Bílou horu v souvislosti s Hájkem mimo jiné i vzhledem k nevelké vzdálenosti obou míst (navíc v nedalekých Litovicích, 2,5 km východně od Hájku, sloužila podle místní pověsti císařská vojska poslední mši před bitvou) a také kvůli poutní cestě s výklenkovými kaplemi, která hájecké i bělohorské poutní místo spojovala s pražskou Strahovskou branou
- *s slavnou slavatovskou krví* – matkou Františka Antonína z Lichtenštejna–Kastelkornu byla Marie Barbora Slavatová z Chlumu a Košumberka
- *praděd Vilém Slavata...* - Vilém Slavata z Chlumu a Košumberka (1572 – 1652), královský místodržící (všeobecně známý z defenestrace r. 1618); údaj o jeho oblíbeném titulu Otec vlasti čerpal Procházka z díla slavného historika a spisovatele, jezuita Bohuslava Balbína Examen melissaeum (dedikace díla)
- *obligovaným* – zavázaným
- *panů Ferdinandovi a Jáchymovi...* - Ferdinand Vilém Slavata († 1673), vnuk Viléma Slavaty; na rozdíl od Procházkovy vzpomínky je v literatuře spíše zmiňován jeho tvrdý postoj vůči poddaným; Jan Jiří Jáchym Slavata († 1689), bratr předešlého, Telč držel po bratrově smrti
- *Augusty, Tity, Trajany* – tedy spravedlivé a moudré vládcé; Procházka vybírá jako vzory vládařské spravedlnosti ty římské císaře, kteří nejlépe obstáli v hodnocení římského historika Suetonia († 160 n. l.) v díle Životopisy císařů; Augustus – Gaius Iulius Caesar Octavianus († 14 n. l.), Titus – Titus Flavius Vespasianus († 81 n. l.), Trajanus – Marcus Ulpius Traianus († 117 n. l.)
- *paní babě hraběnce Františce* – srov. pozn. ke s. 44
- *u nejslavnější paměti císaře Leopolda* – na dvoře císaře Leopolda I. (1640 – 1705)
- 36 *hofmistrně* – hofmistryně, úřednice spravující dvůr
- *grunt bohobojnosti* – základ bohobojnosti
- *exemplář pobožnosti* – příklad pobožnosti
- *reverírovati* – mít v úctě
- *tak vznešené objectum* – tak vznešený přídomek
- *holleweilského erbů* – halleweilského erbů; první manželkou Františka Antonína z Lichtenštejna –Kastelkornu byla Marie Anna hraběnka Halleweilová (+ 1743)
- *moravského Hortensia...* - jako moravského Hortensia nazývá Procházka svého krajana, telčského rodáka a jezuitu Martina Ulmana (1662 – 1712); Ulman proslul nejen jako básník, ale především jako teolog a filozof na pražské univerzitě; Quintus Hortensius Hortalus (114 – 50 př. n. l.), významný římský řečník a básník; Horatius - Quintus Horatius Flaccus (65 – 8 př. n. l.), významný římský básník
- *kam Hamrníky, Karmazíny a Korandy...* - kam byli Hamrníci, Karmazíni a Korandové řízením ne tak zemským, jako nebeským vysvěcení (Jan Jindřich Koranda byl v letech 1712 – 1739 farářem v Brtnici, sepsal knížku o očištění /Knihopis č. 4324, nezjištěn žádný výtisk/); dlouhý výčet jmen těch, kteří z Telče odešli studovat teologii, jistě souvisel s působením tamní jezuitské koleje; vrchnost musela dát k vysokoškolskému studiu svých poddaných souhlas, odstavec má tedy přímou návaznost na předchozí text, kde Procházka zdůrazňuje svou osobní vděčnost vrchnosti
- 37 *k prospěchu křesťanskému a katolickému patřícího Žišku...* - když vojska prince Evžena Savojského obléhala v létě r. 1717 Bělehrad, jeden ohněstrůjce (v pramenech nejmenovaný) se údajně vsadil, že treť na tři rány prachárnu v obléhaném městě, to se mu podle tradované historiky skutečně podařilo (za informaci děkuji doc. Vítu Vlnasovi)
- *evanjelistové* – zde hlasatelé evangelia, duchovní, teologové
- *Calais a Zethes* – Kalais a Zétés, podle antických bájí okřídlení synové boha větrů Borea, mimo jiné se též účastnili výpravy Argonautů
- *s svatým Petrem Damiánem* – svatý Petr Damiani (kol. r. 1006 – 1072), biskup, kazatel, učitel církve; Procházka zároveň odkazuje na citát z Písňe písní: „Holubičko moje v rozsedlinách skály...“ (Cant. 2,14)
- *Lva X. papeže...* - vl. jm. Giovanni de Medici (1475 – 1521); stáří některých papoušků se odhaduje až na sto let, papoušek Lva X. se tedy mohl snadno dožít prvních desetiletí 17. století
- *duri ignara mali...* - ať žije lichtenštejnský rodokmen, neznalý trpkého jablka (toto zvolání již odkazuje na text vlastního kázání – jablko jako symbol prvotního hříchu, vyhnání z ráje i lidského každodenního utrpení); ve zvolání chronogram (zvýrazněná písmena mají zároveň číselnou hodnotu římských číslic, po jejich součtu získáme rok vzniku předmluvy /= 1723/, podobně i jinde v textu)
- *mezi ochtábem...* - v oktávě osmidenní slavnosti po svátku Navštívení Panny Marie, tedy v týdnu po 2. červenci
- 38 *z triumfu nazaretského* – z vítězné radosti, z radosti při vítězství Ježíše nad smrtí a Panny Marie nad hadem-pokušitelem
- *ostrovitipné koncepty* – srov. poznámku ke s. 25
- *krále feackého Alcimna...* – Alkinoos, král Fajáků, proslulých plavců na ostrově Korfu (Scherii), postava z antických bájí; zahrady vykreslil Homér v Odyssei
- *jakož vzácný poeta napsal* – římský básník a satirik Decimus Iunius Juvenalis (po r. 50 – 130)
- *do zahrady Hesperidum* – do zahrady Hesperidek, v této zahradě stál podle antických bájí strom se zlatými jablky, který dostala bohyně Héra od bohyně Gaie jako svatební dar, strom hlídal stohlavý drak; známý se stal strom především díky zpracováním báje o Hérakleovi (jeho jedenáctým úkolem bylo přinést tři zlatá jablka z tohoto stromu)
- *štěpnice* – ovocná zahrada
- *dle svědeckví Alphonsa de Ovagle* – Alphonso d' Ovalle nebo Ovaglie (1601 – 1651), chilský jezuita, prokurátor řádu, autor díla Historica relacion del regno de Chile (vyšlo v Římě r. 1646)
- *Jan Bisselius* – Jan Bissel (1601 – 1682), německý jezuita, filozof, kazatel, církevní spisovatel, vedle popsání Svaté země vylíčil v osmi svazcích i zkaženosti pohanského světa, odtud čerpá Procházka
- *storuký Briareus* – Briareos, storuký obr, syn antického boha moře Poseidóna
- 39 *darma si děláme apetit* – zbytečně si děláme chuť
- *mluví Vůdce cesty svatohájecké...* - dílo františkána Damascena Marka Vůdce cesty všech pobožně putujících do Hájku svatého... vyšlo česky a ve zkrácené podobě německy roku 1718, srov. předmluvu; Procházka de Lauro cituje po paměti z osmé sloky Písňe třetí, obzvláště nejsvětější Rodičce Boží Svatoleské patřící (s. 267 – 269): „Panno svatá loretánská, mocná královno anjelská, v lese trůn sobě zvolila a z něho ráj učinila“, celý text písně v příloze na s. 54 - 55
- *Floriána Theodorica...* - hrabě Florián Jetřich Žďárský ze Žďáru po návštěvě italského Loreta (1621) a jako poděkování za narození syna založil r. 1623 v Hájku loretánskou kapli, srov. předmluvu; Procházka vytváří emblematický obraz na základě jeho křestního jména (flos, floris – květina)
- *kratce, kosíře vzali* – vzali zahradnické náčiní (kratce – motyka na krátké násadě, kosíř – zakřivený nůž vyrobený z kose, jímž zahradník klesť
- *Attalus, král v Asii* – Attalos, jméno králů pergamské říše v Malé Asii, do kulturních dějin vstoupil Attalos I. jako zakladatel proslulé pergamské knihovny, ve které se začalo užívat pergamenu jako psacího materiálu
- *Cyrus I.* – řecky Kyros, zakladatel staroperského království; Procházka de Lauro zřejmě informaci nepřímo čerpá z díla athénskému historika Xenofóna (kol. r. 434 př. n. l. – kol. r. 355 př. n. l.) Cyropaediae
- *Karel V.* – (1500 – 1558) římský císař a španělský král, jedna z nejvýraznějších postav evropských dějin 16. století
- *sekretář Spasitele* – sv. Jan Evangelista (v kap. 20)
- *neprůviděla* – málo, nemnoho viděla
- 40 *reveríruji* – mám v úctě, ctím
- *opus (vas) admirabile...* - citát z biblické deuterokanonické knihy Jesus Sirach (srov. pozn. ke s. 41): „Podivuhodný nástroj je toto dílo Nejvyššího“ (Eccli. 43,2)

- *Mariána Scota...* - Marianus Scotus (1028 – 1082), benediktinský mnich, církevní spisovatel, autor kroniky světa, na níž se Procházka odvolává; sv. Benedikt z Nursie – (480 – 543) zakladatel benediktinského řádu, patriarcha všech západoevropských mnichů
- *sed contra* – ale proti tomu
- 41 *u Jezu Siracha* – v knize Ježíše, syna Sirachova (tzv. kniha kostelní, Ecclesiasticus), v biblické, kanonické (deterokanonické) knize
- *u sedmdesáti vykládatelův ptolemajských* – snad u sedmdesáti vykládatelů díla Klaudia Ptolemaia (100 – asi 178), alexandrijského geografa, astronoma a matematika
- *v svatolebním Vůdci...* – v knize Vůdce cesty všech pobožně putujících do Hájku svatého, srov. poznámku ke s. 39; Procházka cituje ze začátku třetí sloky hájecké mariánské písně
- 42 *za konšelův římských...* – Procházka odkazuje na Pliniovo dílo *Naturalis historia*, srov. poznámku ke s. 42 (*buď Plinia*)
- *honosí se Odoricus...* - Odorich (nebo Oldřich) z Pordenone (1286 – 1331), františkánský řeholník českého původu, misionář v Arménii, Persii, při cestě do Číny putoval i přes Cejlon a Indonésii, o cestách sepsal zprávu, ze které zřejmě nepřímo čerpá i Procházka; na indonéských ostrovech zřejmě okusil plody chleboně pravého, rostliny z řádu morušovitých, překvapení misionáře a cestovatele muselo být tím větší, že plody rostou na velikých stromech, dva až tři stromy užíví jednoho člověka po celý rok
- *Paulus Venetus* – vlastním jménem Paolo Sarpi (1552 – 1623), provinciál řádu servitů, dějepisec a politik ve službách Benátčanů
- *buď Plinia* – Gaius Plinius Secundus (23/24 – 79), římský úředník, důstojník a spisovatel; z jeho rozsáhlého díla měla v raném novověku největší vliv a autoritu jeho přírodovědná encyklopedie *Naturalis historia*, která významně ovlivnila i barokní symboliku
- *věčně pravdivého Boha...* - Procházka odkazuje na bibli, Jan 6, 58
- *všech naturálních věcí* – všech přirozených věcí
- *Rupertus, Tostatus, Pererius a Salianus* – vesměs středověcí a raně novověcí autoři komentářů ke Starému zákonu (Rupertus – Rupert von Deutz /1080 – 1135/, středověký mystik, benediktinský mnich, církevní spisovatel, Tostatus – Alfonso Tostado /kol. r. 1400 – 1455/, biskup v Avile, řečník na basilejském koncilu, církevní spisovatel, Pererius – Benedikt Pereyra /kol. r. 1535 – 1610/, jezuita, učitel, církevní spisovatel, Salianus – Jacob Salian /1558 – 1640/, jezuita, církevní spisovatel)
- *představice sobě i anjelům...* - představil sobě i andělům jako směšně malé divadlo toho z stromu umění promovaného, popásáním kožíškem (užívaným při promociích) přioděného doktora
- *hlas volajícího na poušti...* - slyšeli výzvy k pokání
- *Wasserpöläci* – poněkud hanlivý název pro obyvatele Těšínska a Ostravska (tamní nářečí je obtížně srozumitelné ve vnitrozemí Moravy i Polska); účast kněží původem z Polska a Slezska na duchovní správě můžeme v pobělohorském období doložit v celé řadě českých farností
- 43 *Albrecht Václav Evzebius...* - Albrecht z Valdštejna (1583 – 1634), jeden z nejvýznamnějších vojevůdců třicetileté války (sagustický kníže – kníže zaháňský); Procházka převzal údaj o Valdštejnově návštěvě Hájku z Pešinova díla *Prodromus Moravographiae* (vyšlo r. 1663)
- *ut eodem alveo...* - aby se milost vrátila dárkyni milosti touž cestou, jakou byla udělena
- *stredotekoucí učitel* – medotekoucí učitel, svatý Bernard z Clairvaux (1091 – 1153), opat, učitel církve, kazatel a řečník; církve jej ctí jako učitele medem oplývajícího pro jeho „plynnou a líbeznou výmluvnost“
- *svatý Bazilius Veliký* – (kol. r. 330 – 379) řeholník, církevní učitel, filozof; mimo jiné autor devíti řečí o stvoření světa v šesti dnech
- *svatý Jan Damascenský* – sv. Jan z Damašku († kol. r. 754), církevní Otec, zakladatel církevní dogmatiky
- *svatý Ambrož...* - (kol. r. 340 – 397), církevní učitel, biskup milánský (majlandský), proslulý kazatel, církevní spisovatel; ve svých homiletických pojednáních o některých částech bible vycházel mimo jiné právě z díla sv. Basília
- *s svatým Augustýnem* – sv. Augustinus Aurelius (354 – 430), církevní Otec, filozof, kazatel, učitel řečnictví, biskup v Hipponu, spisovatel; v barokní próze nejcitovanější z církevních Otců
- *vomějí šalomounku* – oměj šalomounek, rostlina z řádu pryskyřníkovitých; Plinius pokládal šalomounek za nejprůdí jedovatou rostlinu
- *bolehlavu* – bolehlav, všivec, svinská veš, rostlina z čeledi okoličnatých, prudce jedovatá, v Athénách byla bolehlavová šťáva smíchaná s makovou šťávou podávána odsouzeným k smrti

- *blahoslavený Hermane Jozef...* - bl. Heřman Josef (kol. r. 1150 – 1241), premonstrát, „který kdykolivěk to nejsvětější jméno Maria jmenovati slyšel, hluboce až k zemi se naklonil a tázán jsa od vrchních, proč by to činil, v nehlubší poníženosti jim odpověděl, že když Marii jmenovati slyší, pro velikou radost a plesání, které v svém srdci cítí, v nebi mezi kůry anjelskými býti se domnívá“ (Klement Reich, Přenesení archy umluvy Starého zákona..., Hradec Králové 1737); zakladatelem řádu premonstrátů byl sv. Norbert (1082 – 1134), jeden z českých zemských patronů; bílá barva („anjelskou bělostí...“) není jen symbolem čistoty, ale i barvou řádového premonstrátského roucha
- 44 *Ounošti* – k Unhošti, městečku tři kilometry severozápadně od Hájku
- *dej Pán Bůh dobrou noc!* – pozhnej Pán Bůh! (požehnat ve smyslu rozloučit sobě blízké)
- *Františky, ovdovělé svaté Římské říše...* - Františka hraběnka Slavatová, roz. z Meggau († 1676), manželka Jáchyma Oldřicha Slavaty z Chlumu a Košumberka († 1645), matka Ferdinanda Viléma Slavaty a Jana Jiřího Jáchyma Slavaty (srov. poznámku ke s. 35); v Telči založila r. 1654 jezuitskou kolej, byla známa svou nábožností a dobročinností; sv. Františka Římská (1384 – 1440), šlechtična, zakladatelka řádu; v raném novověku často užívaný vzor ctostného života šlechtičny, příklad lásky k bližnímu a zároveň trpělivé matky; celá pasáž o slavatovské telčské fundaci byla pravděpodobně do kázání vložena až dodatečně se zřetelem k dedikaci tištěného kázání
- *Everardus Neidhard* – Jan Eberhard Neidhart (1607 – 1680), hrabě, zpovědník arcikněžny Marie Anny Rakouské, s tou r. 1649 při jejím sňatku s Filipem IV. odecestoval do Španělska, kde se brzy stal generálním inkvizitorem
- *na 100 zlatých znející obligací* - dluhopis na 100 zlatých
- 45 *do smrti spolizanou...* - bude mít do smrti zlý následek, trápení
- *tolika centnyři* – tolika centy, takovou vahou
- *svůj titulární radostný den...* - den Navštívení Panny Marie, tj. 2. července
- *dovolí nejakým zármuťkem se pošmouřiti* – dovolí kvůli nějakému zármuťku nevesele hledět
- *přihoda ta není k smrti...* - srov. bibli, Jan 11, 4
- *od svatého Štěpána...* – od svatého Štěpána, vpravdě mariánského krále (Štěpán I. /† 1038/, světec, první uherský král, Panna Maria a sv. Štěpán jsou nejvýznamnějšími zemskými patrony Uher)
- *kšaftem poručena byla* – poslední vůlí byla odkázána
- *obdaňkovaný* – obdarovaný, ten, kterému Panna Maria pomohla; zázračné uzdravení vojáka v Uhrách je jedním z nejstarších a nejznámějších zázraků spjatých s P. Marií Svatoleskou, uvádějí jej všechna vydání knih o tomto poutním místě z přelomu 17. a 18. století (Labe, Damascen Marek)
- 46 *z Caucasu* – Caucasus indicus, bývalý název pro Hindúkuš, pohoří na dnešních afghánsko-pákistánských hranicích; Ganga však pramení v západním Himaláji
- *montes Lunae* – Měsíční hory, dle Ptolemaia pohoří ve střední Africe; vody z pohoří dle antického autora stékaly do dvou jezer, zvaných Nilské močály, jejich dva výtoky se pod jezery spojovaly v řeku Nil; Ptolemaiovu zprávu se podařilo ověřit až v letech 1891 – 1893, kdy bylo na západ od skutečných pramenů Nilu objeveno pohoří, které domorodci nazývali Měsíční hory
- *tábule geografický* – mapy; v textu tištěno jako fábuly, v obou nám známých výtiscích bylo toto místo v textu již v 18. století ručně opraveno
- *tisíc padesát mil německých* – přibližně 7791 km; německá nebo zeměpisná míle je délková jednotka užívaná dříve v geografii (jedna německá míle je patnáctá část jednoho rovníkového stupně, tj. přibližně 7,42 km)
- *svatý Bonaventura* – vl. jménem Jan z Fidanzy (1221 – 1274), učitel církve, scholastik, mystik, profesor teologie, generál františkánského řádu, kazatel, spisovatel; barokní literatura často zdůrazňuje jeho učenost v souvislosti s úctou k P. Marii, zde zmíněn i jako jeden z františkánských řádových světců („Láskou serafinskou plápolající...“)
- 47 *svatá Alžběta* – sv. Alžběta Duryňská (1207 – 1231), landkraběnka, františkánská terciářka, ošetřovatelka, pomocnice vdov a sirotků; Procházka ji zmiňuje jako jeden z vrcholů lidské obětavosti a pomoci bližnímu
- *oslechatí* – ostýchatí se
- *když v nedostatku vody v tomto svatém místě...* - údaj o hledání vody v Hájku čerpá Procházka z Labeho zpracování dějin poutního místa
- *já jako vedení vod...* - srov. bibli, Ecclesiastici 24, 41

- *dormite jam...* - spěte již a odpočiňte
- *vsazený štípek* – vsazený štěp, vsazený stromek
- *fuerunt mihi lacrymae...* - slzy mé jsou mi místo chleba dnem i nocí (bible, žalm 42)
- 48 *requiescat in pace* – ať odpočívá v pokoji (kazatel využil slovní spojení posluchačům velmi dobře známé z pohřebních obřadů)
- *pravou formu a figuru* – pravý tvar a zpodobení
- *přesvateho luthauzu, v jehožto přenášení rozkoš...* - podle legendy přenesli loretu andělé zprvu z Nazaretu do Dalmácie, roku 1291 pak z Dalmácie do Loreta ve střední Itálii (luthauz – letohrádek, zde přeneseně místo duchovních radovánek, loretánská kaple)
- *ó jak hrozná jest místo toto...* - srov. bibli, Gen. 28, 17
- *až k nebeskému Sionu* – v novozákonních biblických knihách je přikládán jménu Sion význam božského sídla (místo bezpečí, místo nebeských radostí)
- 49 *s nazianským slavným biskupem* – se svatým Řehořem Nazianským (329 – před r. 390); církevní učitel, řečník, církevní spisovatel a básník; autor četných kázání a 45 dogmaticko-polemických řečí, z nichž snad Procházka čerpá
- *pilný kronikář Bohuslav Balbín...* - Bohuslav Balbín (1621 – 1688), jezuita, nejvýznamnější český historik 17. století; informaci o hájeckých hadech nepřevzal Procházka přímo z Balbína, ale z díla Jindřicha Labeho
- *hadův a jiných žízal* – hadů a jiných lezoucích živočichů
- *Tirinus* – Jakob Tirinus (1580 – 1636), jezuita, učitel, misionář, církevní spisovatel; Procházka zřejmě čerpá z jeho třídílného komentáře ke Starému i Novému zákonu
- *dí vysoce učený Lauretus* – Jeroným Lauretus, benediktinský mnich, opat, autor raně novověkého slovníku symbolů a emblémů, jehož název snad mohl být pro Procházku při vzniku tohoto kázání volně inspirující (Silva seu potius hortus floridus allegoriarum totius sacrae scripturae); Lauretova příručka byla zastoupena ve většině klášterních knihoven (například strahovští premonstráti ji vlastnili ve třech různých vydáních)
- *svatého Antonína Paduánského* – sv. Antonín z Padovy (1195 – 1231), zprvu augustinián, později přestoupil do františkánského řádu, jeden z nejvýznamnějších řádových světců, učitel teologie, autor prvního pokusu o biblickou konkordanci, barokní podání zdůrazňuje jeho výřečnost; často bývá zobrazován společně se sv. Františkem, například na hájecké vstupní bráně, kterou Procházkaovi posluchači přednedávnem prošli; svatému Antonínovi byla zasvěcena i polokruhově ukončená kaple v hájeckých ambitech a jedna ze dvou hájeckých studní
- *Alexandra Alenského* – Alexander Hallský (+ 1245), františkán, filozof, proslul jako nejlepší učitel filozofie své doby, zakladatel františkánské teologické a filozofické školy
- *v kronice svatohájecké* – pamětní knihu hájeckého poutního místa založil asi v letech 1670 – 1673 první kvardián kláštera P. Basilius Scriba (+ 1688); dnes uložena ve Státním ústředním archivu v Praze ve fondu Řád františkánů (i. č. 423)
- 50 *anjely z řádu serafinův...* - františkány (sv. František Serafinský – sv. František z Assisi /1182 – 1226/, zakladatel řádu, přívrstevník serafinský mu udělil papež Řehoř IX. při kanonizaci r. 1228)
- *podťe ke mně všickni...* – srov. bibli, Matouš 11, 28
- *Manašesové naplnění...* - srov. bibli, 2. Královská 21 (Menaše, král judský); Davidovo prohrěšení – srov. bibli, 2. Samuelova 11
- *loupežní dráčové* – loupežní násilníci, loupežníci
- *jednorožce* – zde: nezvladatelné a silné zvíře, srov. bibli, Jób 39, 9-12
- 51 *v originální nazaretské loreti...* - v původní nazaretské loreti, tj. v Loretu v Itálii; podle dobového vypsání dějin a zárazků v italském Loretu byly případy, kdy bylo nečestným lidem zakázáno vstoupit ke kapli, poměrně časté, někdy údajně proti nečestným návštěvníkům zakročili na boží popud i vlci
- *hříšníkovo srdce [...] kvílením hořkých slzí se zaoblačí* – hříšníkovo srdce [...] se při kvílení a při hořkých slzách zatáhne mraky, tj. hříšník se bude kát
- *velmi trefně* – velmi příhodně
- *z písniček Šalomounových* – z Písně písní, srov. bibli, Cant. 2, 12
- *coleraturami* – koloraturami, bohatě vyzdobenými zpěvy
- *sonáta* – zde ve smyslu sonata di chiesa, důstojná skladba hraná úvodem k větším vokálním chrámovým skladbám
- *slavičkův trylle* – slavičkův trylek

- *vysoce učený Cassiodorus* – Flavius Magnus Aurelius Cassiodorus (kol. r. 480 – kol. r. 570), učenec, státník, spisovatel; jeho dílo Chronicon zachycuje období od stvoření člověka až po r. 519 n. l.; Procházka se opírá o jeho komentář k textu Písně písní
- *vejsady a nadání* – výsady a obdaření
- 52 *s slavným biskupem kantuarienským* – se slavným biskupem z Canterbury, zřejmě se sv. Anselmem (1033 – 1109); církevní učitel, teolog, církevní spisovatel
- *co je platno člověku...* - srov. bibli, Matouš 16, 26
- *amaranthum* – amarant, rostlina z čeledi laskavcovitých, laskavec, symbol nesmrtelnosti, v kombinaci s bobkovou (vavřínovou) ratoletí symbol Kristova vítězství nad smrtí
- 53 *Epigraphe imaginis Lauretanae...* - Nápis na loretánském obrazení oslovující svého poutníka: Květ květu Ježíš, rád chován na těchto loktech, tento kvítek vzešel z mé zahrady, kdokoliv přichází, aby se podíval, ať je tu něžným milovníkem, hle, je spojen dvojím svazkem skvoucí lásky.

Ediční poznámka

Při přípravě textů jsme vycházeli ze dvou do značné míry protichůdných záměrů, jednak jsme se snažili o zachování specifík češtiny 18. století, jednak o to, aby texty byly co nejsrozumitelnější i dnešnímu čtenáři. Ve většině edičních úprav jsme se řídili návrhem, který pod názvem Zásady transkripce českých textů z barokní doby předložil roku 1996 vídeňský slavista prof. Josef Vintr; výjimečně jsme se (vzhledem ke čtenářskému charakteru edice a někdy i vzhledem ke specifickým barokního tisku) rozhodli pro řešení odlišné od Vintrových zásad.

Zpravidla bez úprav ponecháváme zvláštnosti hláskové (a to včetně odlišné podoby frekventovanějších vlastních a místních jmen), podle dnešního pravopisu upravujeme pouze podobu těch slov, u nichž se hláskové odlišnosti projevují pouze v podobě psané (např. margkrabství – markrabství, auplavice – ouplavice; u některých cizích, v té době do češtiny nepřevzatých slov hláskové zvláštnosti zachováváme (např. inquisitor, feldschar, coleratura). Psaní zdvojených souhlásek obvykle upravujeme podle současných zásad, zdvojené souhlásky zachováváme u vlastních jmen a u slov cizích, do češtiny v té době nepřijatých (např. excellence, Wasserpolák). Tam, kde je to diakritikou označeno, a v případech, kde to výslovnost umožňuje, upravujeme g v j (např. angel – anjel), ve vlastním jménu Magdaléna a ve slovech z něj odvozených souhlásku g ponecháváme. Podle současných zásad upravujeme psaní předložek a předpon s a z (např. spotvořil – zpotvořil). Prézentní tvary slovesa být nesjednocujeme. Podle současných zásad bylo upraveno psaní velkých písmen (ve shodě s předlohou jsme však obvykle ponechávali přídavná jména Boží a Božský s velkým počátečním písmenem ve významech přímo spjatých s křesťanskou vírou). Zásadně zachováváme podobu zvýrazněných písmen v chronogramech.

Kvantity představují v edicích české literatury 17. a 18. století zřejmě nejvážnější problém. V zásadě přihlížíme k možnostem výslovnosti a vyslovitelnosti slova, při kolísání se obvykle přikláníme k podobě užívané v současném spisovném jazyce. Se zřetelem k čtenáři upravujeme kvantitu obvykle i tam, kde by odlišnost od současných zvyklostí mohla čtenáře svést k nepochopení nebo mylné interpretaci textu (nejčastěji u některých tvarů zájmen, např. *ji – jí, ni – ní* ap.). Obvykle neupravujeme tvary nominativu plurálu substantiv (např. *myslívci*). Příponu *-irovat* měníme na *–írovat*, kolísání v kvantitě u přejatých a cizích slov typu *fundací – fundaci* sjednocujeme ve prospěch první zmíněné varianty.

Číslovky obvykle rozepisujeme (užíváme pochopitelně tvarů u autora doložených). Zkratky obvykle rozvádíme, nejsou rozvedeny tam, kde by byl text zbytečně zatížen a zneřehledněn. Interpunkci jsme upravovali podle dnešních zvyklostí s přihlédnutím k původnímu textu. Text kázání Jana Nepomuka Steydlů není v dobovém tisku graficky rozčleněn; vzhledem ke čtenářskému charakteru edice a přehlednosti textu jsme kázání nově rozčlenili do odstavců. Marginální poznámky a odkazy obvykle k textům nepřihazujeme, aby texty nebyly přetíženy a zneřehledněny. Důležité marginální odkazy nalezneme čtenář ve vysvětlivkách. Jazykově latinské úryvky z bible, z děl církevních Otců i antických autorů jsou obvykle vzápětí v textu přeloženy do češtiny nebo alespoň parafrázovány, ve vysvětlivkách jsou proto uvedeny pouze úryvky a sentence nepřeložené či neparafrázované. V odkazech uvádíme zkrácené tituly barokních tisků, upravené zhruba podle těchž edičních zásad jako vlastní texty. Transliterované tituly jazykově českých tisků nalezneme čtenář v nezkrácené podobě v Knihopise českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce XVIII. století, díl II., Praha 1939 – 1967.

K edici kázání Jana Nepomuka Steydlů jsme použili výtisk z knihovny Památníku národního písemnictví v Praze (sign. S XLIV c 13 přív.), při ediční přípravě promluvy Jiřího Františka Procházky de Lauro jsme vycházeli z výtisků uložených ve Strahovské knihovně řádu premonstrátů v Praze (sign. CQ VII 2/25). Oba texty nebyly v nové době tištěny. Dobová rytina hájeckého kláštera pochází z německé verze knihy Damascena Marka Weeg-Gefährt... z roku 1718.

Poděkování

Za mnohé cenné rady a pomoc při přípravě této edice srdečně děkuji univ. prof. Alexandru Stichovi, CSc., PhDr. Martinu Svatošovi, CSc., doc. PhDr. Vítu Vlnasovi, Mgr. Heleně Mikulové, Mgr. Janu Kvapilovi, Mgr. Janu Linkovi, pracovníkům referátu kultury Okresního úřadu v Kladně a mnohým dalším. Dále děkuji zaměstnancům knihovny PNP, Strahovské knihovny řádu premonstrátů, Knihovny Národního muzea a Státního ústředního archivu v Praze za laskavé zapůjčení knih a rukopisů potřebných pro tuto práci.

Obsah

Františkáni v Čechách a na Moravě (Petr Alkantara František Houška)	I
Z minulosti františkánského kláštera v Hájku (Karel Beránek)	XV
Bezpečnost místa svatého před starého hada jedovatostí aneb Hájek v literatuře 17. a počátku 18. století a dvě kázání z jubilejní slavnosti roku 1723 (Miloš Sládek)	1
Jan Nepomuk Václav Steydl z Greifenwehru: Lauretánský domeček v svatém lese dvě míle od Prahy za Bílou horou ležící..., 1724	21
Jiří František Procházka de Lauro: Hortus voluptatis paradiso protoparentum celebrior..., 1723	33
Příloha: nejznámější hájecká mariánská píseň	54
Editorovo věnování netradičně závěrem	55
Vysvětlivky k edicím	56
Ediční poznámka	63
Poděkování	64

Františkánský klášter v Hájku v literatuře 17. a počátku 18. století. Vydala Římskokatolická farnost u kostela sv. Petra a Pavla v Unhošti, Lidická 7, 273 51 Unhošť, za finančního přispění a ve spolupráci s referátem kultury Okresního úřadu Kladno. Autoři © Petr Alkantara František Houška OFM, Karel Beránek, Miloš Sládek. Edice barokních kázání Miloš Sládek. Kresby znaků Zdirad J. K. Čech. Odpovědný redaktor Vladimír Příbyl. Sazba Risk Kladno. Tisk Kartex Valdek. Unhošť A. D. 2000.